



UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Henrici Canisi[i] Noviomagi, Belgæ, Jn Academia
Ingolstadiensi SS. Canonum Profess. Ordinarii & Primarii,
Opera Quæ De Ivre Canonico Reliqvit**

Canisius, Heinrich

Coloniae Agrippinae, 1662

Ioan. VViringi, Campensis. In Librum V. Decretalium, Epist. Gregorii XIII.
Commentarius.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-62169](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-62169)

PRÆMONITIO AD LECTOREM.

Quandoquidem ad hunc librum V Decretal præter Commentarium ad Tit. de Usuris à D. Canisio separatim editum, aliud ex Prælectionibus ejusdem ad manus nostras non pervenit; & sufficere aliàs poterant ad elu. idationem ejusdem libri, quæ idem D. Canisius in Summa sua Juris Canonici lib. 3 tit. 13. & seqq. de delictis & poenæ ex eodem Jure proposuit: quia tamen plerosque Titulos intactos reliquit, ne quid in hac Operum. D. Canisii editione desideraretur visum fuit opera pretium auctarii vice hic inferere Commentarium brevem ad eundem librum, publicè Lovanii prædictum à CL. V. IOANNE VVIRINGO I. V. D. & Decretorum Profess. Regiæ indicatus passim locis quibus qualibet materia in dicta Summa pertractatur. Fuit autem noster hic Vviringus, ut & id obiter insinuem, origine & nativitate Campensis, apud Trans. Isalanos in Belgio, qui studiorum suorum curriculo cum alibi tum Lovanii abjuncto, supremam ibidem in Jure Lauream anno C13. 15. XCV. prid. Eid. Sept. accepit, tum Decretorum Profess. Regiæ nominatus, quo in munere annos XII. exegit, mortuus anno Domini C15. 15C. VII. V. Kalend. Julii.

IOAN. VVIRINGI, Campensis.
IN LIBRUM V. DECRETALIVM,
EPIST. GREGORII XIII. COMMENTARIUS.



Postquam Pontifex libro primo Decretalium de Ministris ac Magistratu Ecclesiastico egisset, eorumque gradus, ordinationes & officia exposuisset; libro autem secundo de Judiciis, eorumque processu & ordine; deinde libris sequentibus materiam civilium judiciorum: & tertio quidem tractasset proventus præbendas, aliasque res, quas gratia ministerii Clerus percipit, quarto autem conjugia laicorum, de quibus etiam Judex Ecclesiasticus cognoscit:

putavit restare, ut hoc libro quinto judicium criminale, ejusque materiam tractaret. Id quod facit illo ordine, ut duobus primis Titulis explicet modum instituendi criminalia judicia, seu actiones criminales; tum verò Titulo tertio usque ad Tit. xxxvii. crimina vel omnibus communia, vel Clericis & eorum Prælati peculiaria, proponat; ac denique quæ sit forma & modus, quibus Judex Ecclesiasticus hujusmodi crimina puniat, sub finem subjungat: addens insuper duos Titulos, quorum decisiones per universam jus sese insinuant, nempe de Verborum significatione ac Regulis juris.

IN TIT. PRIMUM. DE ACCUSATIONIBUS, INQUISITIONIBUS
ET DENUNTIATIONIBUS.

Vide D. Canis. in Summa Juris lib. IV. Tit. XIX.

S U M M A R I A.

- | | |
|--|--|
| <ol style="list-style-type: none"> 1. Criminale judicium instituitur Accusatione, Denuntiatione, Inquisitione. 2. Accusatio quid? 3. Absolutus in foro interiori potest apud Iudicem seculari iterum deferri. | <ol style="list-style-type: none"> 4. Accusator legitimus quis? 5. Accusatorem ab irregularitate liberat prævia protestatio. 6. Debet per se causam prosecui. 7. Vi & reus per seipsum, non per procuratorem, defensionem suscipere. |
|--|--|

8. *Accusatio hac publicam vindictam respicit.*
9. *Judicis officium in hoc judicio.*
10. *Accusatio sive delatio qualiter facienda.*
11. *Dennuntiatio quid, ejuque finis.*
11. *Inquisitio quid, & quando ei locus sit.*
13. *Quid intersit, crimen detegatur per accusationem, an per inquisitionem.*
14. *Detegitur & crimen per exceptionem.*

Quod tribus modis actio criminalis in judicium deducatur, nimirum *Accusatione, Denuntiatione, & Inquisitione*, inscriptio Rubr. seu Tituli satis indicat. Quemadmodum eam civile judicium non procedit, nisi quispiam sit *Accusator*; sic nec criminale, nisi aliquis sit *Accusator*, in cuius locum subinde admittitur *Denuntiator*, vel, si uterque deficiat, præcurrente famâ *Inquisitor*: & proinde quod in civili judicio vocatur *Actio*, id in criminali vocatur *Inquisitio*. Sed ut de singulis ordine, ac præmissa brevi distinctione, aliquid dicamus, * *Accusatio* describi potest, ut sit *actus licitus, quo legitimus accusator criminis seu malefactorum ob vindictam publicam ad Iudicem defert.*

Actus licitus. R. C. t. sic: nam actus iste virtutis est & iustitiæ, qui dicitur bonum Reip. ut à noxa liberetur, & boni in quiete vivant, respicit. * Et proinde ad eum licitus est, ut etiam si passus injuriam odium (prout debet) & rancorem in animo sive animæ judicio remiserit, nihilominus possit reum criminis, à quo læsus est, etiam illum, qui post præviam contritionem poenitentiae ducitur, apud Iudicem exteriorem deferre, ut puniatur: id quod latè explicant scriptores nostri in *c. Accusasti 8 hoc tit.* & post illos eleganter *Did. Covarr. lib. 2. Variar. Resolut. c. 10 num. 6.*

4 *Quo legitimus accusator.* Nam, ut ait *Felix Pont. in c. 1. hoc tit.* Si legitimus non fuerit accusator, fatigari non debet accusatus. Legitimus autem ille est, qui trabem in oculo non habet, seu cui, ut accuset, iustam ob causam non est interdictum. Quid enim, si extra judicium publicum ille velit accusare, cujus non interest? *c. Illa hoc tit.* Quid si intersit quidem, sed vel semel ab accusando destitit, *l. Qui accusationem C. De his qui accusare non poss. vel is, quem accusavit semel, jam sit absolutus?* Ait enim *Jurisc.* quod de ejusdem hominis admisso iteratò querela fieri non debeat, in *l. Licet D. Nauta cap. subul. & Pontifex in c. De his 6. hoc tit.* quod de criminibus, à quibus quis absolutus est, accusatio non debeat replicari; præsertim si præcedens accusator non fuerit prævaricatus, sed

rectè functus munere, nec posterior aut suam aut suorum injuriam & dolorem velit prosequi, *l. Si cui §. ijdem D. De accusat.* idque post *Glof. in d. c. 6. ad V. replicari* latè explicat, *Covarr. d. c. 10. Variar. Resolut.* Sed & alia personæ sunt, quæ, ut ait *Marcellus in l. Qui accusare D. eod. tit.* vel ob sexum & ætatem, vel ob delictum & conditionem, vel ob turpem quæstum & similem causam, ab officio accusandi repelluntur: ut & inimici, cum suis domesticis, qui magis odio adversarii, quam amore boni communis, seu, ut textus loquitur in *c. Cum oportet 19. hoc tit.* typo malitiæ potius quam justitiæ zelo præsumuntur duci, repelluntur, *c. Meminimus 13. hoc tit.* Sic & laicus, dum Clericum vult accusare, non auditur, *c. Cum P. Mancouella 10 hoc tit.* Nisi tale sit delictum, seu tam enorme, ut ipsius prosecutio etiam laicis nominatim sit permessa, velut crimen *Simonie, Hæresis* aut læsæ *Majestatis, cap. Tanta est labes 7. inf. De Simonia.* Cæterum si non obstat legis prohibitio, cæteris paribus quilibet ad accusandam admittitur, etiam inferior contra Prælatum, veluti *Religiosus* contra *Abbatem*; cui textus in *c. Ex parte tua 11. hoc eod. tit.* è proventibus Monasterii vult sumptum subministrari, ut causam accusationis prosequatur. Sed hæc quoniam sparsim in *Jure nostro* scripta sunt, potius lectione quam declamine assequimur.

Accusator. Qui si periculum irregularitatis velit evadere, præsertim si sit Clericus, protestationem debet præmittere, quod ad sanguinis effusionem accusando non contendat, *c. Prælati De homicid. lib. 6.* Alioquin si illa omiſsa *Judex* accusatum afficiat supplicio, accusator unâ cum *Judice* efficitur irregularis, id est inidoneus, ut ad laeros *Ordines* promoveatur, aut jam promotus ministerio fungatur: quam juris decisionem ex professo tractat *Did. Coy. in Clem. Si furiojus De homicid. p. 2 §. 5.*

Debet etiam qui vult accusare, per se, non per procuratorem causam prosequi, *l. Accusatore defuncto penult. D. De publ. jud. c. Veniens 15. hoc tit.* ubi sic loquitur, *nec procuratores ejus in causa possemus recipere criminali.* Idque honestâ ratione introductum est, ad advertendum cæsumas, & ut accusator sciat poenam sibi esse positam, si malâ fide procedat.

Reum criminis. Qui similiter uti per se ipsum, & non per procuratorem debet sumere defensionem, præsertim in dictis criminibus majoribus, *d. c. Veniens & d. l. Accusatore, in verb. ad crimen iudicii publici persequendum, frustra procurator intervenit, multa*

idone magis ad defendendum, ubi Glossa ad *V. magis* rationem decisionis reddit: ita, durante causâ accusationis, ad dignitatem seu officium Ecclesiasticum promoveri non potest, *c. Omnipotens 4. h. 1.* & si Prælatus tamquam bonorum dilapidator sit declaratus, potestate administrationis tantisper carebit, *c. ult. hoc tit.* Quinimò et si crimen non sit probatum, de quo est infamatus, mandato Judicis subinde cogitur accusatus canonicè seipsum purgare, *d. c. Cum oporteat hoc tit.*

8 *Ob vindictam publicam.* Crimine enim commissio jus puniendi quæ situm est Reipublicæ, & cui libet è Reipubl. jus accusandi: qui ob id non privato affectu duci debet, *d. c. Accusasti & ibi Gloss. ad V. nisi pro pace*, sed vindictam publicam respicere, ut amorâ nequitia pacificè vivatur, id est, non ad hoc contendere debet, ut sibi aliquid commodi aut voluptatis accedat, sed ut bene sit Reip. Et proinde, verbigratiâ, si quis contra furem contendat, ut quadruplum rei sibi ablatæ consequatur, actor erit, & iudicium civile: si verò ad hoc contendat, ut fur aliquâ pœnâ, sive corporali sive spiritali, sive etiam pecuniaria sive applicandâ efficiatur, accusator erit, & iudicium criminale.

9 *Ad iudicem.* Cujus partes erunt, reum absolvere, aut condemnare; sed servato prius ordine iudiciario. Nisi tamen crimen fuerit evidens & notorium, id est, tale, ut palam & per se sit notum: quo casu Judex, etiam tacente accusatore, officium suum sine strepitu potest exequi. Nam, ut ait textus in *c. 9. hoc tit.* evidentiâ patrati sceleris non indiget clamore accusatoris.

10 *Desert.* Hæc delatio solemniter fieri debet. Præter cæteras verò solemnitates opus est oblatione libelli, & nominis inscriptione: nam ut pauciores existant calumniatores, qui falsa crimina malignè obiciunt, valde utiliter cautum est in *l. Sicuti crimen 7. D. & in c. Super his 16. hoc tit.* ut accusator sese obstringat ad similitudinem supplicii, seu ad eandem pœnam, si deficiat in probatione, quam accusatus & convictus debuisse sustinere. Hanc enim obligationem jus nostrum vocat inscriptionem, secum trahentem pœnam (ut vocant) rationis; cujus originem, & an hodie sit in usu, cum homines deterreat ab officio accusationis, explicat Cov. *lib. 2. Var. res. c. 9.* Hæc de primo.

11 Secundus modus persequendi crimina vocatur *Denuntiatio*, accusationi non ab similibus; sed tamen effectu & sine ab illa distans, eo quòd non tam vindictam publicam respiciat, quàm vitæ emen-

dationem. Et ideo denunciator, sicuti sese non debet inscribere, *d. c. Super his hoc tit.* ita, ut ostendat se quærere salutem proximi, fraternam correptionem debet præmittere; & primò seorsim, deinde coram testibus rogare, ut à maleficio desistat, priusquam illud Ecclesiæ seu Ecclesiastico iudici denuntiet, *c. Si quis 2. hoc tit.* Quam totam procedendi rationem eleganter admodum explicat Pet. à Navarra *lib. 2. De ablator. resitut. c. 4.*

Tertius denique modus est *Inquisitio*, quando Judex non ad petitionem accusatoris vel denuntiantis, sed ex officio in crimen alicujus, quod sine scandalo tolerari non potest, ne maneat impunitum, sedulo inquirat. Qua in re tamen, ne temerè lædat famam proximi, aut pro libitu sæviat in innocentem, sacris Canonibus constitutum est, inquisitioni non esse locum, nisi infamia delicti vel personæ præcedat, *d. c. Cum oporteat, c. Inquisitionis 2. §. 3. cap. Qualiter & quando 24. hoc tit.* quibus locis disertè asseritur, quòd, etiam si fortè libellus famosus contra quempiam sit datus, Judex tamen non debeat inquisitionem facere, nisi fama seu clamorosa insinuatio præcesserit, non à malevolis & maledicis, sed à providis & honestis originem trahens. Et hoc est, quòd ait Pontifex, Famam in inquisitione subire vices accusatoris, *d. c. Qualiter vers non tamquam si idem sit accusator & Index.*

Refert autem plurimùm, utro dictorum modorum crimen sit detectum: nam si per viam accusationis, & juris definitio certam pœnam expressit, non potest iustus Judex (si modò non sit Princeps, qui crimina potest remittere) illam non insingere. Si verò per viam inquisitionis, tunc poterit pro arbitratu suo, juxta qualitatem personæ & delicti, nunc graviores nunc mitiores inferre, si modò non sit crimen, quòd sacri Ordinis executionem impediatur, *d. c. Inquisitionis, c. De causis 4. sup. De off. & potest. iudicis deleg.*

Postremò & illud notandum est, quòd sicuti præter dictos modos crimen subinde per evidentiâ, seu, ut loquuntur, per flagrantiam, ita interdum etiam derogatur per exceptionem: quo casu saltem ad pœnam iudicis arbitrariam, & probatio deficiat, excipiens erit obligatus, *d. c. Super his & ibi Gl. hoc tit.*

IN TIT. II. DE CALUMNIATORIBVS.

SUMMARI A.

1. Calumniator falsò quem accusans qualiter puniendus.

2. Et quid si dubitetur, dolo an errore id fecerit?

3. Quia si prauaricetur, aut tergiversetur?

Qui proximam accusando calumniatur, id est, qui per dolum falsa crimina objicit, graviter peccat, quia famam ejus cuius pretio anteponendam apud homines ut plurimum credulos lædit. Proinde sacri Canones calumniam vehementer puniunt; & quidem ordinariè similitudine supplicii seu pœnæ talionis, sed in ejus locum jam ferè arbitraria Judicis successit; cujus fortè pœnæ si calumniator non sit capax, alia & æquè gravis infligitur. Et proinde in *cap. hoc tit* Subdiaconus ille, qui falsò accusaverat Diaconum, cum debuisset eam pœnam luere, id est, honore & ordine privari, si Diaconus fuisset, privatur in primis officio Subdiaconatus, ac deinde verberibus exceptus mittitur in exilium.

2. Et hæc quidem ita se habent, si jam verè constet, quòd dolo malo quempiam accusaverit. Sed si dubium sit, num dolo, an errore id fecerit, certè non statim accusator, qui crimen non probat, pro calumniatore est habendus: quid enim, si rumore aut testium assertionem id fecerit? quid si necessitate officii Fiscus vel Promotor quempiam

detulerit? Officium itaque Judicis erit, diligenter veritatem inquirere, num accusator calumniatus sit, nec ne, *l. 1. §. calumniatorem D. Ad Senatusc. Turpil.* Quòd si negotium id requirat, accusatori injunget canonicam purgationem: in qua si deficiat, id est, si requisitus probare non poterit animum calumniandi sibi defuisse, pœnam pro qualitate infliget. Et quidem si Clericus sit, præsertim qui Prælatum suum accusavit, tantisper beneficium illi privabit, & ab officio suspendet, donec se ipsum purgaverit, *c. 2. hoc tit.*

Nec solum si accusator calumniatur, sed etiam, si prauaricatorem agat, id est, si nunc ad hanc nunc ad illam partem medià collusione sese inflectat, aut etiam si tergiversetur, id est, si velut terga vertens Judicium criminale deserere velit, puniendus est, eò quòd inter sit Reipubl. ut illud ex fide ad exitum deducatur, *can. Si quem §. notandum 11. quasi 3.* Aliud sanè erit, si non solemniter accusatio facta sit, sed tantum modò eorum Judicis alicujus crimina quispiam sive verbo sive scripto proposuit; is enim ab accusatione potest desistere. Sed quoniam per hujusmodi minas ac propositionem periclitatur etiam fama proximi subinde in tantum, ut locus detur inquisitioni, non omnino impune illud feret, sed perpetuum ipsi imponetur silentium, *text. est elegans in c. Licet in beato 14. sup. tit. prox.*

IN TIT. III. DE SIMONIA, ET NE QUID PRO SPIRITUALIBVS EXIGATUR VEL PROMITTATUR.

Canif. in Summa lib. III. tit. XIV.

SUMMARI A.

1. Ratio ordinis & Simonia gravitas.

2. Simonia quid.

3. Alia est juri divini, alia positiui.

4. Alia interior, quadam exterior.

5. Simonia conventionalis.

6. Simonia confidentia.

7. Simonia realis, præter peccati, obligat ad restitutionem.

8. Simonia cur deficiatur per voluntatem.

9. Eamque pravam.

10. Scelus iam.

11. Verbo emendi & vendendi quid his venias.

12. Quid nomine rei spiritualis.

13. Qualiter licitè quid recipiatur pro Missarum celebratione, sepultura, &c.

14. Qua dicantur annexa spiritualibus.

15. Cur in his locum habeat Simonia.

16. Ad accusationem hujus criminis qui admittantur.

17. Pœna Simoniacorum.

Altera parte hujus libri materiam criminalis iudicii, id est, ipsa crimina pertractat, eo ordine, ut tam Clero quàm Laicis communia præmittat. Quæ cum & ipsa in duplici sint genere, primum de illis agit, quæ contra proximum. Tale autem est vitium Simonia tam sordidum & enorme, ut asserente id Pont. in *c. Per suas 23. h. t.* ad ipsius comparationem cætera quæ pro nibilo reputentur: ita ut mirum non sit, si huic vitio principem locum attribuat, quod eo ipso,

ipso; quo vel Deo, vel Ecclesie, vel religioni contumeliam infert, adeo saltem sit incurabile, ut semper post sese cicatricem relinquere debeat. Sed quoniam per omnes juris partes admodum late sese diffundit, brevem ipsius descriptionem ponemus, ut circa illam præcipuos articulos explicemus.

² Est itaque Simonia prava ac studiosa voluntas emendi vel vendendi rem spiritualem, vel ipsi annexam.

³ Porro ad definitum quod attinet, ut cæteras ejus divisiones omittamus, veluti quod aliam Simoniam dicant esse juris divini, quæ divinæ constitutioni repugnat, & potissimum in rebus merè spiritualibus versatur, veluti dum Simon Magus, qui huic vitio nomen dedit, gratiam Spiritus sancti oblato pretio affectabat; aliam verò juris positivi, quæ in rebus mixtis ac rei spirituali annexis locum habet, *c. Consalere* 38. *h. t.* ubi condemnatur hoc crimine, qui quancumque administrationem rerum Ecclesiasticarum emit aut vendit, in quibus tamen plus, ut apparet, rei temporalis quam spiritualis versatur, & quam non minus laicus quam Ecclesiasticus, si rei naturam respicias, subire posset: * præcipua divisio est, quod quædam Simonia sit interior, quæ & mentalis vocatur, quædam exterior, quæ subdividitur in conventionalem & realem.

⁵ Mentalem illam vocant, quæ ita in animo delitescit, ut actu exteriori sese non prodatur: veluti si collator beneficium conferat eâ spe & animo, ut munus accipiat; aut etiam si actum conjunctum habeat, ille tamen per se laudabilis sit aut certè adia phorus & indifferens. Cujus rei præclarum habemus exemplum in *c. Tua nos* 34. *h. t.* ubi consultus Pontifex, cum laudasset factum illius, qui bona sua dederat Ecclesie, ac deinde loco præbendæ eadem retinens sine ullo pacto aut prævia conditione admissus fuerat in Canonicum, hæc verba subjungit: *Quia nobis datum est de manifestis tantummodo judicare, si tamen is, qui talem donationem facit, ad intentionem ducatur, ut per temporalia bona, quæ offert, spiritualia valeat adipisci, & Clerici, qui eum in fratrem admittunt, non essent eum, nisi commoda temporalia perciperent, admissuri, sine dubio tam illo quàm isti apud districtum iudicem (qui servator est covadium, & cognitor secretorum) culpabiles judicantur, id est, in foro animæ sunt simoniaci, quos nos hic vocamus mentales. Qui scè an teneantur ad restitutionem acceptorum, sicuti tenetur mentalis usurarius, de quo agit Pont. in *cap. Consultuit inf. De usuris*, latè dispucat contra alios Mart. Navarr. in *Enchi-**

ratio c. 23 nu. 101. pro parte negante accipiens *cap. ult. h. t.* ubi non restituitur, quod sine prævio quidem pacto, sed tamen præcedente affectu datum erat pro ingressu Religionis.

Simonia conventionalis est, quando sit pactum seu conventio, ut alter de temporale, alter spirituale præstet; idque vel tacitè, nimirum signis & nutibus, vel expressè, id est, verbo seu scripto, cum taciti & expressi eadem sit virtus: veluti in *c. Cum essent* 12. *h. t.* ubi cum miles Ecclesiam promississet, in qua jus præsentandi habebat, alteri eâ lege, ut laborem & industriam, quæ pretio sunt æstimabilia, in expediendis negotiis præstaret, talem contractum Pontifex declaravit simoniacum: item in *c. Cum pridem* 4. *sup. De pact.* ubi Religiosi subortâ lite pro beneficio certum nummum promiserant cuidam Petro, ut liti mortè renuntiaret.

⁷ Ad hæc speciem, quæ peior est priori, reducitur Simonia ut vocant, confidentiæ, ut dum quispiam alteri resignat beneficium eâ conditione, ut consanguineo vel nepoti, ubi maturæ ætatis vel idoneus fuerit, partem proventuum præstet.

⁸ Cæterum hæc simonia tantisper manet conventionalis, quamdiu illicitæ promissiones utrimque non implentur; quod ubi factum est, sive pro toto sive pro parte, mutato nomine & formâ efficitur Simonia realis, quæ præterquam quod animam mortaliter lædat, ut mentalis, *d. c. Tua nos*, & exterius puniatur, uti conventionalis, *d. c. Cum essent*, ubi super promissa Ecclesia silentium imponitur, obstringit etiam mercatores suos ad restitutionem, *text. est in c. De hoc autem* 11. *in fine h. t.* Et proinde si quæ fiat beneficii collatio per simoniam realem, si qua præsentatio, electio, vel confirmatio, ipso iure est nulla, & per consequens ramille, qui contulit, præsentavit, elegit, vel confirmavit, quod acceptum est tenetur restituere, *d. c. 11.* ubi Regibus etiam & Principibus hæc necessitas imponitur: teneturque qui beneficium seu dignitatem quocumque tandem tituli colore adeptus est, fructus omnes, quos percepit, redde-
⁹ re, utpote quos suos non fecit, nec facere potuit, iuxta decisionem in *Extravag. communib. c. Cum de- restabile.* Hæc obiter de definito ac eius latitudine: restat nunc, ut definitionem per partes explicemus.

Voluntas. Non quod vitium illud propriè sit voluntas, seu naturalis potentia, sed quod à voluntate dependeat, tamquam effectus à sua causa, iuxta illud Jurisc. Animus & propositum delicta distinguunt. Glossator itaque in summa sive in

exordio causæ. qu. 1. dum hanc descriptionem tradit, a scriptoribus nostris postmodum receptam, veluti continens posuit pro contento, & causam pro effectu; ut sensus sit, Simonia est delictum voluntatis.

10 *Prava.* Quam depravatam reddat voluntatem hoc vitium, vel ex eo satis patet, quod, uti passim in hoc Tit. videre est, sacri Canones tam diris nomenclaturis utantur, ut Simoniam nunc *pestem* & *leprosum* vocent, nunc *rabiem* & *scelus detestabile*, nunc *labem* & *morbum pestiferum*, nunc *pravitatem* & *excessum execrabilem*; per hoc significantes, quantâ injuriâ afficiat Deum, & ejusdem religionem, qui rem spirituales infinitis modis præstantiorem caduco prærio comparat.

11 *Studiosa.* Id est, deliberata, quod Simonia sit vitium, & quidem, uti jam patuit, tam detestabile. Jam verò levis dispositio seu cogitatio, cui animus non affigitur, non reddit hominem simoniacum ac mortis obnoxium.

12 *Emendi & vendendi* Emptionis & venditionis verbo idem contractus designatur, qui ex parte accipientis vocatur emptio, ex parte rem tradentis venditio, per quem propriè hoc agitur, ut rei tradendæ dominium in accipientem transferatur, dato vicissim pretio. Sed hoc loco pro subjecta materia paulò latius ista sumuntur, ut non solum emere & vendere ille dicatur, qui pro re pecuniâ numerat, sed etiam qui dat vel accipit aliam quancumque rem pecuniâ seu pretio æstimabilem. Hinc ille, qui præstat homagium seu juramentum fidelitatis, vel etiam qui principaliter obsequitur & inservit alicui, ut ab eo beneficium consequatur, huic vitio erit obnoxius, *d. cap. Cum essent* & *cap. Ex diligenti* 7 hoc sit. Si quis, inquam, principaliter; nam si non principali, sed causa tantummodò, ut vocant, impulsiva seu secundaria (id est, sine qua quidem actus non fieret, sed tamen aliam sibi adjunctam habet, ob quam potissimum perficitur) inductus, id faciat, veluti si præcipuè inserviat, ut victum lucretur, etiam si secundariò speret beneficium, non erit obnoxius, *Gloss. in d. cap. Cum essent* & *in cap. Cum ad nostram* 37. *sup. De elect.* Sic & *Gloss. in simili ad cap. 1. De Clericis non resid.* 6. ait, peccare quidem illos, qui mane surgunt, & cantant preces pro distributionibus quotidianis; non autem illos, qui surgunt principaliter, ut Deo serviant, etiam si secundariò intendant lucrari distributiones. Sed & Pontifex in *can. Si officia* 59. *dist. can. Quid proderit* 61. *dist. & in can. Conjunxit* 74. *dist. definit, licitum esse Ecclē-*

siasticis primariò servire Deo, & secundariò spem concipere, ut per hoc promoveantur ad dignitatem Ecclesiæ. Sic nec ille peccat, qui pecuniâ dat Sacerdoti, ut vel preces dicat, vel rem divinam faciat, si det primariò ob ipsius sustentationem, etiam si secundariò spirituale adjuvamentum exspectet. Pari ratione possessorem beneficii excusant, qui, suboralite, pro redimenda, ut loquuntur, vexa dat rem temporalem, *text. est in cap. Dilatus* 28 hoc sit. & ibi *elegans Gloss. ad V. restituere.* eo quod hujusmodi datio non referatur, saltem referri non debeat, ad acquisitionem pacificæ possessionis, quamvis illa causa sit, ut vocant, sine qua non; sed ad hoc, ut vel amicitiam vexantis acquirat, vel scandalū cesset, vel similis causa proxima & immediata habeatur. Quinimò quamvis nec pecuniâ det vel accipiat, nec rem pecuniâ æstimabilem; si tamen præstet aliquod principium, sive causam aliquam principalem, qua mediantē res spirituales contra juris prohibitionem, seu jure id non permittente, acquiritur, simoniacus erit, saltem juris positivi: veluti si affectu ut loquuntur, carnalitatē beneficium quis resignet in favorem consanguinei, idque vel seorsum, vel via permutationis, in consulto superiore, sine cuius licentia vix tractare licet, tantum abest, ut pertractare, *cap. Quasitum sup. De rerum permutat.* Quamvis enim nec pretium, nec quicquam pretio æstimabile hic invenit, & sic propriè nec emptio nec venditio, ipsa tamen resignatio, prohibente canone facta, est principium & causa primaria, per quam studet, ut amicus vel tertius, cum quo permutat beneficium, spirituale acquirat, cui ob id præstando causam, illud quodammodò censetur vendere. Et hæc necessario sic sunt accipienda, ut descriptio ad æquata reddatur suo descripto, juxta l. 1. *D. De furtis.*

Rem spirituales. Quæ est proximum objectum¹⁾ hujus delicti. Et proinde si quis pro re quapiam etiam incorporea, sed non spirituali, veluti pro laico Magistratu gerendo, det vel accipiat pecuniâ, licet in aliud crimen, nempe ambitus, incidat, uti videre est in *D. & C. Ad L. Jul. de ambitu*, simoniacus tamen non erit. Uti nec ille, vitiosus quidem, qui pro industria & consilio, scientiarum effectu, stipendia petit. Nam quamvis interdum *spiritus*, & proinde *spirituale*, generaliori significatione omne incorporeum comprehendat, hic tamen peculiari quadam ratione *res spirituales* vocatur, quæ vel à Deo ad ani-

ma salutem supernaturaliter est concessa, vel ab Ecclesia virtute potestatis ipsi naturaliter concessa est instituta. Prioris generis sunt dona Spiritus Sancti, Sacramenta, potestas clavium: posterioris vero, consecrationes, benedictiones personarum ac aliarum rerum; breviter quæcumque per Ecclesiam saltem eum insigni spiritualitatis nota reperuntur instituta, ut Sacramentorum administrationi subserviant, eamque reddant vel magis cultam, vel faciliorem. Proinde statim simoniacus erit, si quis pretium det vel exigat pro conferendis Ordinibus, pro christumate vel oleo sancto, pro benedictionibus nubentium vel exequiis mortuorum, *cap. 1. cap. Ea qua re, & cap. Suam nobis 29, hoc tit.* item pro ingressu Religionis, beneficiorum collatione, excommunicationis absolutione, & Abbatis vel Episcopi consecratione, *cap. Non satis 8, cap. Cum in Ecclesia 9, c. Ad aures 4, h. t.*

14 Quid ergo videmus, dicit aliquis, quod indices ministri Ecclesie pro Missarum celebratione, mortuorum sepultura, ac similibus actibus mercedem accipiant, vel etiam jure quodammodo perant. Certè id nullo modo licitum est, ut merces detur vel recipiatur pro ipsis Sacramentis, vel etiam labore spirituali, qui quod necessarium concomitetur, interius appellari solet. Et proinde si quid detur vel recipiatur, id referri debet ad laborem antecedentem seu externum, veluti si Sacerdos diu expectare debeat, aut procul proficisci. Nam quod ejusmodi labor (sine quo actus spiritualis naturam suam perfici potest) pretio sit æstimabilis, patet ex *cap. Cum sit Romana 10, hoc tit.* Ubi Episcopus dum visitat Ecclesias, non quidem pro actu visitationis, sed pro itineris labore, procuracionem, id est honestam tractationem licite exigit: vel referri debet ad eleemosynam ac liberalem donantis animam, ubi pactum non intercessit, *c. Et si quaestiones 18, hoc tit.* vel denique ad laudabilem consuetudinem, id est ad eam, qua traxit originem à pietate populi sponte jam olim affuerit: & citra exactiorem per modum stipendii, eleemosynæ, vel oblationis aliquid vicissim dare, *c. Ad Apostolicam 42, h. tit.* ubi Pontifex populum cogit ad observationem hujusmodi laudabilis consuetudinis. Qui sit ergo, quod in *d. cap. Non satis 8, h. t.* asseritur, nullam consuetudinem posse introduci, ut pro actu spirituali, vel mortuorum exequiis, quicquam exigatur? Verum *cap. illud loquitur de prava consuetudine, quæ non à pietate populi, sed à cupiditate mini-*

strorum ac severa exactiōe procedit. Panorm. *ad d. c. Suam nobis h. t.*

Vel ipsi annexam Dividunt hic sese opiniones Interpretum. Sunt enim qui per spiritualia præcisè intelligunt ea, quæ Deus supernaturaliter donat vel instituit. Cætera vero omnia, quæ ab Ecclesiastica potestate sunt, rebus spiritualibus annexa esse volunt: eaque subdividunt, dum alia dicunt esse annexa consequenter seu dependenter, hoc est quæ præter baptismatis characterem seu Christianismum in futuro possessore aliud spirituale requirunt, ut beneficium Ecclesiasticum, susceptionem tonsuræ, item consecrationem & benedictionem, actusque similes, qui non nisi ab illis, qui sacris sunt initiati, exercentur. Sed magis recipitur ipsorum opinio, qui & hæc ipsa simpliciter inter res spirituales ponunt. Quamvis enim, ut illa primi generis, merè spiritualia non sint, sed pleraque mixta, idque vel propter laborem necessarium connexum, vel propter rem merè temporalem, ut videre est in beneficiis, quæ ex titulo spirituali & præbenda seu fructibus percipiendis veluti composita quædam sunt: spirituale tamen in ipsis tam insigne est, & ita prævalet, ut nec à laicis haberi possint, *cap. Causam 7, sup. De prescriptionib. nec distrahi, aut sine Pontificis auctoritate dimitti, totè in VI. Eccles. beneficia sine deminut.* qui quamvis pro pecunia non solet beneficia conferre, multa tamen facit, nunc dividendo, nunc partes detrahendo, ad pios sæpè usus; quæ si quis inferior faceret, utpote facultatem dispensandi super jure positivo non habens, magis periculis sese exponeret. Illa igitur propriè & magis distinctè dicemus *Spiritualibus annexa*, quæ tantum antecedenter sunt talia, hoc est, quæ conceduntur & habentur etiam ab hominibus tantum modò Christianis non consecratis, *c. De jure 16, sup. De jure patronat. c. Quando 3, & ibi eleganter Glos. ad V. connexa sup. De jure.* veluti jus patronatus per modum remunerationis, ut animentur, laicis concessum, item jus sepultura, vice dominatus, oeconomia seu rerum Ecclesie quamvis temporalium administratio, *cap. Consulare 38, h. tit.* Rursus calices sacri, ornamenta & vestes religiosæ, cum similibus, quæ & ipsa pleraque mixta sunt; sic tamen, ut spiritualitatis notam obscuriorem habeant, & in ipsis prævaleat ipsum temporale. Ita ut mirum non sit, si calices, ornamenta & vestes subinde distrabantur, servatis solemnitatibus & formâ, quæ præscribuntur *in tit. De rebus Eccles. non alienand. Sicuti & ipsum jus*

jes patronatus, non quidem seorsim, cum inconueniens sit, ut ait textus, vendi jus patronatus, quod spirituali annexum, in *d. cap. De iure*; sed saltem cum universitate honorum, *c. Cum saeculum 13, & cap. Ex literis 7, sup. De iure patron.* Quamquam in hac ipsa venditione sedulo cavendum sit, ne ob adjunctum spirituale, seu præviam consecrationem natura sua pretio non æstimabilem, res ipsa pluri æstimetur.

¹⁶ Sed si hæc tam remote & leviter cohæreant spiritualibus, qui sit, dicit aliquis, quod in illis habeat locum Simonia? Hoc ita placuit Ecclesiæ, ut omnem occasionem & ansam turpis lucri præriperet illis, qui tantummodò tractant res spiritualibus tantum connexas. Quinimò si ad omnem prætextum Simonix conditor canonis simul & semel amovendum, novo edito statuat, ne vel spontanea quidem munera hætenus licita, *d. cap. Et si quæstiones 18, hoc tit.* pro ordinatione aut beneficii collatione posse recipi dubium non est, quin transgressio statuti saltem juris positivi efficeret simoniacum.

¹⁷ His breviter positis, unum restat, ut videamus, quia vitium hoc tam enorme est, quam variis pœnis sacri Canonis illud prosequantur; admittentes ad illius accusationem quemlibet Christianum, etiam meretrices, servos & criminolos aliàs non audiendos, *c. Si dominus 3, c. Tanta est labe 7, hoc tit.* dummodò non sint inimici aut conspiratores, qui non zelo justitiæ, sed typo

malitiæ præsumuntur accusare, *c. Licet Heli 31, & c. seq. h. tit.*

Ac primò quidem Simoniacus pœnam excommunicationis incurrit; præsertim si realis sit, à qua non nisi auctoritate S. Pontificis poterit absolvi, etiam si mediator tantummodò sit, qui vices suas interposuit, *c. 1, & 2, in Extravag. communib. h. tit.* Deinde etiam ab ordine & officio suspenditur, saltem tantisper, donec canonicè sese purgaverit, si crimen omninò non sit probatum, de quo est suspectus, *cap. Accusatum & cap. Quosies 5, h. tit.* præterea spoliatur etiam beneficio, qualecumque tandem sit illud, quod per simoniam acquisivit, *cap. Insinatum 13, h. tit.* Et si circa ingressum Religionis commissum sit vitium, tam receptus quam receptor in arctiori monasterio concluditur, *c. Quoniam 40, h. t.* Sed & necessitati restitutionis eorum, quæ recepta sunt, simoniacus semper expositus est, *d. c. 2, in Extravag. com. can. Si quis dator 1, q. 3.* Quas pœnas, & similes, per Navarrum in *Enchiridio cap. 23, circa nu. 101.* (ubi & illam speciem explicat, quæ per confidentiam committitur) diligenter collectas, confirmat & ad usum revocat Concil. Trid. *Sess. 24, c. 14, & 18, de reformat.* Quamquam interdum, si qualitas personæ & Ecclesiæ utilitas id postulet, uti regulariter per summum Pontificem, ita subinde per Episcopum dioceseos dispensatio fiat, seu gratiosa pœnarum remissio, semperque miriùs agatur cum eo, qui simonia tantummodò juris positivi contaminatus est.

IN TIT. IV. NE PRÆLATI VICES SVAS VEL ECCLESIAS SVB ANNUO CENSU CONCEDANT.

SUMMARI A.

1. *Iurisdictio Ecclesiastica alteri sub annuo censu committi non potest.*
2. *Vt neque Ecclesia, siue regimen illius.*
3. *Intellectus c. Querelam h. t.*

¹ **T**itulus iste velut appendix quædam præcedenti cohæret, utpote qui certam Simonix speciem contineat, qua laborabant Prælari seu Episcopi & Archidiaconi, qui adsumptis quibusdam substitutis, quos vocabant Decanos, vices suas committebant, id est, jurisdictionem, ejusque exercitium, sed pacto pretio seu annuo

censu. Id quod Pontifex hæc in *cap. 1, & 2,* tantquam simoniacum condemnat, eo quod jurisdictionis supernaturaliter à Deo data, ac proinde ejus exercitium sit res omninò spiritualis, *can. Ex multis, cap. Vendentes can. Non solum 1, quæst. 3.* Aded ut & lex civilis in *Auth. Vt Iudices sine quoquo suffragii fiant, velit Judicem puris uti manibus,* id est gratiæ justiciam administrare. † Quorum exemplo quidam pastores substitutis vicariis Ecclesias suas siue regimen & ministerium committebant pro annuo censu, quod & ipsum Pontifex simoniacum esse asserit in *cap. Quoniam enormis h. t. & in c. Ad nostram sup. De simonia.*

Sed his omnibus obitare videtur *cap. Querelam h. t.*

hoc tit. ubi Pont. approbat factum illius, qui per septem annos continuos Ecclesiam pro annuo censu conduxerat. Hanc antinomiam seu contradictionem Glof. in d. cap. *Querelam ad verb. Praefatam Ecclesiam*, hoc modo solvit, quod vocabulum Ecclesia, quia æquivoce est, in iis locis, ubi id prohibetur, pro prælatura Ecclesiastica accipitur, quæ sine dubio, ut est res spiritualis, pacto pretio non potest committi. At verò in d. cap. *Querelam* accipitur pro fructibus seu proventibus ipsius Ecclesiæ, qui ut sunt res merè temporales, liberè possunt elocari & conducì. etiam ab ipsis laicis, præterim si tales sint, qui cupiunt Ecclesiæ conditionem efficere meliorem, cap. *Vestra no-*

bis 2. sup. De locato & cond. Aliud sanè erit, si Prælatus vel Pastor legitime impeditus Vicarium substituatur, cui, ut loquuntur, vitæ competentiam, seu, ut Canones vocant, congruam portionem suppeditat, cap. *Pervenit sup. De appellation. c. Rectorib. sup. De Clerico non resid cap. Cum ex eo § porò De elect lib. 6.* Obligatio enim, quæ Vicarius certo tempore & loco seipsum ministerio obstringit, pretio æstimabilis est, cujus ob id sustentatio tamquam causa primaria & immediata in considerationem venire debet. Jam verò axioma illud, quod res per se bona vel indifferens, si finis seu intentio operantis sit mala, efficiatur mala, accipi debet de fine præcipuo & immediato.

IN TIT. V. DE MAGISTRIS, ET NE ALIQUID EXIGATUR PRO LICENTIA DOCENDI.

SUMMARI A.

1. Pro licentia aut labore docendi an pretium aut salarium accipere liceat.
2. Magistro de præbenda provideri debet.
3. Studiorum causa absentes gaudent fructibus suorum beneficiorum.

Pontifex hic reprehendit Prælatos, seu potius Magistros, quos vulgò vocamus Scholasticos, qui neminem ad docendum admittebant quantumvis idoneum, nisi acceptâ pecuniâ. Quod vitium est quidem sordidum, & à radice cupiditatis omnium malorum matre procedit, sed tamen non nisi speciem Simonis habet, cum nec licentia docendi, nec artes & scientiæ eò, quo diximus, modo sint res spirituales; quia non dantur supra vires naturæ, nec à principio supernaturali dependent, sed labore & industriâ naturali tam ab infidelibus quàm Christianis comparantur. Et proinde delinquentes hoc loco non puniuntur ut Simoniaci, sed in primis, dum extorquendo pecuniam, profectum Ecclesiæ impediunt, beneficiis suis privantur, cap. 1, *hoc tit.* Deinde quod ipsis promissum est, ut remittant coguntur, & si quid acceptum, ut restituant, c. 2,

h tit. Verumenim verò si magistri ex adverso pro laboribus stipendia seu minervalia petant, illud vitio verti non debet.

Sed ne pauperiores discipuli graventur, & ut gratis ac liberaliter erudiantur, mandat Pont. ut in singulis Cathedralibus Ecclesiis, atque etiam aliis, ubi facultas suppetit, peritus Magister constituitur, cui pro labore docendi proventus unius præbendæ vult concedi, etiam si Canonicus non efficiatur, d. cap. 1, & cap. *Quia nonnullis 4, hoc tit.* Cui rei insistens Concil. Trid. vult in qualibet diocesi certum, ut vocat, Seminarium erigi. Deinde ne per raritatem docentium capiatur excusatio, mandat hic Pont. Prælati & Capitulis, ut, si non satis commodè apud ipsos id fieri possit, pro capiendo cultu ingenii aliquos è Clero maximè industrios ad Academiam mittant, qui probè eruditi cæteros postmodum edoceant. † Ipsisque interim, dum sacris studiis dant operam, toto quinquennio licet absentibus præbendarum suarum proventus speciali privilegio concedit, in cap. *Super specula h. tit. item Clem 1, & 2,* ubi præter cætera peculiaria illud quoque exprimitur, quod in certis Academiis Catholici & trium linguarum periti, nimirum Hebraicæ, Arabicæ & Chaldaicæ professores adsumi debeant.

IN TIT. VI. DE JUDÆIS, SARRACENIS, ET EORUM SERVIS.

SUMMARI A.

1. Indæ & Sarraceni qui.
2. An & qualiter inter Christianos agere possint.
3. Quatenus Christianis ad eos divertere liceat.

4. Et

4. Et quid si eorum mancipii quis velit fieri Christianus.
5. Poena ministrantium arma Iudaeis.

Continuationis ratio est, quod peccent etiam in Deum ejusque religionem tam Judaei, id est, qui veteri Testamento mordicus inhaerent, quam Sarraceni, qui ab Agar Abrahami ancilla & Ismaele ejus filio habentes originem, impium Mahumeti popularis sui dogma, in Alcorano tamquam religionis suae regulam descriptum, amplectuntur.

2 De his, ne societatem fidelium inficiant, multa praecipua hoc Tit. traduntur; quod scilicet neque Christianos servos habere possint, nec publicis & civilibus officiis praefici, *cap. Mulorum 2, & cap. Iudaei 1*. quod, ut noti sint atque evitentur, peculiarem & peregrinum habitum gestare debeant, *cap. In nonnullis 15, h. tit.* quod nec novas synagogas extruere, nec in die Parasceves, quando solent deridere Christianos, ostia vel fenestras apertas habere possint, *cap. 2, 4, & 7, hoc tit.* quod, si tempore belli quispiam Christianorum cum Sarracenis commercium habeat, aut illis arma subministret, ipso jure sit excommunicatus, *cap. Itaque quorundam 6, & c. Quod olim 12, h. tit.*

Ceterum si quis gratiam praedicandi Evangelium, ut convertantur, ad eos divertat, vel etiam ut captivos Christianos redimat, laudem promeretur & indulgentiam, *cap. Quam sit laudabile 10, cum c. seq. h. tit.* Quamvis alias, cum Ecclesia non judicet illos, qui foris sunt, nec unquam intraverunt aut nomen dederunt, ad fidem suscipiendam non sint cogendi, *c. Sicut Iudaei 9, h. tit.*

Illud etiam in odium Iudaismi constitutum est, ut, si quis superstitionem peccatus ex ipsorum servis sive mancipiis velit fieri Christianus, cogantur illum dimittere pro duodecim tantummodo solidis, etiam si multo cariori pretio sit emptus, *c. 1, h. tit.* Praeterea in *Clem. unica h. tit.* interdicitur Sarracenis, ne aut Mahumeti nomen publice invocent, aut ipsius sepulchrum, uti consecraverunt, pergant invisere.

Postremo in *Extravag. communib. cap. 1, h. tit.* arma ipsis administrant, non solum excommunicantur, sed & infames efficiuntur & capientiam servi; immo, bonis ipsorum Fisco additis, tam active quam passive testamenti factorem amittunt. Quae tamen omnia cessant, si infidelis sit Christianus, quo casu eadem conditione, qua caeteri, debet frui, *c. Dignum arbitantes in Extravag. com. hoc tit.*

IN TIT. VII. DE HAERETICIS.

Canf. lib. III. tit. XV.

SUMMARIA.

1. Haeretici qui, & qualiter puniantur.
2. Quid si resipiscere velint.
3. Remedia ad divertendum malum haesios.
4. Inquisitores haereticae pravitatis.
5. Principes saeculares etiam haesim impedire tenentur.

1 Graviter admodum in Dei religionem peccant haeretici, id est, qui fidem Catholicam, quam semel professi sunt, vel pro parte deseruerunt, pravamque opinionem ab Ecclesia damnatam pertinaciter tuentur, quod haeticum non tam error efficiat, quam pertinacia, *can. Hac est xxiv. quast. 1, can. Qui in Ecclesia, xxiv. qu. 1*. Hoc genus hominum, cum Reipublicae sit perniciosissimum, diris admodum poenis iactantur sacri Canonis. Nam si sunt Ecclesiastici, praeterquam quod beneficia sua ipso jure amittant, *cap.*

Ad abolendam 9, hoc tit. & bona ipsorum Fisco applicentur, *cap. Vergenti 10, h. tit.* etiam Ordinibus sacris privantur, ac deinde degradari brachio seu Curiae saeculari traduntur puniendi, *c. Excommunicamus 13, h. tit.* Si vero laici sunt, similiter afficiuntur supplicio, bonaque ipsorum Fisco non Ecclesiae, sed saeculari applicantur, *d. cap. Excommunicamus & damnati*; etiam si Catholicos habeant filios seu haereditas, quod, ut ait Pont. in *d. cap. Vergenti*, ipsemet Deus filios frequenter pro delicto parentum puniat, poenam nimirum temporalem, non aeternam, juxta illud, *Filii non portabunt iniquitatem patris*, nempe quoad poenam aeternam: qua de re & quam justa sit haeticorum punicio, qui promittendo fidem in baptismo jurisdictioni & correctioni Ecclesiae sese subjecerunt, Judaeis in eo dispares, videre licet apud Covar. *lib. 2. Variar. Resolut. c. 8, 8, & 10.*

Praedicta autem ita se habent, si quis perversam opinio,

opinione dicto, facto, vel scripto editam sine spe emendationis pertinaciter teneatur. Nam si recipere velit, quamvis vinculo excommunicationis intricatus maneat, supplicio tamen non periunde afficitur. Et hoc est, quod scriptores nostri dicunt; quod, cum multiplices sint pœnæ, quædam indifferenter omnes omnino hæreticos, ipsorumque fautores ac receptatores sequantur, & involuunt, nimirum pœna excommunicationis, *dist. cap. Excommunicamus & credentes, c. s. que autem, cap. Ve officium eod. tit. lib. 6.* cui etiam respiscantes tantisper maneat obnoxii, donec à summo Pontifice, vel substituto, cui eam potestatem fecit, fuerint absoluti. Quosdam verò pœnas illis tantummodo indigi, qui sunt obstinati, suumque errorem corrigere non volunt, ut ultimum supplicium, quod respicientibus saltem remittitur. Nisi forte post abjuracionem erroris fuerint in hæresim relapsi, quo casu quidem non denegabitur illis viaticum, id est usus sacramentorum pœnitentiæ & Eucharistiæ, sed tamen Curia seculari traduntur puniendi, *cap. Super eo eod. in 6.* tamquam si interit Resp. ut crimen tam noxium & iteratò commissum propter exempli perniciem severè puniatur. Quosdam denique pœnas esse dicunt, de rigore quidem omnia instringendas, sed tamen quæ misericordiâ quadam possunt remitti, ut bonorum confiscatio, beneficiorum & officii amissio, *can. Convententibus l. q. 7, c. d. c. Vergentis, in verb. ut nec ad eos bona eorum ulterius revertantur, nisi ad cor redeuntibus & abnegantibus hæreticorum consortium misereri aliquis voluerit.*

§ Cæterum quoniam ab hæresi maximum imminet contagii periculum, sacri Canones ad illud divertendum multa salubriter constituerunt. Ac primò quidem, ut passim non legantur, hæreticorum libros & scripta damnant, *c. Fraternitatis 4 h. t. c. Damna apud sup. De summa Trinit. nec permittunt laicis, ut unquam aut concionentur, c. Cum*

ex inuncto 12, c. Sicut 14, h. tit. aut publicè privatimve de fide disputent, c. Quicumque & inbibemus eod. tit. lib. 6. Quinimò & Ecclesiasticis minus hoc interdicit, donec vel à S. Pontifice vel ab Episcopo diocesis peculiariter fuerint admissi, *d. c. Excommunicamus & quia verò. † Ubi ulterius, in 4 §. aduicimus,* sub pœna depositionis mandat Archiepiscopis & Episcopis, ut saltem semel in anno provincias suspectas visitent, atque in illis tres vel plures idoneos viros substituunt, qui, perferutatis subditorum moribus, si quos suspectos inueniant, ad Antistitem deferant, ut vel hæresim abjurent, vel ab illa sese purgent; vel, si id nequeant, pœnas illas subeant, quarum mentio fit in *d. c. Excommunicamus & credentes,* præsertim si per annum obsolescant in excommunicatione, absolutionem non impetrando. Verum ut dicti Inquisitores hæreticæ pravitatis liberi sint à metu irregularitatis, memores esse debent cautionis expressæ in *c. Novimus expedire inf. De verb. signif.* ut nempe dum tradunt hæreticos, Judicem læcularem rogent, ne mortem inferat, aut membri mutilationem. Modum etiam & formam abjuracionis videre licet in *can. Ego Berengarius dist. 2, De consecrat.*

Porro non solùm Ecclesiasticis Prælati inungit Pont. ut ipsi per se hæresim impediunt, sed etiam Principum sæculi operâ urantur, eosque, si opus est, per censuras Ecclesiasticas ad hoc cogant, *d. c. Excommunicamus & moneantur.* Qui si id fortè reculent, aut se id facturos jurare non velint, statim excommunicantur, ac ipsorum Provincia interdicto subicitur, *c. Ad abolendam 9, §. statuimus h. t.* Cum interim ex aduerso Catholici, qui, crucis adsumpto charactere, ad hæreticorum exterminium sese accingunt, eadem gaudent indulgentiâ, id est omnium peccatorum, quâ fruuntur illi, qui pro subsidio ad terram sanctam proficiscuntur, *d. c. Excommunicamus & Catholici.*

IN TIT. VIII. DE SCHISMATICIS ET ORDINATIS AB ILLIS.

Canis. d. lib. III. tit. 15. §. 1. & 2.

SUMMARI A.

1. Schismatici qui dicantur.
2. Pœna Schismaticorum.

Schisma quoque ad Dei pertinet injuriam. Et quidem si laxè velimus loqui, ut Schisma sit crimen, quo quis seipsum separat ab unitate Ecclesiæ, omnis etiam hæreticus erit schismaticus, licet non vice versâ. Sed propriè hæc vocan-

tur Schismatici, qui cum pravum dogma pertinaciter non tuerentur, deficient tamen & seiplos ab unitate Ecclesiasticæ politicæ subducunt ac separant, *can. Inter hæresim xxiv q. 4.* Ut si quis præ factum vel indignatione summum Pont. legitime electum pro capite suo agnoscere non velit, quamvis circa articulos fidei, Sacramentorum doctrinam, sanctorum Patrum statuta in œcumenicis Conciliis expressè de fide, nullum errorem conceperit. Postulat enim hæc politia seu hierarchia Ecclesiastica, ut quilibet Christianus ita cogitet, unum in Ecclesia esse caput & post illud alia minima, sub quibus ipse gradatim & ordine quodam cum aliis Christianis tamquam totius corporis membrum existat. Proinde dum seipsum protervè separat, vix uno gradu distat ab hæretico, facileque sibi hæresim committitur, ut rectè ab Ecclesia recessisse videatur, *d. can. Inter hæresim.*

Ita ut mirum non sit, si eodem ferè ordine cum hæreticis habeantur schismatici: nam & pœnæ excommunicationis sunt obnoxii, *e. Litter. sup. Decret. lect.* & tam beneficiis quam officiis privantur, *c. 1, h. t.* ubi etiam omnis administratio tam spiritualium rerum quam temporalium ipsis interdicitur. Qui ob id nihil agunt, si vel excommunicatos absolvere, vel beneficia conferre, vel bona Ecclesiæ velint alienare, *d. c. 1, h. t.* Et quamvis si quis ab illis ordinem characterem recipiat, seu exempli causa Subdiaconus fiat, non poterit tamen ministerium ordinis sui dare effectui, nisi, ut ait textus, misericorditer cum eo fuerit dispensatum, *c. fin. h. t.* Cæterum si in profundum veniat schismaticus, id est si ita crescat protervia, ut (quod omnibus modis prius tentandum est, *At si Clerici sup. De iudiciis*) corrigi non possit, etiam Curia sæculari puniendus potest tradi, *can. Nelicuit 17, dist.*

IN TIT. IX. DE APOSTATIS ET REITERANTIBUS BAPTISMA.

Canif. d. loco §. 3.

SUMMARI A.

1. Apostasia quando committatur.
2. Apostasia alia inobedientia.
3. Alia perfidia.
4. Alia irregularitatis.

Vitium Apostasiæ generaliter loquendo tunc committitur, quando quis sacrum vitæ statum Deo ac superiori promissum male deserit: idque trifariam fieri posse asserit Glos. *in c. 1, h. t.* 1. Ac primò quidem remotius ac velut analogicè quispiam fit Apostata per inobedientiam, dum Prælati suis, quod promiserat, obedire recusat, *e. Si quis venerit 2, &c. Illud 5, in verbis, non debet pro temporali commodo inobedientia notam incurere sup. De majoris & obed.* quibus locis insinuat, quòd Apostata inobediens notam infamiae incurrit, & abiiciendus sit seipso excommunicationis efficiendus, quæ arbitrio iudicis etiam augetur, si pergarit esse contumacior, *e. Quoniam frequenter & fin sup. Vi livo pendente &c. can. Si quis 111 q. 4.*

2. Secundò & magis propriè dicuntur Apostatæ, qui per perfidiam tales fiunt, hoc est, qui fidem Catholicam semel susceptam ac juratam penitus deserunt, & ad instar Juliani Imp. pagani fiunt,

vel Judæi vel Saraceni, *can. Iulianus xi. qu. 3, h. t. 2, & 4, C. h. t.* Hi quoniam hæreticis sunt peiores, utpote qui non totam fidem, sed vel unum vel aliquos tantummodò articulos fidei impugnant, non solum omnibus hæreticorum pœnis superpositis sunt obnoxii, idque vel toto quinquennio post mortem, si deferantur ac vitium detegatur, *d. l. 2, C. h. t.* sed etiam, eo non obstante, quòd respiciant (quia perditis hominibus pœnitentiæ remedio non succurritur) à testimoniis dicendis arcentur, testamenti factionem non habent, nulli in hæreditate succedunt, à nemine scribuntur hæretes: quæ verba sunt Imp. *in d. l. 3, C. iud.*

Tertia denique species est Apostasia, ut vocant, irregularitatis, quæ committitur per desertionem Ordinis, vel Religionis: Ordinis quidem, ut si quis sacris & majoribus (nam si notatur tantum & minoribus, non punitur qui laicus fieri cupit, *cap. Iohannes sup. De Clerico conjug. c. fin. De vita & honest. Cleric.*) Ordinibus initiatus præteritudo vel contemptu suscipiat habitum laicorum, abjecto Clericorum, *cap. 1, h. t.* Religionis verò, ut si quis regulam deserat, quam professus est, vel habitum sui ordinis semel susceptum, *cap. fin. h. t.* Hi omnes, quia notantur infamiam, ad ordines vel officia nequeunt promoveri, *can. Beatus 111, quæst. 4, Et, si terciò moniti non respiciant, privilegium*

gium Clericorum amittunt, *cap. In audientia inf. De sent. excommunicat.* ubi argumentum sumitur ab attentata mulieris pudicitia, quæ vestem meretricis gerit. Deniq; amisso privilegio, à Prælatis possunt incarcerari, *cap. A nobis h. tit. de poni & degradari, can. Sine ornatu & can. Præcipimus xx. qu. 4. cap. Non magnopere sup. Ne Clerici vel Monachi, &c.* ubi Religiosi, qui desertis claustris dant operam legibus civilibus, excommunicantur. Hæc

de prima.

Alteram Rubr. partem de reiterantibus baptisma ideo videtur apposuisse Pont. ut significet, quod sicuti desertores fidei, qui per hoc baptismatis sigillum profanant, puniuntur, *d. l. 3. C. De Apost.* ita & illi, qui iteratò baptizantur, præsertim publicè, etiamsi fortassis occultè & in animo integritatem fidei retineant, *juxta sextum in cap. 2. h. t.*

IN TIT. X. DE HIS QUI FILIOS OCCIDUNT.

Canif. lib. III. tit. 17. in fine.

SUMMARI A.

1. Ratio ordinis.
2. Parentes, infante reposito mortuo in lecto, qualiter puniendi.

HUc usque egit de delictis, quæ Deum ejusve religionem peculiariter lædunt. Detraheps verò proponit illa, quibus læditur proximus: & quoniam graviore est læsio, quæ vitæ inferitur, quàm quæ thalamo & bonis externis, hoc rerum ordine servato, etiam hæc præmittit homicidii speciem, quæ vel à parentibus in filios, vel vice versâ in ipsos parentes committitur; quod sanè maleficium quàm severè lex civilis puniat, Tit. Institur. *De publ. judicis* docet,

item Pandect. *Ad L. Pomp. de parricidiis*, denique Tit. Cod. *De his, qui parentes vel liberos occiderunt.*

Sacri verò Canones, qui sanguinem non effundunt, volunt parentes, si inter dormiendum nocte suffocaverint prolem, per tres annos pœnitentiam agere, ita ut tertium transigant in pane doloris & aqua tristitiæ, *cap. ult. h. tit.* id quod verum est, si culpa aliqua saltem levis præcessit. Cæterum si impotentia animi id fecerint, aut caloris iracundiæ, voluat illos induci, ut Monasterium ingrediantur, per omnem vitam acturi pœnitentiam; aut si fortè propter metum incontinentiæ, aliamve justam causam, id non expediat, mandat Pont. ordinariis Prælatis, ut aliam pœnam arbitrariam ipsis injungant, *c. 1. & 2. h. t.*

IN TIT. XI. DE INFANTIBUS ET LANGUIDIS EXPOSITIS.

SUMMARI A.

1. Infantem & partum languidum exponens necare videtur.
2. Expositum recipiens & nutriens an quid juris in eum acquirat.

SED & illud saltem speciem habet homicidii, si parentes suos infantes, vel patroni suos elientes & libertos, aut etiam servos, exponant, si languidi sint: nam, ut ait Paulus, non solum illè necat, qui partum suffocat, sed & ille, qui illum abijcit, ac alimenta denegat, & qui publicis locis exponit, causa misericordiæ, quæ caret ipse,

in *l. Necare D. De liberis agnosc. & aliendis* Pœna autem horum exponentum est, quod jus patriæ potestatis aut etiam dominicæ, si quod habeant, in exposito statim amittant, *l. 2. C. & c. unico hoc tit.*

At verò quaesitum fuit, An qui motus misericordiæ expositum ad se recepit & enutrivit, hoc ipsum jus sibi acquirat? Et rescriptum tam à Pont. quàm ab imperat. quod quavis enutritum non teneatur reddere, nisi receperis prius expensis, jus tamen dominicum, patriæ potestatis, vel patronatus, in exposito nequaquam acquirat, qui ob id per omnia liber manet. & sui juris, *d. c. unico & l. Sancimus C. De infantib. expositis.*

IN TIT. XII. DE HOMICIDIO VOLUNTARIO VEL CASUALI.

Canis. lib. III. tit. 17.

SUMMARI A.

1. Homicidium in genere quid.
2. Homicidii propriè sumpti descriptio
3. Aliud est voluntarium, aliud casuale.
4. Voluntarium quid, & quando committatur.
5. Occidens in vasorem pro defensione sui liber est ab homicidio
6. Homicidium voluntarium vel est simplex, vel qualificatum seu deliberatum.
7. Homicidium casuale quid, & quando imputetur.
8. Ab homicidio qui excusentur.
9. Præceptum Non occides quid significet.
10. Iudex ejusque ministri ac milites alium occidentes esse sunt irregulares
11. Non etiam furiosus, dormiens, ebrius.
12. Occidere directe quis dicatur.
13. Quis indirectè.
14. Seipsum occidere an aliquo casu liceat.
15. Voluntas sola etiam deliberata homicidii reum non faciat.
16. Poena homicidii.
17. Iure Canonico est irregularitas, & quatenus ea incuratur.

PRæmissis duabus speciebus, nunc in genere agit de homicidio; quod, si nomen explicare velis, nihil aliud est, quam hominis velut ex his quædam: sed, accepto vocabulo exsionis per antonomasiam, tam gravis est, ut inde mors sequatur, sive interim justè illa fiat, sive non, & sive ex intentione, sive casu, & denique sive innocens sit, qui perit, sive malefactor. Nam etymon sive etymologica ratio ad omnes hæc species sese extendit, adeò ut & Horatius Hectorem cum laude homicidam appelleret, seu laudi hoc vertat, quòd insignis fuerit homicida.

² Verùm si propriè nomen homicidii accipiamus, prout passim in hoc Tit. accipitur, tantummodò injustam occisionem, quæ ut plurimum peccati species est, denotat. Proinde Judices, qui non privatà fiducia, sed publicà legis auctoritate homines occidunt, juxta illud Juris divini, *Ne patiaris vivere maleficos, non sunt homicidæ* seu rei

hujus criminis, sed, ut ait Cicero in Philipp. lib. berratis viadices.

Poterit autem Homicidium propriè sumptum sic describi, ut sit *delictum, quo quis directè vel indirectè hominem interficit*. Quam descriptionem dum in transitu explicamus, breviter annotabimus præcipua, quæ circa hunc juris articulum sacris Canonibus sunt expressa.

Sed illud præmittendum, quòd inter cæteras divisiones ea sit præcipua, quam Rubrica ponit, nempe quòd aliud sit voluntarium, aliud casuale homicidium.

Voluntarium est illud, quod ex intentione fit, seu animo occidendi, concurrente dolo seu malitia, sive quis interim aperto Marte vel per insidias occidatur, sive per incantationes & venenum: ut si in utero matris factus (quem vocant embryonem) anima jam imbutus hausto veneno vel pharmacopereat, *cap. Si aliquis 3, cap. Sicut ex literarum 20, hoc tit.* Rursus voluntarii homicidii reus erit, sive quis per se occidat, sive per alium, mandando nimirum vel opem ferendo, *cap. Sicut dignum 6, h. tit.* si tamen præter animum, uti diximus, atque intentionem concurrat & malitia; nam si illa absit, cessabit crimen. Quid enim si iudex licitori mandet? uterque liber erit ab homicidio; quia quamvis adsit animus & intentio, legis tamen auctoritate tuti sunt, dum actum justitiæ exercent, & pro salute totius corporis partem nocentem auferunt. Sitamen Judex, semota levitate, debitas ubique seruet circumstantias, quas præ reliquis necesse est elegantè explicat Petrus a Navarra de ablato. res. *lib. 2, cap. 3, p. 2.*

Pari ratione & ille excusatur, qui seipsum defendendo in vasorem suum interficit, si modò tali loco sit, ut aliter evadere non possit, *cap. Interfecisti 2, h. tit.* & adhibeat moderamen, ut vocant, sed tantummodò propulsare injuriam, & proinde non majorem violentiam adhibeat, quam pro defensione opus est, *cap. Significasti h. tit.* Et est honesta ratio, cum omni jure licitum sit vim repellere, magisque imputandum sit illi, qui velut in alterius gladium incurrit, quam per se fieri, *I. C. de*

1. *Cum ardetes D. Si quadrupes paup' fecisse dic. l. Ut vim D. De just. & jure.* Est enim, ut ait Cicero pro Milone, non scripta sed nata lex, quam non didicimus, sed ex ipsa natura arripuimus, ad quam non docti sed facti sumus, non instituti, sed imbuti, ut si vita nostra in aliquas insidias, in vim, aut tela latronum incidat, omnis honesta ratio sit expediendæ salutis. Nec solum modò vitam, sed etiam fortunas nostras, quæ vitæ conservandæ subserviunt, & proinde apud Jurisc. dicitur vita secunda, servato moderamine, possumus tueri contra invasorem, *cap. Olim causam 12. De vestitus spoliat.* ubi cum quis ignorante domino possessionem invasisset, probatur factum domini, qui statim certior factus vim repellendo vi & cum vulnere invasorem expulit. Simile exemplum habemus in *cap. Dilecto 6. De sent. excommunic. lib 6.* ubi si defensio temporalis non sufficiat, Pontifex suadet ad arma spiritus alia, id est, ad Ecclesiasticas censuras esse fugiendum; qua dere eleganter Petr. à Navarra *d. locop. 3.* Sed hæc omnia, ut dictum est, vera sunt, si quis aliter evadere non potest, aut bona tueri: nam si potest, & occidat, reus erit criminis, etiam si furem aut latronem occidat cum telo se defendentem, *d. cap. Interfecisti:* nisi tamen fur ille sit nocturnus, quem si perfodere velis patefam impune occidit, *Si perfodiens 3. hoc tit.*

6. Hæc de voluntario, quod, ut ajunt Canonistæ, interdum consistit intra limites simplices homicidii: veluti si quis improperio provocatus, vel aliàs calor iracundiæ eadem committat, *cap. 1. sup. De his qui filios occid.* Interdum verò deliberatum est, seu, ut loquuntur, qualificatum: ut si quis destinatâ malitiâ per se, seu sicarios conductos, proximum interficiat, aut etiam dato pharmaco occidat in utero factum, sed jam animatum; nam si necdum animatus sit, quamvis pœnâ legis civilis ut homicida puniatur, si vir sit si ve mulier, quæ generationem impedit, *l. Si quis aliquis 38. §. qui abortivus D. De pœnis, l. Si mulieram 8. D. Ad L. Corn. de sicar.* quia tamen actu imaginem Dei non sustulit, re ipsâ non est nec dici debet homicida, ac proinde etiam pœnam canonicam irregularitatis non incurrit, *cap. Si aliquis 5. & ibi Gl. ad verb. ut homicida hoc tit.*

7. Casuale autem homicidium est, quod ex facto alicujus, ut loquuntur, imputabili, hoc est, quod quia culpam adjunctam habet, meritò imputatur suo auctori: nam si factum penitus sit licitum aut indifferens, quamvis præter intentionem mors sequatur, nec homicidio locus erit, nec

pœnæ, *cap. Lator præsentium 9. hoc tit.*

Cæterum duobus modis fit, ut factum imputetur, ac saltem pœna Canonica qui casu quempiam interficit, puniatur. Primò, si rei licitæ quidem det operam, sed peccet in circumstantiis, aut modum excedendo, aut debitam diligentiam non adhibendo. Sic in *c. Presbyterum 7. hoc tit.* ludi magister, cui modica castigatio permittitur, *cap. Cum voluntate inf. De sent. excommunic.* qui modum excedendo mortem intulerat, severè punitur; quod & lex civilis facere consuevit, *l. Præceptoris 6 D. Ad L. Aquil.* Alter modus est, si rei simpliciter illicitæ, vel sibi saltem illicitæ, det operam. Prioris partis exemplum est in *c. Continebatur 8. & in cap. Sufficimus 10. hoc tit.* posterioris verò in *cap. Tu nos 19 eod.* ubi Religiosus declaratur esse irregularis, qui pietatis licet intuitu & in arte penitus chirurgiam exercet, si mors ægroti sequatur: quamvis enim ista functio per se sit honesta, Religiosis tamen est illicita, quia prohibita.

Hicce ita positâ descriptionem generis breviter examinabimus. Homicidium dixi esse *delictum*, quo quis *directè* vel *indirectè* hominem interficit. Rectè sic, ut secludatur actus ille, quo vel Judex vel ipsius ministri, vel etiam milites, dum in bello, quòd justè suscipitur, flagitiosos homines occidunt: nam, ut ait textus in *can. Si homicidium 21. r. quast. 5.* quem lex jubet occidi, illum tu non occidis, sed ipsa lex. Item ut actus ille secludatur, quo vel is, qui rei licitæ prudenter dat operam, ut Sacerdos in *cap. Ioannes 23. hoc tit.* dum inter pulsandum campana decidebat; vel ille quempiam occidit, qui aliter evadere non potest, & moderatè sese defendit, *Clem. Si furiosus hoc tit.*

Dicit aliquis, Deus simpliciter & citra exceptionem dixit *Non occides:* verùm cum vita res quædam sit temporalis, eæ des ipsius hominis non habet internam atque inseparabilem malitiam sibi adjunctam, sicut odium Dei & mendacium: ac proinde lex divina benignam hanc interpretationem admittit, *Non occides* id est, nec privata auctoritate, nisi opus sit justa defensionis nec publica, nisi sub sit maleficium, & servetur ordo juris, juxta illud Eleutheri Pont. in *can. Indicantem xxx qu. 5.* Judicem oportet cuncta rimari, & ordinem rerum plena inquisitione discutere, interrogandi, respondendi, objiciendique præbere patientiam: nec immeritò, cum defensio procedat à jure naturali, *Clem. Pastoralis 5. cæterum De sent. & re judic.* quo de re latius videre licet Petr. à Navarra *loco supra cit.*

10 Dices iterum, Si Judex cum ministris suis & militibus non peccet, cur ergo efficiuntur irregulares? Hoc fit ob sanguinis effusionem, ex intentione seu occidendi voluntate subsecutam. Neque enim irregularitas naturâ suâ seu semper est pœna, sed impedimentum, quod vel ex defectu resultat, *c. Expojisti sup. De corp. vitiat. ordin. vel non*, ubi mutilatus alterâ manu non potest fieri Abbas; vel ex facto quamvis justo, ut si quis mortuâ uxore secundam ducat uxorem, vel primâ vice corruptam, licet bonum opus faciat, ob bigamiam tamen irregularis efficitur, nec ad sacros Ordines poterit promoveri, *c. Vi bigami, c. Debitum & cum ergo sup. De bigamis non ordin.*

11 Quo quis, nempe rationis ulu præditus. Quid enim si furiosus doli non capax (nam quoddam animadversioni locus sit, si ex circumstantiis deprehendatur doli capax, textus adserit in *l. Auxilium & in delictis D. De minorib.*) quid si dormicas, id est, qui inter dormiendum, dum ratione caret & intellectu, furioso similis, & proinde fato infelix quempiam occidat? Hi enim omnes nec lege civili puniuntur, eò quoddam animus & propositum delicta distinguant, *can. Merito xv. qu. 1. c. Cum voluntate inf. De sententia excom. cap. Majoris & item quaeritur sup. De baptismo, l. Illud D. De injur. l. Si servus servum & sifornicarius Ad l. Aquil.* Aliud interim dicendum de ebrio, qui quamvis fortè non fiat irregularis, eò quoddam & ipse furioso sit vicinus, *can. Venter 33 dist. quia tamen sua culpa, id est, per præviam ebrietatem, ratione destituitur, à pœna legis non est omninò liber, can. Sanè & can. Inebriaverunt xv. quæst. 1.*

12 Directè: quando nimirum per seipsum quis agit, sive id faciat deliberato animo, sive actum exerceat illicitum, sive licitum, sed imprudenter, à quo nimirum ipse saltem debebat abstinerere.

13 Vel indirectè: quando scilicet alteri mandat, auxilium præbet, vel consulit, *c. Sicut dignum & Clericos hoc tit. can. Si quis viduam 50 dist.*

Hominem: cuiuscumque tandem conditionis & sexus, etiam Judæos, infideles & paganos, quoddam in his quoque imago Dei eluceat.

14 Sed quid à seipsum? Idem juris erit; nam hominem interficit, qui seipsum. Quod interim an nullo casu liceat, vel ut miseras evadat, vel quia peccatum commisit, vel ut turpitudinem evitet, vel ut citius salvetur, vel deniq; ob salutem Reipubl. aut aliud bonum spirituale, magnam habet controversiam. Et respondent scriptores nostri, quoddam, cum duplex sit occisionis actus; alter talis,

ex quo immediatè & necessariò mors sequitur, velut jugulatio, cordis transverberatio, peritax à cibo abstinentia; alter verò, quo non necessariò, sed mediatè dumtaxat, & velut ex accidenti, ut si quis ex carcere, dum potest, non velit fugere, aut etiam tyranno, ut olim Martyres, sese offerat: priorem modum ne quidem ob æternam salutem esse licitum, posteriorem verò saltem ob bonum commune, ac salutem sive propriam sive proximi, licitum. Ratio verò diversitatis in eo ponitur, quod à qui actum occisionis prioris generis exerceat, in primis peccet in ipsam naturam, quæ omnibus rebus inspiravit appetitum seu inclinationem sese conservandi: deinde faciat injuriam Reipubl. cui tamquam civis bonam vitæ partem debet, ut docet Aristot. *5. Ethic. c. ult.* ac proinde membrorum suorum vitæque non sit dominus, *can. Si non licet xxij. quæst. 5. l. Liber homo D. Ad l. Aquil.* Id quod & Sapiens *c. 16.* dixit: *Tu es, Domine, qui vita & mortis habes potestatem.* At verò dum quis talem actum exerceat, unde vel certò, vel saltem verisimiliter scit se moriturum, quia sibi vim non infert, nulli facit injuriam nec sibi nec proximo, sed tantummodò ob oculos ponit salutem Reipubl. vel proximi spirituales, etiam si ex tali actu mors sequatur, quod tantum ex accidenti fit, dum ipse magis intendit finem superiorem, quam mortem propriam, qua de re eleganter Pet. à Navarra *d. cap. 3. p. 1.*

Interfici: actum nimirum, sive interim proprium, factum intercedat, sive mandatum, sive auxilium & consilium, sive etiam immoderata defensio, *d. can. Si quis viduam 50 dist.* Nam si nuda adsit voluntas seu cogitatio, quamvis deliberata, eaque maneat in suis terminis, cogitandus homo non punitur, ne quidem si citra effectum struxerit insidias, *can. fin. xv. quæst. 1. can. Cogitationis de poenit. dist. 1. l. Cogitationis D. De poenit. : qua de re eleganter Did. Covarr. ad Clem. Si furiosus 2. p. Relat.* ubi sumul explicat, quis conatus & quousque puniri debeat.

Verum enim verò ubi delictum jam est commissum, videre oportet, quæ pœna sit constituta homicidio. Ac primò quidem volunt sacri Canonis, ut Judicis prudentia semper habeat rationem quantitatis delictorum, qualitatibus personarum, conditionis delinquentium, *c. Sicut dignum hoc tit.* Et ut omittamus pœnas legis civilis, mortem scil. vel exilium, uti videre est in *l. D. Ad l. Corn. de sicar. Jure Pontificio præterquam quoddam homicidæ ad restitutionem damni illati obligat.*

gentur, insignem quoque poenitentiam agere debent, *d. c. Interfecisti. hoc tit.* † Sed poena omnium frequentissima, quamquam non semper, est irregularitas, quæ nihil aliud est quam canonicum impedimentum ex facto vel defectu proveniens, quo quis prohibetur sacros Ordines suscipere, aut susceptorum munus exercere. Hanc levi negotio, & multis modis (v. g. cum aliis pugnando, quamvis incerto ictu, proicerint lapides, *c. Petrus Clerici & c. Quicumque hoc tit.* si duellum susceperint etiam sine læsione. *c. Porro inf. De Clericis in duello pugnantis.*) incurrunt Ecclesiastici, utpote quos sacri Canones, quantum fieri potest, abstinere volunt, ad exemplum illius, qui simul & semel pretiosi sanguinis effusione orbem redemit. Cæterum ut laici, qui publica auctoritate seu jussu legis aliquem interficiunt, hanc poenam vel potius defectum incurrant, sufficit voluntas ef-

fectu stipata: & proinde nec Judex, nec administrator ejus, nec miles, sine dispensatione sacris Ordinibus potest initiari. Verum in laicis qui privata fiducia id faciunt, saltem levis requiritur culpa. Hinc non efficiuntur irregulares, qui homicidium casuale analogicum, rei nimirum licitæ & prudenter operam dantes, committunt, *c. Ioannes 23. hoc tit.* nec ille, qui seipsum moderatè defendendo, dum aliter non potest, invasorem interficit. Efficiuntur verò, quicumque vel animo deliberato, vel aliquo alio dictorum modorum id faciunt, *can. Miror & can. Si quis viduam 50 dist.* Si homicidium, inquit textus, aut facto aut precepto, aut consilio aut defensione (nimirum immoderata & evitabilis) reus fuerit, gradu dejiciatur: quod nihil aliud est dicere, quam abstinere ab ordinis ministerio, & sit irregularis.

IN TIT. XIII. DE TORNEAMENTIS.

SUMMARIUM.

1. Homicida est & irregularis occidens quem in torneamento.
2. Mortuus in hastiludio cur Ecclesiastica denegetur sepultura.
3. Quid si non animo pugnandi accesserit.

EX his jam satis patet, quòd & illi, qui in torneamento, id est hastiludio, quempiam interficiunt, sint homicidæ, ac proinde irregulares, quia nimirum rei illicitæ dant operam. † Imò verò, quoniam equestri ille & tragicus conflictus, qui non exercitii & oblectamenti causa, sed tantummodò ad ostentationem virium suscipitur, præsentissima necis est occasio, ut eo abstinereatur, sacri Canones etiam illos, qui ludendi animo accedunt, & casu opprimuntur, Ecclesiastica privant sepultura; quamvis viaticum seu fructum poenitentiae & ulum. Sacramentorum mortuis non denegent. Nec obstat vulgare dictum, cui concessitur majus, & minus concessum intelligi; quia illud accipitur cum hoc temperamento, nisi minus ex speciali causa sit interdictum. Sicut ergò in *can. Episcopus 18 dist.* Prælati interdicuntur, ne per seiplos defensionem suscipiant pupillorum ac viduarum, ne hoc modo persona ipsorum vilescat: ita in præsentis casu mater Ecclesia, quæ nullius salutem impedire cupit,

coemeterium tamen claudit, ut alii exemplo moniti ab hastiludiis desistant.

Aliud sanè erit, si non animo pugnandi ad nundinas hujusmodi seu ferias quispiam divertat, sed justa de causa, v. g. ut ab invento debitore pecuniam recipiat, *c. 2 hoc tit.* quod poenam *cap. 1. eod. hoc & simili casu* vult cessare, eò quòd propositum & voluntas delicta distinguant, id est, peccatum à peccato discriminent, *c. Cum voluntate inf. De sent. excom. l. Qui injuria & l. Quod reipublica D. De injur.* Nec mirum, hoc est, cum vel ipsi Clerici, quibus bellum multis modis est interdictum, bello tamen interesse possint; & quidem sine metu irregularitatis milites pugnantes animare, dummodò ipsi neminem occidant aut lædant, *cap. Petrus pen. sup. ut prox.* Irregularitatis, inquam, cujus dispensatio a S. Pont. dependet, quòd jure positivo sit introducta, *can. Inferenda 22. 11. quæst. 3.* ubi Moyses, quamvis homicida, legitur templum consecrasse, *Gi. in summa ad V. minores, 1. dist. Gl. in can. Tabernaculum 2. ad V. prohibitus, distinct. 1. de consecr.* ubi disertè asseritur, quòd quamvis peculiariter Davidi 2. Reg. propter nimiam sanguinis effusionem interdictum esset, ne vir sanguinis tam famosum Domini templum ædificaret, sacerdotibus tamen illius temporis non fuerit illicitum effundere sanguinem. Quæ res jam aliter sese habet, eò quòd ratio, qui voluntariè, quamvis iuste, hominem interficiunt, si re Judex sit, si re testis,

stis, affessor, sive Notarius sententiam scribens, sive miles, efficiantur irregulares, *can. Aliquantos* *Et can. Si quis 31. dist. cap. Sententiam sup. Ne Clerici vel monachi &c.* Cujus ratio in eo consistit, quod omnes sacri Ordines, quorum susceptionem ac ministerium irregularitas impedit, destinentur

ad sacram Eucharistiam. Illa autem cum sit Sacramentum pacis, quam sanguine effuso peperit nobis Redemptor, & homicidium maxime paci seu unitati adveseretur; honesta suadet ratio, ne ministri hujus Sacramenti fiant homicidæ, crucifigentibus magis similes, quam crucifixo.

TIT. XIV. DE CLERICIS IN DUELLO PUGNANTIBUS.

SUMMARI.

1. Duella cur prohibita, & cur suscipi solita.
2. Concilii Trid. decretum in duellantes.
3. An casu aliquo tolerentur.

Sed & singulare certamen, à Latinis Duellum, à Græcis Monomachia appellatum, res est illicita, pravata vindictæ & homicidio subserviens, eoque ferè sine, sicut & ferri candentis attritatio, suscipi solet, ut subortæ controversiæ, dum aliter id fieri non poterat, imponeretur exitus, isque justam causam foveret vulgi opinionem, qui prævaluisset. Barbarus ille mos est, & per superstitionem inventus, cum nec Deus, qui hoc modo tentatur, neque natura ad talem finem tale destinaverit medium, *c. Diligenti & cap. Significantiibus inf. De purgat. vulg.* ubi ceciderunt, qui postmodum deprehensi fuerunt justi, nimirum laici. Ut mirum non sit, si majori ratione Clericis duellum interdicitur, pœnam depositionis meritis, sive per seipsos id faciant & occidant, sive non, *cap. 1. hoc tit.* sive per aliam pugilem a se sub-

stitutum, cum per seipsum agere intelligatur, qui per alium facit, *cap. 2. hoc tit.* Quibus interim locis Pont. facit potestatem Episcopo, ut ex quadam commiseratione dispense, saltem cum eo, qui per se non occidit aut mutilavit.

Quin & jus novissimum Concil. Trid. *in cap. Destabilis duellorum usus Sess. 25. de reform.* non solum Imperatores, Reges & Principes, quia suis Provinciis singulare certamen tolerant, sed & pugnantes & patricos (ut vocant) & consules & spectatores excommunicat; privans etiam ecclesiastica sepultura illos, qui ceciderunt.

Aliud fortè erit, si suborto bello, ut patitur multitudini, duo Principes concurrant, maxime si alter ad resistendum sit impotentior, uti docet Navarr. post Cajetanum *in Enchiridio cap. 2. nu. 8.* Quod autem solus cum solo David & Goliath sint congressi, id divino instinctu dicitur factum, *Et in d. cap. Significasti ad V. aliquatenus.* Eà ratione Jacob à mendacio, Sampson ab homicidio sui ipsius, Israëlitz à furto, Patriarchæ & alii, qui plures duxerant uxores, ab adulterio, sunt excusati, ut ait textus *in cap. Gaudemus sup. De divorciis.*

IN TIT. XV. DE SAGITTARIIS.

SUMMARI.

1. Pœna sagittariorum.
2. Quando sagittis seu balistis ut liceat.

Pari ratione sunt irregulares, insuperque excommunicationis pœnam incurruunt, saltem ferendæ sententiæ, si non latæ, qui ubi, quando, qua ratione, & adversus quos non oportet, balistis utuntur, artem que sagittariorum exercent, *cap. unico hoc tit.* quia nimirum rei tunc illi-

citæ dant operam. * Sed si fortè miles sit, qui in bello justè moto, ut hæresis opprimatur, ut injuria castigetur, ut res iniquè ablata recuperetur, illis velit uti, non peccabit, quia perinde est quæsumat arma, proinde etiam dolo an virtute hostem superet, *can. Dominus noster xx3. 11. quasi 2. Ita fit, ut res indifferens, mutatis circumstantiis, & præsertim, quæ præcipua circumstantiarum est, sine, nunc bona reputetur, nunc prohibita.*

IN TIT.

IN TIT. XVI. DE ADULTERIIS ET STUPRO.

Canif. in Summa lib. III. tit. 18.

SUMMARI A.

1. Adulterii enormitas.
2. Minus graviter peccans stuprum committentes.
3. Fornicatio quid & quadruplex.
4. Adulterium quid. & quando committatur.
5. Poena adulterorum ex utroque iure.
6. Stuprum quid, eiusque poena.
7. Item incestus.
8. Sacrilegium.
9. Concubinatus.

Hut usque de vitiiis, quæ vitam proximi lædunt: nunc de illis agitur, quibus læditur pudicitia, inter quæ vel præcipuum est adulterium seu cori alieni violatio, *can. Lex illa §. cum ergo vers. adulterium xxxvi. quest. 1. l. Inter §. 1. D. Ad L. lul. de adult. Vitium tam enorme, ut quidvis potius pati, imò mortem subire potius oporteat, quam illud committere, c. Sacri sup. De his quæ vi metusve causa, Aristot. lib. 3. Ethic. cap. 1. vitium, inquam, tam enorme, ut mulier, ne spiritus seu suppositus partus alienam mariti accipiat hæreditatem, necessarii cogatur, propter præceptum restitutionis ad salutem necessarium, cap. Peccatum De reg. iur. lib. 6. illud detegere, quoties id facere potest sine periculo vitæ & famæ, cap. Officii & ibi D. inf. De poenit. & remiss. id quod & Didac. Covarr. explicat in d. cap. Peccatum 1. p. Relict. num. 4. & seqq. Denique tam enorme vitium, ut ob solam illius suspensionem, si x. g. intempestivè gerat uterum, si oscula, colloquia, & usque miscet impudicos, *can. Nec aliqua xxxvii. quibst. 1. maritus accusare possit uxorem, cap. Maritus 4. hoc tit. & si, quod lege Juliâ patri licitum est, ut scilicet quemcumque filiam adulterum, l. Patri 20 l. Nec in ea 2. cum l. seq. D. Ad L. lul. de adult. marito autem, ut viliores dumtaxat, l. Marito quoque 24. D. eod. si, inquam, calore & impetu sæviens uxorem & adulterum in turpitudine deprehensos occidat, quamvis in foro animæ mortaliter peccet, *can. Poenitentiam avertens, can. Inter hac, can. Admonere xxxiii. quest. 2. in foro tamen exteriori, ad instar aliorum, qui vel occidunt, vel Clericos percutiunt, non excommunicantur, cap. Si verò alicuius 2. in verbis, nec illo compellendus est ad sedem Apostolicam venire, quæ in Clericum cum uxore, matre, sorore, vel filia propria stuprator inventum manus injecerit violentas, inf.***

De sent. excommunic. Neque enim id tam lapsu & æmonis fecisse intelligitur, quam justo dolore, quem difficulter homines possunt temperare, l. Gracchus l. Si adulterii cū incestu §. Imperatores Cod. eod.

Peccant tamen minus graviter, qui stuprum, & ejus altera pars Rubr. facit mentionem, cum virgine vel vidua, quæ honestè vivit, committunt, quia saltem nec fidem matrimonii violant, nec torum alienum Sed quoniam sacris Canonibus nihil magis cordi est, quam

Concubitus prohibere vagos, dare juramantis.

altiori petito principio, ut illud detectum magis evitetur, à vitio carnis in genere ad species descendemus.

Genus igitur ipsum vocatur Fornicatio, quæ vox in universum designat quemvis concubitus seu actum Veneris illicitum, *can. Pudor §. qui ergo xxxi. quest. 2.* Dividitur autem in fornicationem simplicem, & eam, quæ passim dicitur non simplex, seu qualificata. Simplex ea est, seu illud mortiferum delictum, quod solutus cum soluta utrimque consentientes committunt, non solum à vinculo matrimonii, cognationis & affinitatis, sed etiam voti ac Religionis. Huic vitio nec lex civilis nec etiam Canones aliam poenam ponunt, quam ut ingemiscant. Non simplex verò seu qualificata fornicatio est actus ille illicitus, qui committitur inter non solum & solutam, vel etiam solum & solutam, sed vel interveniente violentiâ, vel continuato tempore. Quæ sanè membra alternativa satis indicant, quod iterum qualificata fornicationis diversæ sint species, adulterium, stuprum, incestus, sacrilegium, item raptus & concubinatus: ut interim non nominemus libidinem eorum, qui naturæ veluti bellum inferunt, ipsiusque ordinem turbant, de quibus & earum poenis obiter & ex ordine aliquid.

Adulterium est concubitus illicitus, quo violatur torus proximi, *d. §. cum ergo & d. l. Inter §. 1. D. hoc tit.* Nec solum committitur, si conjugata impudicè seipsam det alteri, sed etiam si maritus cum alia fæmina rem habeat, sive interim illa sit materfamil. id quod lex civilis requirit, *l. Eugitivus D. De verb. signif. sive soluta quæcumque, quod jure Canonum sufficit, can. Nemo xxxi. quest. 4.*

T r r

O m a i.

Omnibus enim istis modis fides sacramenti utrimque præmissa violatur. Et proinde si uterque huic vitio sese dederit, locus erit axiomati, ut ait Pontif. quod paria delicta mutuâ compensatione tollantur, *c. penult. & ult. hoc tit.*

5. Cæterum si vitio unius dumtaxat jus thalami sit contaminatum, lege civili per sententiam Judicis ultimum supplicium adultero irrogatur tamquam homini noxio, ac publicæ tranquillitatis perturbatori, *l. Quamvis D. Ad L. lul. de adult.* At verò jure Pontificio, quod minus semper, ut ait Pont. procedit, si Clericus sit adulter notam infamiae incurrit, atque officio destitutus in Monasterium detruditur, ut per omnem vitam patrati sceleris pœnitentia ducatur, *can. Si quis Clericus 81. distincta.* quamquam, cum regulariter unus testis sit nullus, ex sola mulieris confessione Clericus dampnari non debeat, *c. Significasti hoc tit.* ubi sub finem additur, quod si super adulterio diffamatus sit, canonica purgatio ad minimum cum quinta manu ei indici debeat, alioquin si in ea deficiat, seu si se purgare non poterit, ab officio suspendendum. Quod si laicus sit, qui vitium hoc commisit, excommunicabitur à Judice Ecclesiastico, *cap. Intelleximus 6. hoc tit.* deinde contra conjugem, sive maritum sive faminam, qui deliquit, alter conjux innocens, si culpam condonare non velit, agere potest ad separationem tori; nisi vel in eodem luto hæreat, sicuti dictam est, *d. c. penult. & ult. hoc tit.* vel conscius adulterii uxorem detineat à consuetudine non desistentem, tamquam si eo casu criminis fiat particeps, ut ait textus in *c. Si vir sciens 3. hoc tit.* Sed dum ad hanc divortii pœnam agit innocens, nomen suum pro pœna talionis inscribere non debet; si curi debet, quando coram Judice laico agit ad pœnam merè criminalem, eò quod hæc actio separationis, quamvis sit super crimine, criminalis tamen non sit, sed quasi mixta inter criminalem & civilem, ut ait text. in *c. Tua fraternitati sup. De procurat.*

6. Stuprum verò quamquam interdum tam latè sese extendat, atque fornicatio, *can. Nemo & ibi Glos xxxii. quest. 4.* dum tamen constituit peculiarem speciem (ad quam reducitur illicitus ille concubitus, quo vel vidua decipitur, vel alia famina in cælibatu honestè vivens) propriè nihil aliud est, quàm actus iste vitiosus, quo virgo corumpitur, rupto nimirum virginittatis sigillo, *c. Pervenit ad nos, quod Felix quamdam virginem stupro decipit hoc tit.* ubi simul pœnam hujus delicti ex-

primit. Et Glos. quidem ad *V. Plectendus*, pœnam civilem esse probat relegationem, aut etiam, si vis illata sit, mortem, *per §. sin autem Instituit. De publ. judic. text.* verò pœnam Canoniam hanc asserit, quod stuprator, si modò corrupta ejusque parentes velint, *c. 1. hoc tit.* teneatur illam uxorem ducere, ac dotem assignare, aut, si id nolit, quod eo casu corporaliter sit castigandus, ac deinde excommunicatus in Monasterium detrudendus, *c. 2. hoc tit.* Qui si forte alleget & probet, quod corrupta quasi ultro accesserit, respectu tamen familiaræ & parentum, quibus injuriam intulit, si non ad pœnam prædictam, saltem tenetur ad damnum resarciendum, uti docet Navarr. in *Enchiridio cap. 16. num. 16.*

Incestus est vitium carnis, quod committitur inter consanguineos vel affines, *d. can. Lex illa & incestus xxxvi. quest. 1. l. Si adulterum cum incesto 38. D. Ad L. Corn. de adult.* qui si tales sint, ut jus positivum tantummodò nuptias ipsorum impediatur, simpliciter & sine addito vocatur incestus: si verò tales sint, ut jus naturæ sit impedimento, vocatur incestus nefarius, *c. Cum secundum De hered. lib. 6.* Cujus vitii eadem ferè pœna est, quæ adulterii, uti docet Covarr. ad *4. Decretal. p. 2. §. 8.*

Et quamquam vulgò incestus habeatur, si quis cum Moniali aut virgine Deo dicata rem habeat, propriè tamen & distinctionis gratiâ scelus illud sacrilegium dicitur: quod qui regere voluit per figuram matrimonii, statim excommunicatur, ut tamquam putrida Reipubl. membra devitentur, juxta *Clem. unic. sub tit. De consang. & affinit. Porro raptus quid sit tit. sequenti dicitur; & de pœna criminis non nominandi agit Pont. in *c. Clerici sup. De excessib. Pralat.* Videatur etiam Navarr. in *Enchiridio c. 27.**

Denique concubinatus est illa species fornicationis, quâ quis fædâ consuetudine & quasi contubernio conjugali, citra prævias nuptias, solutam faminam sibi associat; quod vitium quâ ratione puniatur explicat textus in *can. Prater 32. dist. Concil. Trid. Sess. 24. de reform. matrim. cap. 8. & textus in cap. Vestra 7. sup. De cohabitatis. Cleric. & mulier* ubi distinctio adhibetur inter crimen occultum & publicum, id est, vel per sententiam, vel confessionem in judicio detectum, aut certæ rei evidentiam tam notum, ut nullâ tergiversatione celari possit.

IN TIT.

IN TIT. XVII. DE RAPTORIBUS, INCENDIARIIS, AC VIOLATORIBUS
ECCLESIARUM.

Canif. 4. lib. III. tit. 18. §. 7.

S U M M A R I A.

1. Raptus quid, ejusque poena & gravitas.
2. Abducens volentem, invitum licet parentibus, an committat raptum?
3. Raptus committitur cum muliere qualibet honeste vivente.
5. Quid si non abducatur, sed vis ei inferatur.
6. Rapina quid.
7. Raptores, incendiarii & violatores Ecclesiarum qualiter puniantur.

Titulus iste velut mixtam continet materiam, id est, delicta, quibus partim læditur pudicitia, partim proximus in bonis fortunæ externis: proinde primò de raptu, deinde de rapinis & incendiis agendum erit.

Raptus itaque crimen est delictum, quo quis abutendi causâ mulierem honestè viventem ac invitam abducit. Rectè sic, delictum: nam non solum lex civilis gladio punit raptorem, l. unica C. De raptu virgin. seu viduar. etiam ab Ecclesia abstractum, si eò tamquam ad azylum divertat, §. neque autem homicidus in Auth. De mandatis Princip. Sive, enim factum inspicias, sive exemplum, raptor non minus Reipubl. perniciosus est, quam vel publicus latro, vel nocturnus agrorum depopulator, quibus disertè jus azyli denegatur in c. Inter alia sup. De immunit. Eccles. Sed & jus Canonicum illos excommunicat; & si Clerici sint, gradu dejicit, nec patitur inter raptorem & raptam, quamdiu illa in potestate raptoris manet, nuptias iniri, nisi prius pristinæ libertati restituta post maruram deliberationem tunc consentire velit, c. Accedens 7, h. tit. Rapta, inquit Pont. legitime contrahet cum raptore, si prior dissensus transeat postmodum in consensum. Concil. Trid. cap. 6, Sess. 24, de reform. matrim. qui textus & d. l. unicam, & antiquos Canones, quorum unus incipit, De puellis, alter, Placuit xxxvi. quæst. 2. quatenus id nullo modo permittunt, corrigunt & antiquant, supponendo etiam, quòd raptor mulieri abductæ pro arbitrio Judicis dotem dare debeat.

Abutendi causâ, ut nempe stuprum committat.

Nam si quis etiam invitum parentibus filiam abducatur, ut matrimonium detur effectui, de quo prius tractatum fuit, saltem jure Pontificio non erit crimen raptus, cap. Cum causa 6, h. tit. Idque tam variè, quòd perinde, ut lex civilis l. No filium D. De ritu nuptiar. Jus Pontificum in nuptiis consensum parentum necessariò non requirat, sed tantummodò ex honestate, cap. Cum apud sedem vers. sufficiat consensus eorum, de quorum conjunctione agitur, sup. De sponsalib. & matrim. idque favore Sacramenti immutatum est, ad quod etiam servus invito domino patet aditus, c. Dignum sup. De conjugio servorum.

Mulierem; quamcumque tandem, sive virgo sit, sive vidua, quæ in cœlibatu honestè vivit, dummodò sit soluta: nam si vinculo matrimonii aut Religionis sit obstructa, alia species turpitudinis, uti dictum est, emergit.

Honestè viventem. Nam si impudica abducatur, quæ corpore turpem quæstum facit, fornicatio propemodum in suis stabit finibus.

Invitam: quamvis enim jure civili, uti dictum est, raptor etiam habeatur, qui volentem abducit, sed clam & invitum parentibus, illud tamen jure Canonico jam immutatum est, d. c. Cum causa hoc tit.

Abducatur. Sed quid si è domo patris aut aliunde ad alium locum eam non abducatur, vim tamen inferat? Quamquam propriè raptus crimen non sit, vitium tamen est enorme ac raptui annexum, quod proinde capitis supplicio punitur, ut ait Paulus in l. 1, §. qui puero stuprum D. De extraord. criminib. Hæc de raptu.

Rapina est violenta rei alienæ contrectatio, can. Pœnale xiv. quæst. 5. Sic enim differt a furto, quòd fiat apertâ invasione per vim vel arma, uti videri licet in Titulis D. De vi honor. rapt. De vi honor. rapt. De vi publ. De vi privata, cum furtum tantummodò fiat fraudulenter & occultè.

Porrò raptores & incendiarios, id est, qui dolo malo ædificiis ac rebus alienis ignem injiciunt, uti & violatores, qui per vim aliena effringunt & corrumpunt, quilibet Iudex laicus capite plectitur, c. 1, & c. In Archiepiscopatu sub fin. b. t. l. 3, D. De incendio

rendio l. Divus D. De extraverd. criminib. Idque in suo territorio, cum non solum ratione domicilii rei, vel contractus, sed etiam ratione delicti quis for- rum sortiatur, seu alterius jurisdictioni subjeia- tur, c. Postulasti 14. Et c. ult. sup. De foro compet. At vero quia Judex Ecclesiasticus ab effusione sanguinis abstinere debet, d. c. In Archiepiscopatu, quomodo excommunicentur incendiarii, Romam pro ab- solutione mittendi, docetur in c. Tu nos 19 inf. De sent. excommunicat. quomodo etiam raptores ac

violatores, praesertim rerum Ecclesiae; quomodo viaticum poenitentiae illis denegetur, nisi vel re- stituant vel caveant; quomodo, quamquam in morte viaticum detur, soleant sepultura carere debeant, docetur in can. Super eo hoc tit. Quibus adde Conc. Trid. quod in c. Si quom. Sess. 22. de re- form. Clericos hac in parte malefactores etiam ex- communicat, beneficiis privat, & ad illa obtinen- da efficit inhabiles.

IN TIT. XVIII. DE FURTIS,

Canis. d. lib. III. tit. 20.

SUMMARI A.

1. Furtum quid.
2. Furtum sit actus contrahendo rem alienam.
3. Rei varietas Et circumstantia mutat speciem furti.
4. In re propria non committitur furtum.
5. Ut neque in re communi nisi tempore necessitatis.
6. Contrafactio debet esse fraudulenta.
7. Et lucrandi animo facta.
8. Poena furti ex utroque iure.

Furtum quoque in vexit aliena habendi cupi- ditas, vitium tam frequens, ut quae vis tor- menta & cruciatus ad illud averrendum vix sufficiant.

- Est autem Furtum (à furo seu nigro sic dictum, quod in obscuro ac tenebris fiat) *contrafactio frau- dulenta rei aliena, animo lucrandi facta* † *Contrafactio*, inquam; nam nec sola cogitatio furem facit, l. 1. §. 1. D. hoc tit. nec etiam cogitatus, ut si quis animo fu- randi domum alterius sit ingressus, l. *Vulgaris* §. *quis furti* D. eod. quamquam aliàs in delictis etiam cogitatus puniatur. Videatur Covarr. ad Clem. Si su- riosus 2. p. *Relect. nu. 6* sed oportet ut actus rem con- tractet, sive interim illam auferat, sive, uti fit in deposito, commutato & pignore, illa utatur, aut aliter utatur, quam oportet, §. *furtum* *Instit. De oblig. qua ex delicto nasci* l. *Si pignore* §. 4. D. eod. & sive per seipsum rem contrafactet, sive per alium, cui consulerit, adjuvat, & occultat spe lucri, c. *Quicumque fure hoc tit.*
- Res pro cuius varietate furtum mutat speciem, & nunc lenius nunc severius punitur: ut v. g. si res sacra sit, quae surripitur, vel è loco sacro, non

simplex furtum erit, sed sacrilegium, can. *Kapit.* can. *Quicumque inventus* §. *sacrilegium* xiv. *quasi* §. Si vero res sit, quae pertinet ad Reipubl. crimen committitur peculatus; si liber homo, plagium; si grex abducitur, aliud crimen, quod actus puni- tur quam furtum, l. 2. D. *ambiguis*.

Aliena; quia nemo in re propria furtum com- mittit, nisi quatenus illa aliquid alieni habet: ut si debitor pignus creditori obnoxium surripiat, §. *aliquando* *Instit. De oblig. qua ex del. nasci*. Nemo eti- am in re communi, saltem quoad usum licitum, furtum committit. Et proinde si quis in extrema necessitate constitutus, id est, tanta, quae secum trahit periculum mortis, cibaria, vestes, aliave id genus, quae nomine fructuum continentur, ad se rapiat, fur non erit, c. *Si quis 2. hoc tit* Ubi *Gl. ad v. poenitentia*, distinguit remotiorem seu modicam necessitatem, quae solummodo poenam mitigat, ab extrema, quae penitus à furto excusat. Cujus de cisionis ratio est, quod extrema necessitas om- nes illas res, quae à natura hominum sustentationi destinatae sunt, efficiat communes, juxta illud *Ambrosii*: *Esurientium panis est, quem tu deti- nes, nudorum indumentum est, quod tu recludis, & miserorum redemptio est & absolutio pecuniae, quam tu in terram de fodis*, can. *Sicut* 47. *dist. Covarr. ad c. Peccatum* p. 2. *Relect. §. 1.* ubi simul explicat, si extremam necessitatem passus, redeat ad pinguiorem fortunam, an teneatur ad restitu- tionem, & cur illa magis à furto quam à restitu- tione quempiam excuset.

Fraudulenta, id est, clanculum & eo animo, ut dominus invito res sua priveretur, vel saltem rei suae usu ac possessione; quod eadem sit ratio torti- us &

l. Cùm as 20, D. eod. l. Quæ de tota D. De rei vindic. Fraudem verò adesse oportet; nam sine affectu furandi erimen illud non committitur, § placus Instit. De obligat. qua ex del. & proinde si quis iussu vel permisso domini, aut etiam probabiliter sibi persuadeat, quòd dominus contrectationem indignè non sit laturus, ne fur erit, l. Qui vas 48, D. eod. Deinde per hanc partem furtum distinguitur à rapina, quæ quia violentiam includit, alia delicti species est, quamquam interdum dictiones istæ confundantur, can. Si quid invenisti xiv. q. 5.

7. *Lucrandi animo facta.* Nam si occultanda veritatis gratia instrumenta invito domino quispiam contrectet, vel etiam libidinis aut oblectamenti causa rem aliam occultet, quamvis simile delictum, propriè tamen furtum non committit, l. Qui tabulas 27, D. eod.

8. *Sunt qui addunt descriptioni, Legè naturali prohibita;* non tamen tam necessariò quam expositionis causa, eo quòd lex naturæ dicitur ab aliis esse abstinentum, utque alteri non facias, quod tibi non vis fieri. Et idcirco mirum non est, si furtum tam multis modis puniatur: nam in primis iure civili, si criminalis sit actio, & furtum enorme seu qualificatum, ultimo supplicio puniatur. Quod quamquam durum sit, nempe pro rebus fortunæ caducis vitam dare, more gentium tamen ubique receptum est, propter criminis

qualitatem, quod si severè non puniatur sua frequentia penitus evertet rem publicam Covar. lib. 2. Variar. resolut. c. 9, nam. 7. Deinde lex civilis, salva semper rei vindicatione & conditione furtiva, pœnam quadrupli constituit, si fur sit manifestus, id est, ita in delicto deprehensus, ut jam inficias ire non possit; dupli verò, si non sit manifestus, l. Quod ergò 12, § fin. D. De his qui not. infamia. Jus autem Pontificium laicos relinquens laicis puniendos, c. 1 h. tit. si contingat Clericum esse furem, pœna depositionis illum, punit. ac tandem excommunicatum, si corrigi non possit, ad Judicem etiam laicum, ut reprimatur, remittit, cap. Cùm non ab homine sup. De iudic. Par sanè & Ecclesiasticorum & laicorum conditio in eo versatur, quòd præterquam in utroque foro teneantur ad restitutionem salutis necessariam, c. Peccatum De R. l. lib. 6, uterque etiam post prævias admonitiones, ut furtum revelerur, & res deperdita seu surrepta reddatur, publicè excommunicetur, idque certo modo, qui non solum auctores furti, sed etiam confcios & consultores involvit, sicut videre licet in c. 1, in Extravag. communib. h. t. & in Quamvis Concil. Trid. 25, Sess. de reform. ubi tamen admonet textus, ne quis temerè ac levi de causa, excommunicatione (quam vocant nervum Ecclesiasticæ disciplinæ) utatur.

IN TIT. XIX. DE USURIS.

Canif. d. lib. III. tit. 21.

SUMMARI A.

1. Vitii huius & delicti enormitas.
2. Usura quid?
3. Alia est Mentalis, alia Realis.
4. Lucrum in quo consistat.
5. Usura quomodo circa pignora committatur.
6. Lucrum verum esse oportet.
7. Ob justum interesse vel damni emergentis vel lucrifessuntio amplius peti potest.
8. Usura propriè dicta consistit in vero mutuo, non etiam palliata.
9. Lucrum ex mutuo saltem secundariò sperare licet.
10. Usura iure divino & naturali prohibita.
11. Non etiam redditus annui.
12. Frustra fenerator vitium hoc tegere aut excusare studet.
13. Pœna usurariorum.

EX eodem fonte, id est, radice cupiditatis, promanet usura, in bonis externis graviter lædens proximum. Quod vitium quàm sit enorme, non solum veteris & Novi Testamenti comprobatur auctoritas, sed etiam gentilium scriptorum testimonia. Nam in primis Aristophanes in Nubib. usuram esse asserit feram quendam bestiam, quæ per mensem & per diem, sensim labente tempore, argentum seu pecuniam semper generat. Aristot. lib. 4, Ethic cap 2, eandem dicit esse turpem quæstum ac turpe lucrum. Sed & Cicero lib. 2, de Offic. asserit, quòd dare pecuniam ad usuram nihil aliud sit quàm hominem occidere. Quinimò Marcus Cato scribens de Republica fœneratorem seu danistam furibus pejorem esse contendit, ac severius puniendum; hoc suo testimonio, uti & præcedentes, satis superque infirmant, quòd usura contrarietur naturæ, utpote

Tit 3

quæ

quæ se statur lucrum ex re sterili, id est, ex pecunia, cujus usus consistit in abusu. Sed ut vitium hoc, quod per anfractus suos late extenditur, commodius innotescat, vulgarem ipsius descriptionem obiter explicabimus.

2. Ac primò quidem sciendum, quòd Usura (quæ nihil aliud primæ vâ significatione denotat, quam usum cujusque rei, juxta illud Cicer. *Cur usuram lucis tam diuturnam detulisti*, id est, usum vitæ?) passim apud scriptores accipitur, idque non rarò, pro re seu pretio & æstimatione per usuram partit; sicut & furtum subinde pro re furtiva, ac similia abstracta non pro ipsa opera seu actione, sed pro ipso opere, id est, sine seu fructu actionis accipiuntur. Eâ ratione sic definiunt, quòd usura sit *quicquid ex facto vel spe præcedenti ultra sortem accipitur*. Sed magis ad institutum facit illorum descriptio, qui usuram, quatenus sonat vitium, ac delicti speciem constituit, sic definiunt: *Usura est voluntas studiosa capiendi aliquid lucri corporalis ex causa mutui*. Addunt quidam, *principaliter, & lege naturali prohibita*.

3. *Voluntas*, sive expressa sive tacita; ut sensus sit, Usura est actus voluntatis, sive interim interior ille sit ac delitescat, sive externo judicio actuque sese prodar. Sicut enim Simonia, quæ & ipsa studiosa est voluntas, quædam dicitur esse mentalis, quædam verò realis, sic & usura. Ideoque non solum hoc vitio contaminatur, qui pro mutuo lucrum expressè paciscitur, sed etiam ille, qui sine omni peccato aut actu exteriori, spe tamen lucrum accipiendi, dat mutuum; ita nimirum in animo constitutus, ut, si sciret se præter sortem nihil accepturum, mutuum daturus non fuisset, *cap. Consuluit 10, h. tit.* ubi sub finem disertè deciditur, quòd & talis generator in animæ judicio cogendus sit ad restitutionem, tamquam si luero, quamvis sine pacto, sed quod seriò & principaliter sperabat, accepto, mentalis usura jam transeat in oppositam speciem. An verò res similiter sese habeat in simonia mentali disputat Navar. in *Enchirid. cap. 23, num. 102*.

Studiosa, id est, deliberata, uti diximus; nam cum usura & simonia sint vitia animæ mortifera, neutrum ex parvisipitiis est æstimandum.

4. *Aliquid lucri*; sive illud aliquid sit pecunia, sive alia res seu species, ut vinum & frumentum, cujus usus consistit in consumptione, & quam ipse mutuans à mutuatario expectat: veluti si pro mutuo pignus accipiat, sed eâ conditione, ut, quamdiu pecunia non redditur, fructum ipsius pignoris

suum faciat. † Proinde eo casu, si quis totus esse velit, fructus è pignore perceptos in sortem seu sortis diminutionem computare debet, hoc est, v.g. si mutuo accepit centum, & ex fructu pignoris viginti, jam non nisi LXXX. ulterius repetere potest, *cap. 1, & 2, h. tit.* Ad eò ut, si morâ temporis è fructu percipiat centum, jam pignus, ut ait, licet se ipsum, hoc est mutuatarius, cæteris partibus, recipiet, nullo numerato pretio. Quia in re licet malè, uti posteriùs patebit, à sacris Canonibus discrepet Jus civile antiquum, utpote quod permittit ut quis pro mutuo vicissim recipiat fructum pignoris, tamquam si reciprocus ille usus, quo tu uteris pecunia mea, ego re tua, *l. Si pecuniam D. De pignorat. act. l. Si ea lege C. De usur.* & quem Græcè vocant, antichresin, vel sub eo saltem prætextu sit licitus, quòd & incerti sint pignoris proventus, & mea pecunia fortassis plus fuisset lucratura, si nimirum honestæ negotiationi eam applicuisset.

Lucri; id est, quæstus seu compendii, quod damno opponitur. Debet autem verum hic lucrum intervenire, quia si ultra sortem peratur aliquid, non ut lucrum, sed ut debitum, vel quasi debitum, per modum compensationis, cessabit usura. Quid enim si quis justum bellum secutus, ab hoste rebelli, cui Princeps omnia bona potest auferre, aliquid amplius recipiat, vel sub eo saltem Pont. in *can. Ab eo xiv. quæst. 3, ubi jus belli, ubi jus usura?* quid si ex justo titulo bonæ venditionis mihi debeas centum, & ego dem mutuum, ut ut mihi satisfacias? † quid etiam, si ob justum, ut vocant, interesse vel damni emergentis, vel lucri cessantis amplius peratur? Pone casum: petis à me pecuniam mutuam, qua pro vitando damno ædes ruinosas refecissem, vel in tempore emendo frumentum, honestum quæstum facere potuissem: eo casu si quid præter sortem exigatur, non ut lucrum exigitur, sed ut compensatio seu retributio damni verissimiliter emergentis, aut lucri, quo mutuanus carere debet, dum tibi benefacit. Hac ratione Pontifex in *c. Salubriter 16, h. tit.* dicit, quòd maritus, cui dos erat promissa, sed non soluta, si pro dotis securitate pignus accepit, tanta conscientia possit fructum retinere, etiam non computando illum in sortem: idque tamquam justum interesse, quippe qui de defectu dotis non solutæ pro oneribus matrimonii patrimonium sortem suum consumere debuit, aut sub usuris licitis & ab Ecclesia approbatis seu annuis redditibus pecuniam quærere. Ut non dicamus, quòd ex do-

tali pecunia, si tempestive numerata fuisset, major industrius lucrum, quod nunc cessat, facere potuisset. Videatur Covarr. lib. 3, Var. Resolut. cap. 1, num. 3. Eadem ratione & dominus excusatur, qui ratione mutui feudum accepit in pignus a vasallo, non computando fructus ejusdem in sortem; quasi tantum interfit, quod interea temporis vasallus non praestet ministerium fidelitatis pretio aestimabile, cap. 1, sup. De feudis. Similiter & illi excusantur, qui rem suam, quam adhuc forte vendere non cupiunt, majoris vendunt, sed dilata solutione in illud tempus, quo verisimile est, quod plus valebit, cap. In civitate 6, cap. Naviganti fin. in fine h. tit. Illi quoque, qui periculum sortis & onus transvehendae pecuniae per modum, ut loquantur, cambii in se suscipiunt. Et quamvis d. cap. fin. h. tit. videatur nauticum foenus simpliciter rejicere, quod tamen ille textus respiciat ad illum casum, quando non subest verisimile maris periculum, explicat Covar. d. loco c. 2. Denique & plures alii sunt casus, qui prima fronte videntur esse vitiosi, sed in recessu, si adhibeatur haec distinctio lucri & non lucri, carebunt omni vitio. Verum sedulo id semper cavendum est, ut secludatur fraus, dolus, & nimia quantitas.

Corporalis; hoc est, quod pecunia solet aestimari. Proinde excusantur, qui dant mutuum pro captanda alicujus benevolentia vel amicitia; eodem magis, quod per legem remuneratorium, cui datum est mutuum, ad hujusmodi humanitatis officia sit obligatus.

Ultra sortem; id est ultra capitale seu pecuniam primariam, quae praecise fuit data, juxta illud Terentii in Adelphis, *Etiam de sorte venio in dubium miser;* id est, de pretio emptionis, tamquam si dicat, tantum abest, ut lucrum sperare possim.

Ex causa mutui; Neque enim aliis contractibus, sed soli mutuo adharet hoc vitium tamquam scabies cuti, eo quod in solo mutuo tradatur res, cujus usus consistit in abusu seu in consumptione, Et proinde Pont. in d. c. In civitate dicit, quod qui rem vendit majoris quam valet, ob dilatam solutionem in illud tempus, quo ne verisimiliter quidem plus valebit, proprie non sit foenerator, sed aliud peccatum committat, eo quod rem mutuum non det, sed vendat: scire tamen debemus, quod, sicuti mutuum aliud est verum & expressum, aliud tacitum, sic & usura quaedam sit proprie dicta, quae consistit in vero mutuo, quaedam tacita seu tecta &, ut loquuntur, palliata, quando nimirum sub praetextu alterius contractus, sive

venditionis sive pignoris, sive permutationis, ultra sortem aliquid acquiritur. Idque bifariam evenire potest; interdum quando partes, ut tegant suam ineptiam, tantummodo simulat se alium contractum inire, ut in cap. Ad nostram sup. De empt. & vendit. ubi Pont. increpat creditores illos, qui sub titulo emptionis usuram tegebant, asserens plus valere debere, quod agitur, quam quod simulat concipitur. interdum vero, quando revera alius quidem contractus initur, & a mutuo specie diversus, sed tamen talis, in quo usuria mutuatio refulcet, d. cap. In civitate, d. cap. fin. vers. ille quoque & ibi Glos. ad V. verisimiliter, ubi reprehenditur, qui dabat decem solidos ea lege, ut totidem mensuras tritici reciperet, sed futuro tempore, quando triticum multo plus valeat.

Principaliter. Hoc addunt aliqui, ut significetur, quod saltem secundario & velut ex consequenti liceat sperare lucrum, dummodo mutuum primario detur ad amicitiam captandam, vel similem honestam causam. Quae ratione superius etiam dictum fuit, quod obsequio vel lingua non committat simoniam, qui alteri subservit vel commendat, ut ipsius benevolentiam promereatur, etiamsi minus principaliter beneficium Ecclesiasticum vel aliam rem spirituales exspectet, uti Glos. docet, adduceas multos canones, in can. Quid proderit 61, dist.

In re natura prohibita. Quod usura, quae quatum facit ex usu rei seu pecuniae, & Graece dicitur *τόκος*, id est, partus, quod nummus pariat nummum, jure divino & veteri & novo sit inhibita, per se notum est ex Psalmo, *Domine quis habitabit, & dicto Redemptoris, apud Lucam cap. 6, Mutuum date, nihil inde sperantes*: cujus prior pars est consilii, posterior praecipi. Quod autem etiam jure naturali usura & multo magis anatocismus, ut vocat Cicero lib. 3, ad Artic. Epist. ult. id est, usura usurarum, sit prohibita, post alios probat Covarr. multis rationibus lib. 3, Variar. Resolut. cap. 1, num. 5. Praecipua ratio in eo versatur, quod usus pecuniae, aliarumque rerum, quae mutuum, ut ajuunt, functionem recipiunt, consistat in abusu seu consumptione, & a re sit inseparabilis, ideoque seorsim & naturaliter vendi non possit, & quod proinde fiat injuria proximo, qui obstringitur & ad sortem reddendam & ad foenus seu foetum ac fructum ipsius usus, qui contra naturam separatur a suo subiecto.

Aliud sane est in constitutione annuorum, ut

vocant,

vocant, redituum, quos sacri Canones comprobant in c. 1. & 2. sub tit. De empt. & vendit. in Extravag. communib. tum quod ex parte emptoris non nudus tantummodò usus præstetur, sed pecunia tota quanta est transferatur; tum quod ex parte venditoris, qui pecuniæ sortem restituere non tenetur, sed ad libitum vero usui illam applicando, id est, rebus commutandis, concurrente industriâ honestum quæstum facere potest, reditus veluti tradatur: quæ merx quædam est, & per Pont. discretè computatur inter bona in mobilia in Clem. Exivi §. cumque annui reditus sub tit. De verb. signif.

2. Communitur interim scenerator causas, quibus turpitudinem suam tegere studet; tamquam si ratio id dicit, ut, cui beneficium mutuæ pecuniæ impenditur, vicissim aliquid rependere debeat; tamquam si concedendo pecuniam, non simplicem ipsius usum vendat, sed interusarium & commoditatem, pretio æstimabilem, tamquam si pecuniam concedendo sit in causa, ut vicissimis sæpè magnum quæstum faciat; tamquam denique nulli fiat injuria, si debitor, qui rerum suarum moderator est & arbiter, ultrò aliquid pro usu sortis reddat. Sed sufficere ipsi debet, quod accepto beneficio mutuarius, juxta dictamen rectæ rationis, vicissim obligetur ad antidota seu ad eadem humanitatis officia, l. Sed etsi 2 §. consuluit D. De petit. hered. qui non tam sterili pecuniæ sibi concessæ, aut ipsius commoditati, quæ tantummodò causa sunt, ut vocant, sine qua non, quàm lux industriæ acceptum ferre debet, si quid lucri accedat. Cujus etiam mutuarii consensus sive ultronea oblatio hîc nihil potest operari, seu ex injusto facere justum, utpote qui per nequitiam & improbitatem morosi mutuatoris semper intelligitur extortus. Ut interim non dicamus, quod, ut excusatio in peccatis cesset, jura subve-

niant mutuatori, si justum aliquod interesse vel damni emergentis vel lucri cessantis honestâ ratione prætereendere possit, d. cap. In civitate & d. cap. fin. vers. ratione hujus dubii h. 2.

Superest nunc, ut, quoniam vitium hoc divino ac humano jure constat esse prohibitum, cap. Super eo 4, hoc tit. de pœnis ejusdem obiter aliquid dicamus. Et quamquam lex civilis hæc in parte frigidior est, quippe quæ usuras, si non tamquam naturâ sua laudabiles, saltem tamquam media quædam, majoribus malis evitandis subservientia permittat, l. Placuit D. & l. Eos Cod. De usur. jus tamen Pontificum pro modo & qualitate delicti varias pœnas introduxit. Nam præterquam quod usurarii notentur infamia, can. Infames §. Per 20 xxxvi. q. 7, etiam lege civili, si legitimum modum excedant, & usuras usurarum exigentibus infamiæ macula inuritur, l. Improbum sentus C. eod. item præterquam quod tam ipsi quàm eorum heredes etiam extranei cogantur restituere quæstum scelere partum, cap. Tua nos 9, h. 1. & quidem pauperibus, si non extent, à quibus scœnus acceperunt, cap. Cum tu 5, h. 2. si usurarii sint manifesti, id est, si scœnus exerceant in vulgus, seu publicè notum, & sacra communione privantur & Ecclesiastica sepultura, nisi respiscant, usuras restituant, vel saltem pro restituendis cautionem dent idoneam, c. Quia in omnibus 3, d. ce Cum tu h. tit. c. Quamquam eod. in 6, ubi simul prohibetur sub interemptione, ne quisquam eorum oblationem recipiat, & consequenter quod restamenta ab iis facti nullius sint valoris, nisi concurrat restitutio. Ut interim non omittamus, quod non solum à jure, sed etiam ab homine seu Judice pœna infligatur, qui Clericos hujus criminis reos ab officio suspendere potest ac deponere; laicos etiam excommunicare, ut perterriti respiscant, c. Præterea 7, h. tit. can. Si quis 17, dist.

IN TIT. XX. DE CRIMINE FALSI,

Canil. d. lib. III. tit. 19.

S U M M A R I A.

1. Falsi crimen quis committere dicatur.
2. Quibus modis & à quibus committatur.
3. Pœna falsum committentium.

Crimen falsi committit, qui per dolosam veritatis imitationem falsum obtrudit, ut

proximum lædat. Neque omne falsum seu vero contrarium hîc punitur, sed illud dumtaxat, quod dolo malo seu animo corrumpendæ veritatis in alterius injuriam committitur, l. Nec exemplum Cod. Ad L. Corn. de falsis.

Committi autem potest varijs modis, dicto, scripto, facto, vel usu: nam non solum illi recedantur hîc, qui falsas literas vel instrumenta,

sive per raturas & lituras, sive alio quocumque modo conficiunt & utuntur, cap. *Ad falsariorum* 7, & cap. *Ex conscientia ult. h. tit.* nec solum illi, qui falsum perferunt testimonium, tribus, ut ait Pont. personis obnoxii sunt, Deo, qui vocatus in testem illuditur; Iudici, qui mendaciis decipitur; proximo innocenti, qui falso testimonio læditur, cap. 1, h. tit. sed etiam illi, qui falsam monetam cudent, vel nummos arrodant, vel tale quid, quando possunt, non impediunt, l. *Quicumque* & l. *Lege D. Ad L. Corn. de fals.* qui falsas menfuras faciunt, vel jam factis utuntur, l. *Qui falsum D. eod.* qui testamenta vivorum surripiunt, aperiunt, delent, vel produnt, l. 1, §. *is qui D. eod.* item qui falsum titulum honoris aut ordinis sibi sumunt, l. *Eos D. eod.* aut etiam edicta publica corrumpunt, l. *ponult. D. eod.*

Hi omnes, sicut & alii quidam, uti passim videre est in toto tit. D & Cod. *Ad L. Corn. de fals.* præterquam quòd tam ipsi quàm eorum hæredes obligentur ad turpia luera reddenda, l. *Cum falsi D. eod.* l. *Lucius D. De jure fisci*, Jure civili acriter puniuntur; quamquam lubinde pro qualitate delicti & personarum paulò benignius: cum interim pœna ordinaria legis Corn. in sevis sit ultimum supplicium, in liberis hominibus deportatio & bonorum omnium publicatio, l. 1, §. *pœna falsi D. eod.* At verò Jus Pontificum eos, qui circa literas Pontificias falsum committunt, itacim excommunicat: deinde laicos à sæculari Iudice puniendos relinquit, Clericos confestim, id est, non expectata emendatione, quæ tamen aliàs semper expectari solet, c. *Cum non ab homine* 10, sup. *De ju-*

dic. beneficiis spoliatos & ab ordine depositos, ut secundùm leges civiles puniantur, eidem Iudici tradit, d. cap. *Ad falsariorum h. tit.* ubi interim sub finem additur, quòd malitia semper acrius quàm negligentia vel ignorantia puniri debeat. Nec solum qui falsum committit, sed & qui utitur, aut usu falsas literas penes se per viginti dies continuos detinet, excommunicatur, à solo Pontifice absolvendus, cap. *Dura* 4, §. *abicientes h. tit.* Præsertim si non sint literæ seu rescripta, ut vocant, justitiæ vel ad lites, quibus nimirum Pont. vel Iudicem dat appellancibus, vel super dubio juris responderi, quòd circa illas, quia levè negotio impetrantur, nemo facillè præsumatur falsum committere: & proinde etiam detecta falsitate, si impetrans illis uti desinat, nec beneficio nec officio privatur, text. est in cap. *Accedens h. tit.* Porro si Clericus Regiis literis falsum inserat, deponitur, & accepto in fronte stigmate seu cauterio, mittitur in exilium, cap. *Ad audientiam h. tit.* Denique si literas inferioris Prælati vitiet, aut falsum testimonium dicat, depositus concluditur in monasterio, ut laica tantummodò communione contentus pœnitentiam agat, can. *Si Episcopus* 50, dist. Idem iudicium erit de aliis speciebus falsi, eo quòd in d. cap. *Cum non ab homine* crimen hoc computeur inter graviora; nisi fortè pro qualitate circumstantiarum arbitrium Iudicis aliud statuatur, c. *Cum olim magister* 23, sup. *De offic. Iud. deleg.* d. cap. *Ad falsariorum*, ubi vel ob solam ignorantiam falsarius Pontificis quamvis sera pœnitentia ductus punitur; id quod pro terrore exempli perniciosi est introductum.

IN TIT. XXI. DE SORTILEGIIS.

Canif, lib. III. tit. 16.

SUMMARI A.

1. Ratio continuationis.
2. Sors & usus sortis indifferens.
3. Sortilegium quid.
4. Sortilegii species varia, & Sortilegi qui dicantur.
5. Crimen hoc quomodo & à quo puniatur.

Sortilegium, quia superstitionem continet & idololatriam, religioni repugnat, ac proinde cum primis vitis censeri debuisset. Ratio tamen,

cur hic interferatur, reddi potest, quòd cum falso magnam habeat affinitatem, propterea quòd sortilegus sub prætextu pietatis & fidei religionis nequitiam suam exerceat, can. *Sortilegi* xxvi. qu. 1.

Sed quo pacto dicet aliquis, cum sors & usus sortis sit actus adiaphorus & indifferens, saltem natura sua non malus? can. *Sors non aliquid mali est* xvi. quæst. 2, quid enim, dum id aliter commodè fieri non potest, si per sortem sit aliquid dividendum aut dirimendum, ut controversia sopiatur? l. *Si duobus C. Communia de legat. & fideicom.* l. *In tribus D. De iudic.* Ea ratione in Actis Apostolorum

Ecclesia per sortem consuluit Deum, ut alterum è duobus in locum proditoris satrogaret: quamquam postmodum perpetuo edicto & certâ ratione prohibitum sit, ne amplius sorte fiat electio Prelatorum, *cap. Ecclesia vestra h. tit.* sed juxta formam, quæ proponitur in *c. Quia propter 42. sup. De elect.*

3 Sed objectioni responderetur, quodd, quamquam fors indifferenter sese habeat, sortilegium tamen ex usu loquendi semper in malam partem accipitur, nimirum, non pro quocumque usu sortis etiam licite, cujus generis sunt sortes, ut vocant, divinatoriæ vel etiam consultoriæ, si legitimus modus adit & debita reverentia, sed pro usu sortis illicito ac superstitioso, qui vel expresse vel saltem implicite operâ & arte dæmonis committitur. Imò verò cum species malignantis naturæ sæpè inficiat suum genus, quâ ratione privantia dicuntur non ab habitu, sed à parte peiori, sortilegium nunc denotat quemlibet usum diabolicæ superstitionis, cultui latriæ ac religioni repugnantem, sive per illum occultæ rei cognitio quærat, quod est propriè sortilegium, sive superstitiosè aliquod opus seu effectus producat. ¶ Et proinde non solum fors divinatoria hic prohibetur, sed etiam prestigium & magia, augurium & veneficium, incantatio & maleficium, hoc est, non illos solum dicimus esse sortilegos, qui occultam veritatem inquirunt, idque vel pro vocato & adstante dæmone, vel ejus substituto, id est, mortui vel vivi hominis figurâ, quam diabolus oculos perstringendo representat, quique per astrolabium, cribri rotationem, avium garritum, viscerum inspectionem, & id genus alia media illicita, sorta disquirunt, aut futura prædicant, *c. Ex suarum h. tit.* sed etiam qui per phylacteria, sacra verba miscendo barbatis, vel per ligaturas, vel similia media suâ dæmonis inventa, & quæ nec Deus nec natura ad talem finem destinavit, mirum aliquod ad ostentationem faciunt, vel morbos & illicita desideria excitant, vel similes calamitates & miseras, aut etiam è contratio

morbos & miseras arte dæmonis tollunt, *can. Si quis Episcopus xxvi q. 5. can. Admonent & possim ead. q. 7. & q. 5.* Idque vel per pactum læpè cum diabolo, etiam per formam publicæ professionis, initium, vel saltem tacitè, dum quis citra omnem conventionem tali medio utitur, quod scit & scire debet sine dæmonis consensu & operatione talem vim non habere. Quoties enim experitur dæmon, homines, sive per malitiam, sive per simplicem curiositatem, talibus mediis uti, à senimurum traditis, statim adest, opus promovet, & ut augeat sibi que acquirat cultum divinum, cuius est avidissimus, partim per vites naturæ, partim per longam experientiam, quâ multum valet, effectum à ministro suo intentum, si non verè, saltem apparenter producit.

Verumenimverò cum hæc omnia latè expli-centur *causa xxvi q. 1, 2, 4. & 5.* illud castrum subjungemus, quomodo scelus istud puniatur: quod non solum creatori infert contumeliam, honorem ipsius dæmoni attribuendo, sed ut plurimum alia delicta graviora, velut hæresin, Apostasiam, blasphemiam, homicidium, & concubitum nefandum conjuncta habet: ita ut mirum non sit, si crimen hoc mixti fori tam Juxta laicus quàm Ecclesiasticus inflecteretur. Et quidem cum laicus utatur contra sortilegos igne, gladio, & deportatione, *l. 1. l. Nullus l. Multi C. De malis. & mathemat.* Ecclesiasticus interdum penis hæreseos, si illa adfit, utitur, interdum excommunicatione, depositione, & vel in monasterium vel in carcerem detrusione, ciborum penuria, corporis cruciatu, *can. Cùm oportet, can. Contra idolorum & mulis alius xxvi q. 5.* ubi non solum sortilegi reprehenduntur, sed omnes, qui ipsos consulunt, aut opem petunt, qui & ipsi contumeliam inferunt religioni, dum & dæmoni & mediis ab ipso inventis fidem habent: quamquam semper minus severè agatur cum illis, qui per curiosam simplicitatem peccant, sic ut pœna ordinaria vertatur in arbitriam, *d. cap. Ex suarum h. t.*

IN TIT. XXII. DE COLLUSIONE DETEGENDA.

SUMMARI A.

1. Prævaricatio quid.
2. Pœna hujus collusionis.
3. Colludens in causa beneficii privandus beneficio.

Falsariis quoque & sortilegis affines sunt, qui in judiciis colludunt, quatenus nimirum aliud agunt & aliud simulat, sed præcipuè duas collusionis species Pont. hic redarguit: quarum prior est prævaricatio, propriè à varicibus

buc erurum prae nimio labore intumescens, sic appellata, quando nimirum acculator in iudicio in-
tipe variari, id est transverſim ire, hoc est, cum
reo accusato colludere, ejuſque partes adjuvare,
diſſimulando forte ſuas probationes, vel alia ra-
tione officium deſerendo, ut reus abſolvatur, ac
iudicium publicum reddatur illuſorium, *cap. ult.*
§. *notandum* . 1. *quaſt* 3.

1. Poena autem huius colluſionis quae primò in-
uric infamiam, *l. Si is D. De praevaricatorib.* ſtatui-
tur, quòd acculator pro a bitrio iudicis punia-
tur, *l. 2. D. eod.* uti & Advocatus, ſi privatim
praevaricetur, & ab utraque parte conſiſtat, ſeu
tam reo quam actori opem ferat, *l. Si patronum*
Cod. De advocatis diverſ. iudicior. reus verò, quan-
vis abſolutus fuerit, novo iterum iudicio accusa-

ri poſſit, *d. l. Si patronum. & c. In tantum clamor h. t.*
idque contra regulam communem, quae traditur
in *cap. De criminib. ſup. De accusat.* Ut interim non
dicamus, quòd iudex ex officio poſſit inchoatam
ſemel accuſationem ad exitum deducere, quam-
vis acculator cum reo redierit in gratiam, *c. 1. &*
2. h. tit. Covarr. *lib. 2. Variar. Reſolut. c. 10.* ubi late
explicat, quibus caſibus etiam in iudicio ſemel
deductam poſſit iterum tractari.

Posterior verò ſpecies ſive caſus eſt, quando
duo Eccleſiaſtici ſuper beneficio per colluſionem
ſibi inveniunt ſitem, ut ea ratione per auctoritatem
iudicis vel penſio conſtituatur, vel mortuo reo
beneficium in actorem transferatur, quod vi-
tium, quia nulli dolus prodeſſe poteſt, ita puni-
tur, ut uterque colluſor & beneficio & etiam ſpe
illud unquam obtinendi privetur, *d. c. 3. h. t.*

IN TIT. XXIII. DE DELICTIS PVERORVM.

SUMMARI A.

1. Septem annis minores non peccant.
2. Niſi malitia ſuppleat aetatem.

Quòd pueri ſeu infantes, id eſt, ſeptem an-
nis minores, utpote rationis ulu deſtituti,
non peccant, & proinde ob commiſſa non
puniantur, ut nec furioſi, deſinitum eſt in *l. Infans*
D. Ad L. Corn. de ſcar. item in l. Divus Marcus D. De
officio Praef. i. Cod. De falſa moneta, & in cap. Reſerente
verſ. Vnd. quoniam hoc iur. ne quidem poena Canonica.
Clement. Si furioſus De homic. Tales enim quid-
quid videtur, cenſetur ignorare: & ſicut utrum-
que excuſat inopia rationis, ſic furioſum peculia-
riter mentis exilium & fati infelicitas.

2. Unde hæc deſiſio patitur exceptionem, ſi ma-
litia ſuppleat aetatem, id eſt, induſtria, nempe ſi

pueros contingat eſſe doli capaces, quod ex ſignis
& iudicis prudentia iudicis maturè colligere
debet. Nam, ut ait Pont. in *cap. 1. h. tit.* quamvis
illa ætas propter impotentiam à vitio carnis ſit
aliena, multis tamen aliis delictis, velut menda-
cio, furto homicidio poteſt eſſe obnoxia. Ideo &
Jurisconſult. impuberem tunc demùm poſſe fur-
rum committere aſſerit, ſi doli ſit capax, in *l. Im-
puberem 23. D. De furt.* Solus enim dolus ſeu dolosa
voluntas dat locum delicto & ſupplicio: quamvis
interim eo caſu pueri & puberes doli capaces non
tam ſeverè puniantur, *d. cap. 1. h. tit.* eoque minùs,
quòd etiam puberes ſed minores, juxta *l. Anki-
lum §. in delictis D. De minorib.* ſi delinquant, minùs
puniantur, ut nimirum ſerveatur proportio inter
dolum & ſupplicium, prout dolus magis fuerit
intenus vel remiſſus.

IN TIT. XXIV. DE CLERICO VENATORE.

SUMMARI A.

1. Venatio Clericis cur ſit interdicta.
2. Poena Clericis venatoribus qua & quando imponenda.

Prædicta vitia laicis & Clerico fuerunt com-
munia: nunc quod in laicis non perinde eſt
vicioſum, Clerico interdicitur, ne canes & ac-
cipitres ad venandum alant. Quamvis enim ve-

natio actus ſit indifferens, magnum tamen pieta-
tis eſt avocamentum, & nimis lubrica, quam ut
Clero conveniat, qui Senatam Eccleſiæ repræ-
ſentat. † Ac proinde ſi hac voluptate agitetur
ſive Episcopus, ſive inferior Eccleſiaſticus, ſal-
tem ad tempus ab omni officio ſuſpeditur, *cap. 1.*
& 2. h. tit. ſi tamen ſæpiùs in hac voluptate de-
tentus fuerit, quaſi Clericis hoc vitio verti non
debeat, ſi non ſolum neceſſitatis gratiâ, ut victum

querant aut bestias nocentes interficiant, *arg. cap. Numquam dist. 5.* sed etiam recreationis causa, aut, ut sanitatem recuperent & acuat appetitus, *arg. cap. Dilectus filius, ubi similis actus dicitur non illicitus, sup. De homicidio.* venari cupiant, si modò id debito tempore fiat sine clamore & modestè. Cujus

rationem jam ferè dedimus, quòd venatio sit res velut indifferens, ideoque ratione circumstantiarum, id est, personæ, causæ finalis, temporis & modi reddatur licita vel illicita. Archid. & alii *can. Qui venatoribus 86, dist. Videatur Concil. Trident. cap. 12, Sess. 24, De reform.*

IN TIT. XXV. DE CLERICO PERCVSSORE.

Nihil minùs etiam convenit Ecclesiasticis, quàm ut sint percussores seu proni ad verbera manum non abstineant: proinde si correpti non desistant, non solum vulgares Clerici ab officio deponuntur, *cap. 1, h. tit.* sed etiam Episcopus, cujus jussu scævina quædam crudelius, quàm par est, verberibus fuit excepta, à divinis suspenditur, *cap. 2, h. t.* Decet enim ut Clerici præ cæteris hominibus sint mansueti, juxta illud

Pontificis, *Pastores facti sumus, non percussores.* Plus proinde erga corripiendos operetur benevolentia, quàm severitas, plus blandimentum, quàm asperitas, *can. Quod autem can. Licet 45, dist. 1. Afserit interim Pont. in cap. 3. & 4, h. tit.* quòd Clericus ut homicida puniri non debeat, si pro repellenda violentia in conflictu quidem fuerit, sed ipse neminem læserit.

IN TIT. XXVI. DE MALEDICIS.

SUMMARI A.

1. *Blasphemus quis dicatur.*
2. *Derisio qua.* 3.
4. *Detraçtio.* 5. *Convitium.*
6. *Improperium.* 7. *Sufurratio.*

Non solum qui manu vel telo quempiam percutit, injuriam infert, sed magis ille, qui linguâ, juxta illud Sapientis, *Plaga virga inducit livorem sed plaga lingua frangit ossa.* Virtutum sanè, quod ut maximè repugnat mansuetudini in Clero requisitæ, ita varios habet & modos & species, nempe blasphemiam, derisionem, contumeliam, improperium, detractionem & sufurrationem.

- 1 Blasphemus ille est, qui (quod absit) maledicit Deo, aut etiam Sanctis ejus, sive illud faciat ipsius bonitati aliquid detrahendo, sive aliquid, quod in ipso nõ est, attribuendo sive imprecando, vel aliâ ratione: cujus delicti gravis admodum pœna statuitur in *c. 2, h. t.*
- 2 Atque ut alias species, quarum diversitas à modo & à fine potissimum dependet, obiter perscrutemur, Derisio tunc est, quando quis malum culpæ vel pœnæ objicit, eo nimirum animo, ut proximum contristet ac erubescere faciat.
- 3 Contumelia verò, quando quis palam & in facie culpam objicit, ut honor ipsius ac reverentia

debita auferatur vel diminuatur, *l. 1, D. De injuria.*

Detraçtio, cui & murmur affine, est, quando hoc ipsum sit secretò, ut fama absentis lædatur, veluti si dicat esse furem.

Convitium est, dum quis vel culpam objicit, vel alium naturæ defectum, à quo tamen nec laudamur, nec vituperamur, veluti si dicat esse cæcum aut gibbosum, *l. Si non convitii C. De injuria.*

Improperium est, quando quis verbo vel etiam signo objicit alicui egestatem, maximè beneficium tempore necessitatis impensum, juxta illud Terentii, *istac commemoratio est quasi exprobratio in memoriam beneficii.*

Denique Sufurratio est, dum malum vel defectus objicitur, ut lædatur amicitia, & introducatur discordia. Quæ sanè omnia maledicta sive opprobria, si fiant inordinatè & animò lædendi, pro varietate circumstantiarum & excessu in modo vel mortalia vel venialia peccata sunt, quæ non solum reddunt auctores suos obnoxios restitutioni, sed etiam in foro exteriori nunc acrius nunc mitius puniuntur, sicut in *c. 1, h. t.* qui perulant linguâ maledicit Pontifici, arbitrio Ordinaris acriter castigatur. Quamquam ab hoc delicto excusentur Superiores, qui vitia seu culpam objiciunt correctionis causâ, non ut lædant: quibus interim illud Ciceronis *lib. 1, de Offic.* in mentem venire debet, quòd omnis animadversio & castigatio contumeliâ vitare debeat.

IN TIT.

IN TIT. XXVII. DE CLERICO EXCOMMUNICATO, DEPOSITO,
VEL INTERDICTO MINISTRANTE.

SUMMARIÆ.

1. Clericus excommunicatus ministrans qualiter puniatur.
2. Et quid si minori tantum excommunicationi sit obnoxius.

Arguuntur deinceps vitia, quæ Clerici peculiariter committunt circa sacros ordines & eorum ministeria: ut si quis Clericus, sciens nam si id ignoranter agat, & non sit crassa vel supina & erronea ignorantia, sed probabilis, minus est periculi, *c. Apostolica 9. & cap. illud 5. hoc tit.* juxta illud, *Misericordiam merui, quia ignorans feci* se censura aliqua Ecclesiastica sive excommunicationis, sive suspensionis, sive interdicti implicatum esse, manus sui Ordinis, quo iniatus est, præsumat exequi, irregularitatis poenam incurrit, *cap. Medicinalis De sent. excommunic. lib. 6. d. c. Apostolica, Gloss. in cap. Clerici 3. ad V. moniti hoc tit.* Quinimodò excommunicatus, si pergat rem divinam facere, & ab officio deponitur & bene-

ficio, *d. cap. Clerici d. c. Fratemitatis, d. cap. Illud hoc tit.* ubi punitur, qui per solum tumorem acceperat se à superiori fuisse excommunicatum. Porro si ne sic quidem monitus desistat, modis omnibus excommunicatus curia seculari traditur, ut vadat in exilium, *cap. Si quis presbyter 2. hoc tit. †* Sed prædicta accipienda sunt de majori excommunicatione: nam si tale quid faciat, qui minori tantum est obnoxius, & quam mortale peccatum secum adducit, licet graviter peccet, ut textus ait, nullius tamen irregularitatis notam incurrit, *cap. Si celebrat fin. hoc tit.* Ratio diversitatis, quod minor excommunicatio, quamvis reddat quempiam incapacem Sacramentorum, non efficiat tamen idoneum ministrum. Et hoc est, quod ait Pont. in *c. Quasitum sup. De cohabit. Cleric. & mulier.* quod mortaliter peccantes, ut fornicarii, quamvis quoad seipsos, non tamen quoad alios sint suspensi, quibus ob id Sacramenta possunt administrare, nisi peccatum penitus sit notorium, sive per sententiam, sive per confessionem, sive per rei evidentiam, ut jam non sit locus tergiversationi.

IN TIT. XXVIII. DE CLERICO NON ORDINATO MINISTRANTE.

Canif. lib. 1. tit. 7. §. 20.

Peccant etiam illi, qui ordinis alicujus ministerium audent exercere, quo non sunt insigniti: ut si simplici tonsurâ, qui primus est Clericorum character, *cap. fin. De Clerico conjug. vel minoribus ordinibus tantum imbutus, functionem Diaconi vel sacerdotis subeat: proinde*

efficitur irregularis, deinde repellitur à susceptione illius ordinis, cujus ministerium interceptum, *cap. 1. & 2. hoc tit.* ubi textus tamen addit, quod misericorditer beneficium ipsi relinquatur, nec cum opprobrio totius ordinis ad secularia cogatur redire.

IN TIT. XXIX. DE CLERICO PER SALTUM PROMOTO.

Canif. d. lib. 1. tit. 9.

Pari vitio laborat, qui per saltum promovetur, hoc est, prætermisso priori Ordine, vel etiam simplici tonsura, Ordinem suscipit digniorem: ut si Subdiaconus fiat immediatè Sacerdos. Quisquis enim hoc facit, constitutionem Ecclesiæ violat, qua jubetur Clericus non nisi gradatim Ordines suscipere, id est, ut insigniti

tonsura primò fiant Ostiarii, Lectores, Exorcistæ, Acolyti (quod uno die fieri potest, *c. 2. h. tit. seq.*) deinde Subdiaconi, Diaconi & Sacerdotes, *cap. Illud nos c. In singulis 77. dist.* idque distincto ac præfinito a tatis tempore, *Conc. Trid. Sess. 27. cap. 12. de reform.* corrigens hac in parte antiquos Canones & *Clement. quæ incipit Generalem, De arate*

VIII 3

& qua-

qualit̄ proficiend̄. Quilibet ergo perperam affecta-
to compendio ad altiores Ordines contendit, &
quidem si sciens id faciat, ad instar ministri non
ordinati deponetur, nec ulterius promovebitur:

si vero ignorans & supinè negligens, non nisi
post peractam pœnitentiam, & suppleto, qui de-
est, Ordine divinis ministeriis potest operam da-
re, c. unco hoc tit. Concil. Trid. d. l. c. 14.

IN TIT. XXX. DE EO QUI FURTIVE ORDINEM SVSCEPIT.

Canil. *ibidem.*

Iure cautum est, ut sacri Ordines nemini con-
ferantur, nisi sedula prius inquisitio de aetate,
moribus, scientia ipsius sit facta, c. *Cum in cun-*
ctis 7. sup. De elect. Clement. Cum Ecclesia De aetate &
qual. proficiend̄ Proinde si quis clam & furtim irre-
pat, id est, non examinatus, nec admissus, saltem
ad illum Ordinem, sed sine scitu Episcopi, aut
etiam contra ipsius præceptum aliis permixtus
ordinetur, vel etiam si minores Ordines & sub-
diaconatum uno die suscipiat, c. 2. *hoc tit. c. a. ratio-*
ne punitur, ut Ordinis sic furtim suscepti mini-
sterium exercere non possit, nisi cæteris paribus,
post peractam pœnitentiam, & præ viam Episco-

pi dispensationem, c. *Veniens hoc tit.* Qui Episco-
pus si forte, uti subinde fit, sub pœna excommu-
nicationis alicui mander, ne hunc aut illum Or-
dinem hoc vel illo modo suscipiat, & ille, eo non
obstante, furtive id faciat, suo facto excommu-
nicationem incurrens, jam nemo nisi solus Pon-
tifex dispensabit, cap. 3. *hoc tit.* Nisi fortassis Reli-
gionem ingrediatur, ubi si pie & sapienter vixe-
rit, eo casu dispensatio committitur Episcopo, d.
cap. 3. vel etiam Abbati, qui præest Monasterio, d.
c. 1. ut aimirum alteruter istorum vel ambobaci-
ant ei potestatem rebus divinis incumbendi.

IN TIT. XXXI. DE EXCESSIBUS PRÆLATORUM ET SVBDITORVM.

SUMMARI A.

1. Excessus Prælatorum erga subditos qui.
2. Et contra subditorum erga Prælatos & superiores.

Hactenus de vitiis, quæ Clero sunt peculia-
ria & communia: nunc de illis agit, quæ
Prælati sunt propria. Qui imprimis si sub-
ditos suos vel alios improbis & immodicis exa-
ctionibus onerare præsumant, eujuscumque tan-
dem sint gradus, graviter & ad exemplum terro-
ris puniuntur, ut ait textus in cap. *Nimis iniqua &*
cap. Nimis prava hoc tit. Quinimò subditis, dum ta-
le onus petunt, & privilegia violant, liberum est
illud denegare, cap. *Sanè 5. cap. Cum ad quorundam*
7. hoc tit. ubi sub finem addit textus, quod senten-
tia excommunicationis nullius sit momenti, per
quam fortè Prælati rigidi exactores justè deneg-
antem studet compellere.

Alium excessum committunt Prælati, si per-
peram utantur potestate suâ: veluti si beneficia
sibi comparent vel usurpent, cap. *Ad aures cap. Illud*
etiam 6. hoc tit. & non aliis, ut oportet, eo quod
inter dantem & accipientem debeat esse diffe-

rentia, cap. *fin sup. De institut.* ipsaque Ecclesia pro
cultu suo diversos requirat ministros; aut etiam
si alius quidem conferant, sed personis indignis, r.
g. homicidæ vel fornicatori publico; quo casu
collatio debet cassari, actum demùm alteri ido-
neo beneficium concedi: nam si secus faciat col-
lator, pro illa vice carebit conferendi potestate,
cap. *Inter dilectos 11. hoc tit.* Peccant & Prælati, si
perperam aliena curantes, rebus sese immisceant
ad se non pertinentibus: veluti si Abbas, vel alius
inferior, cui hoc speciali privilegio non est con-
cessum, de matrimonio cognoscere velit, vel
Ecclesias unire, id est, ex duabus unam facere, in-
dulgenciam concedere; breviter si illa velit face-
re: quæ peculiariter ad munus Episcopi spectant,
c. *Sicut unire 8. cap. Accedentibus 12. hoc tit.* Postremò
Episcopus deponitur, qui per actum superstitiono-
sum, id est, iudicium ferri candentis homicidio
præstiterat auctoritatem, c. *Ex literis 10. hoc tit.*

Cæterum ex aduerso fit, ut subditi frequenter
per excessum vel defectum peccent, uti videre
est in cap. *Gravem 15. in c. Quam sit 9. & in c. Clerici*
4. hoc tit. ubi partim suspenduntur, partim tam-
quam membra putrida abscinduntur, qui vel con-

tra naturam incontinentes peccant, vel de peccatis suis g. oriantur, vel Episcopus suos per prerogativam superiores agnoscere non volunt. Ita in c. Dilata 14. Clerici objurgantur, qui contra voluntatem superioris collegium seu corpus constituebant, communi sigillo utentes. Sed quia longum foret singula subditorum delicta referre, illud tantum addemus, quod ordinarius Ju-

dex eadem pro qualitate semper punire debeat, idque pro arbitrio, ubi poena legis non est certa, c. Licet 12. cum cap. seq. sup. De officio jud. ordin. etiam si exempti sint, id est, immediate jurisdictioni Pontificis subiecti, quo casu ordinarius tamquam Sedis Apostolicae delegatus vitia ipsorum reprimet Concil. Trident. c. Ecclesiarum Praelati & c. seq. Sess. 6. de reform.

IN TIT. XXXII. DE NOVI OPERIS NUNTIATIONE.

Canil. lib. II. tit. 22. §. 5.

SUMMARIA.

1. Nuntiatio novi operis quid.
2. Eius effectus.

Quamquam Episcopus & quilibet Praelatus conditionem Ecclesiae possit facere meliorem, ut ait textus in cap. Fraternalitatem sup. De donationib. quia tamen rerum Ecclesiae, ut ibidem habetur, procurator est, non dominus, tum alibi, tum in constituendis aedificiis cavere debet, ne sub praetextu meliorationis damnum inferat, aut pristinam aedificii faciem mutando modum excedat; hoc enim si facere incipiat, Clerus seu Ecclesia novum opus ipsi nuntiabit, id est, nuntiabit, ut cesset aedificare. Nihil enim aliud est nuntiatio novi operis, quam prohibitio aedificandi, ab eo, qui probabiliter jus suum privatum vel publicum laedi putat, solemniter facta, eo sine, ut desistat ab opere, saltem tantisper, donec jus aedificand. fuerit discussum, id est, judicatum, an jure, an injuria aedificet, l. 1. & 4. D. eod. Post quam

denuntiationem (quae secundum leges & per jactum lapilli & per verbalem interpellationem etiam fieri potest, l. De pupillo §. meminisse D. eod. Solemniter factam, id est, publicam Judicis auctoritate, si ab incepto opere non desistat, quidquid deinceps extruxerit suis sumptibus cogitur destruere, etiam si deprehendatur postmodum, quod jure suo aedificaverit.

Sed & est contrarietas temerariae cujusque contradictione opus suspendatur, jubetur ipse denuntians spatio trium mensium injuriam sibi vel Reip. per novum opus illatam vel inferendam probare, l. unica C. eod. c. 1. & ult. hoc tit. Alioquin si plus temporis petat, poterit aedificans, praestita cautione pro sumptibus ad opus demolendum necessarius, casu quo non jure inchoatum deprehendatur, audacter pergere sine praedicta poena demolitionis, d. l. unica & cap. Significantibus 3. hoc tit. Quam poenam sine cautione incurrit, partim quia pertinax fuit, dum Judici noluit obedire, partim quia turbavit viciniam, quod est noxium Reipublicae.

IN TIT. XXXIII. DE PRIVILEGIIS ET EXCESSIBVS PRIVILEGIATORVM.

SUMMARIA.

1. Privilegium quid.
2. Concessio privilegii à jure exorbitantis quomodo justa
3. Privilegium extra concessionis limites extendi non debet.
4. Ratio concessi privilegii in primis inspicienda & ponderanda.
5. Privilegium quis concedat.
6. Privilegium quotuplex.
7. Privilegium persona quid.
8. Privilegium causa.
9. Rei.
10. Quanam legitimum reddant privilegium.
11. Qui & ex quibus causis delinquere dicantur circa privilegia.

12. Pri-

12. Privilegia qualiter interpretanda.

13. Privilegium amittitur abusu & per non usum seu praescriptione.

Postremo tam Praelati quam subditi non raro committunt delicta in suis privilegiis, quae ut palam evadant, obiter praemittimus, quid privilegium sit & quotuplex.

1. *Privilegium*, ut nomen indicat, lex privata dici potest, seu *ius singulare à Superiore alicui certa ratione & legitime concessum* *Ius*, inquam, id est, iusta quadam indulgentia aliquid faciendi, vel non faciendi. Iusta autem esse debet haec concessio; nam si v.g. tyrannus quippiam contra jus naturae vel divinum quippiam velit concedere, non privilegium erit, sed eversio Reipublicae, *l. ult. C. Si contra jus vel utilit. publ. § Sed quomodo*, dices, potest esse iusta, cum ab ipso jure exorbitet? Exorbitat quidem, sed, inspectis circumstantiis, non sine specie, si ratione; ac proinde ab ipso jure communi interpretationem accipit. Exemplo res fiet clarior. Commune praecipuum & omnibus positum est, ut unusquisque pacta servet, fidemque pro se vel alius interpositam liberet: & tamen legislator considerans infirmitatem sexus in femina, rationis impotentiam in minoribus, illius generis homines ab illo praecipuo exemit, si vel contrahant, vel fidejubeant, tamquam male sub eo comprehensos, & proinde privilegio, id est, privato jure eos donavit.

2. *Singulare*: quod ob id nec ad alias res, quam de quibus actum est, *c. Porro 17. sub fin. hoc tit.* nec ad alias personas, quam quibus concessum est, extendi debet, etiam si fortassis vel par vel major esset ratio. Nec enim sola identitas rationis, sed auctoritas superioris, dum eam expendit, inducit privilegium, *c. Sanè 9. hoc tit.* Et proinde subortâ controversiâ instrumentum privilegii diligenter debet examinari, *d. cap. Porro & c. Recepimus 8. h. tit.*

3. *Certa ratione*, id est, iusta de causa. Nam id ipsum textus disertè requirit, ut non nisi certâ ratione quispiam à communi praecipuo eximatur. Proinde superiores sibi cavere debent à vicio exceptionis personarum: sed si privilegium tale sit, quod à gratia dependet, tum eximendorum merita ponderanda sunt; si verò à justitia, tum, ne quis laedatur, necessitatem aut certè utilitatem publicam inspicere oportet, quod ipsorum conscientiae relinquatur, & ipsi viderint, *can. Ideo permittente § si quid ergò xxv. quest. 1.*

4. *A Superiore*; sive Pontifex ille sit, qui de jure, ut ait textus, supra jus potest dispensare, *in c. Propo-*

suit sup. De concess. praebend. sive alius inferior, veluti Episcopus, qui & in Synodo provinciali statuta, Canonis institutis non contraria, potest condere, ac proinde etiam super iisdem dispensare, c. Cum inferior sup. De majorit. & obed.

Alicui; sive personae, sive causae, sive rei. Nam, ut varias aliorum divisiones omittamus, qui verbis sic satis abstrusis adferunt privilegium aliud singulariter concessum, aliud corporatè, aliud mixtum, aliud nescitur quo modo; haec divisio videtur magis expedita, juxta illud Modestini, *in l. Privilegia alia sunt causa, alia persona D. eod.* quibus jam addimus, quòd aliud sit reale.

Privilegium personae vocamus, quod proximam concessionis causam à personis habet, quarum merita, conditio, vel qualitas exemptionem requirunt, sive interim nominatim exprimantur, ut Sempronius, quia optimè meritis de Republ. ab excubiis liber esto; sive communiter, & cum expressione qualitatis, quo modo, Feminis, Minoribus, Professoribus, item Clero & ordinibus Religiosorum, etiam aliter nominibus ipsorum non expressis, data sunt privilegia.

Privilegium causae est, quod certae causae, id est, actionum generi tribuitur, veluti causae dotali, matrimonii, Fiscii, decimarum atque etiam funeris, in eo a mirum, quòd ceteris actionibus seu persecutionibus praefertantur, non quidem ob qualitate personarum quae agunt, sed quod natura actionis hoc mereatur; verbi gratia, quòd quis impensas funeris ante omnia credita recuperet, id humanitatis ratio postulat, ne defunctorum corpora negligantur & insepulta jaceant, *l. At si D. De religiosis ac sumptib. funer.*

Denique privilegium rei est, seu in rem constitutum, quod alicui dignitati, corpori, civitati, universitati seu collegio conceditur; quorum quaedam talia sunt, ut illis non nisi ipsum corpus seu universitas sese possit juvare, *l. Sed & c. si. qui manu mittitur D. De in jus vocan.* ubi jure manumittendi non singuli, sed totum corpus utitur, ac proinde manumissus non singulorum, sed universitatis libertus vocatur; quaedam verò talia, ut singuli de gremio, nisi quid obstat, illis uti possunt, *c. Per exemptionem 9. vers. verum hoc tit. in 6.* Qualia sunt etiam privilegia nostrae Universitatis, quae ob id respectu corporis realia sunt, sed intuitu singulorum personalia dici possunt.

Legitimè, id est, in primis ab eo, qui potestatem habet, deinde in re, quam in potestate habet. Denique legitima erit indulgentia, si per instrumentum

rum publicum omnibus membris seu clausulis absolutum, ipsamque concessionem præcisè continens, concipiatur, *c. Receptimus 8, cap. Cum olim 12, c. Ex parte 13, h. t. c. Si Papa 10, eod. t. lib. 6.*

Concessum, si ve intuitu meritorum, ex gratia, sicuti dictum est, si ve pro qualitate rerum vel personarum, postulante justitiâ.

His jam ita positis, facile conspicitur quam variè delinquere possint, qui gaudent privilegiis. Quid enim, si exempti ratione loci, vel rei, seipso velint eximere ratione alterius aut loci aut rei. *Cum capella 16, h. t.* Neque enim v. g. si Monasterium sit exemptum, tenore ejusdem privilegiis statim & capellæ eidem subjactæ censentur exemptæ, nisi in instrumento disertè id exprimat, *c. Exere 17, h. t.* Sic etiam si Monasterio concessum sit, ut religio ab ordinario Episcopo non excommunicentur, id tantummodò accipiendum est de Religiosis, qui vel in ipso Monasterio degunt, vel saltem ipsi subiciuntur quoad spiritualia & temporalia, *c. Quoniam per confessionem 21, h. t.* Ex eodem fonte est, quòd, si Monasterio sit concessum, ut vel tempore interdicti suos defunctos sepeliat, id ipsum accipiat tantummodò de confratribus, qui suscepto habitu se totos religioni dederunt, *cap. Vi privilegia 24, h. t.*

Breviter, sicut privilegium aliquibus justa de causa concessum temerè à quoquam non debet infringi, ne quidem indirectè, ut ait Pont. inc.

Quanto amplius 26, h. t. nec peversâ aut quæsitâ interpretatione ita restringi, ut privilegiatis efficiatur inutile, *c. In his quæ ad cultum 30, h. t.* sic vicissim illi, quibus illud concessum est, non debent nimis laxè privilegium interpretari, tamquam si aliquid contra vel præter mentem concedentis possit operari.

Pæna autem eorum, qui excedunt, seu qui privilegiis suis abutuntur, vel etiam aliorum privilegiis derogare student, exprimitur in *cap. Dilecti 4, in cap. Vi privilegia 24, h. t.* illis verbis, *Privilegium meretur amittere, qui permissis sibi abutitur potestate.* Ut interim non addamus, quòd præscriptione quadraginta annorum tollantur etiam privilegia, nempe per non usum, et si privilegiati patiantur in aliis contra se juris usurpationem, text. est in *c. Accedentibus 15, h. t.* qui ea in parte corrigit textum in *cap. Si de terra 6, hoc tit.* quatenus ille tantummodò de triginta annis facit mentionem: si quidem hoc regulare nunc est, quòd juri Ecclesiastico non nisi quadraginta annorum præscriptione quippiam derogetur, *cap. 4, sup. De præscriptionib.* Cæterum quòd superioris auctoritas, præsertim si metuat. Ecclesiasticæ disciplinæ dissolutionem, privilegia possit revocare, per se notum est, & patet in Conc. Trid. *Sess. 7, c. 14, & Sess. 24, cap. 11,* aliisque locis, ubi Ordinarius seu Episcopus facit potestatem puniendi etiam exemptos tamquam Sedis Apostolicæ delegatis, quoties agitur de morum correctione.

IN TIT. XXXIV. DE PURGATIONE CANONICA.

Canif. lib. IV. tit. 20.

SUMMARI A.

1. *Judicis officium, si crimen sufficienter probari non possit.*
2. *Purgationis Canonica modus & forma.*
3. *Effectus ejusdem.*

Primum caput hujus libri criminales insti-
tuebat actiones, secundum crimina propon-
nebat, restat nunc tertium, in quo modus
crimina puniendi ponitur. Sed quoniam pæna pro
delictis non potest infligi, nisi concurrant proba-
tiones sole meridiano, ut ait Imp. clariores, *l. ult. C. De probationib.* in primis hic ostendit Pont.*
quid Judicis faciendum sit, si crimen sufficienter

probari non possit. Neque enim eo casu statim &
semper absolvendus est reus, sed interdum vel
ob solam adversarii importunitatem, *c. Cum in ju-
ventute 12, §. interdum h. t.* vel ut plurimum si in-
famiâ apud graves viros laboret, reo indicitur
canonica purgatio, *cap. Nobilis cap. Menales 3, cap.
Quoties 5, h. t.* Quinimò si gravius sit delictum,
& monitus occasionem non devitet, quæ reddi-
dit illum suspectum, tantisper poterit suspendi
ab officio vel beneficio, donec canonicè sese pur-
gaverit, si ve interim laicus sit, *d. cap. Nobilis & cap.
Nos inter 6, h. t.* si ve Clericus, *d. cap. Quoties,* † ubi
simul explicatur modus & forma canonicæ pur-
gationis, in eoferè consistens, quòd in primis
ipse reus jurare debeat, se crimen objectum non

commisisse, cap. *Accepimus ult. h. tit.* Deinde cum
sefe purgare; ejus rei definitio prudentiæ Ju-
dicis committitur, compurgatores tot, inquam,
quot Judici videbitur, honestæ vitæ ac boni ho-
minis, de nullo crimine condemnatos vel suspen-
ditos, eoque familiariter notos, adhibere debet,
cap. *Cum p. Manconella 7, cap. Constitutus 9, & Cum
dilectus 1, h. tit.* qui omnes præstant juramentum,
non veritatis, ut ipse reus, sed creditatis, ut vo-
cant, id est, non jurant, quod reus crimen non
commiserit; qui enim id facere possent? sed se
credere, reum sefe purgantem veritatem jurasse,
seu virum talem esse, qui nollit falsum jurare, d.
3 cap. *Quartus & cap. De testibus 13, h. tit.* * Hoc enim

si faciant, effectus canonicæ purgationis in eo
versatur, ut jam reus absolvi debeat & ab infam-
ia & à criminis suspitione, quibus laborabat,
cap. *Ex tuarum 8, sub fin. & ibi præter ceteros Panor-
mit. h. tit.* Cæterum si in purgatione deficiat, id
est, si vel ipse jurare non audeat, vel jurare qui-
dem paratus sit, sed justo & præscripto numero
compurgatores adhibere non possit, tanquam
de crimine convictus habetur, pro qualitate deli-
cti puniendus (quamquam, ut id obiter dica-
mus, canonicæ purgationis hodie rarior sit usus).
c. *Inter sollicitudines 10, in verbis, quod si forsan in
purgatione defecerit, ab officio & beneficio depositum ad
agendam penitentiam in arctum monasterium distinde-
re, non omittat, h. tit.*

IN TIT. XXXV. DE VVLGARI PURGATIONE.

Canil. d. lib. IV. tit. 20.

SUMMARI A.

1. Purgatio vulgaris quibus olim modis & qualiter fieri solet.
2. Merito eam Canones damnant.
3. Quis si aliter crimina detegi non possint?
4. Monomachia Davidis cum Goliath: species quadam vulgaris purgationis an olim tolerata.

A Lind purgandi genus olim in usu fuit, sed
quod vulgus erroneum seu superstitio-
sum introduxerat, diversis etiam modis,
nempe per duellum seu monomachiam, per ferri
candentis attractionem, per haustum aquæ
ferventis, denique per immersionem in aquam
frigidam: x quorum omnium prospero, vel si-
nistro eventu, judicabant quempiam justum esse
vel injustum, criminis occulto, quod per testes
vel aliâ ratione probari non poterat, obnoxium,
vel innocentem; verbi gratiâ, si controversia erat
de finibus seu rerum possessione, Nobiles ut plu-
rimum ad singulare certamen sefe provocabant,
eo fine, ut illius causa haberetur injusta, qui cer-
tando cecidisset, cap. 1, & 2, h. tit. Item si cui cri-
men objectum fuisset probatu difficile, propone-
batur ei aut ferrum candens, aut aqua ebulli-
ens, ad cujus attractionem si adustus fuisset, jam pu-
niebatur ut reus criminis, c. *fin h. t.* * Hosce sanè
& id genus alio purgandi modos sub pæna mor-
talis delicti passim damnant sacri Canones, velut
locis jam citatis, & in can. *Meniam & can. Consulisti*

11, quasi 5, cap. *Sententiam sup. Ne Clerici vel monachi,*
ibi, nec quisquam purgationis aqua ferventis vel frigida
seu ferri candentis ritum cuiuslibet benedictionis aut
consecrationis impendat, salvis nihilominus prohibenti-
bus de monomachis sive de duellis: quibus accellit
etiam novissime Concil. Trid. cap. 19, Sess. 25, de
reform. & merito, cum neque naturali ratione ne-
que divinarum literarum auctoritate nitantur,
quia scilicet nec Deus, nec natura hujusmodi
media destinavit ad effectum illum producen-
dum: & proinde qui talibus observationibus, ar-
te demonum humano generi suggestis, utitur
superstitiosus est ac Deum tentat, tamquam si
Deus illis adstrictus, velut edito miraculo, ve-
ritatem atque innocentiam debeat aperire: id
quod tantum abest, ut sæpè permittat etiam in-
nocentes cadere, vel aduri, præsertim aliis pec-
catis concurrentibus, ut ait textus in cap. *Signifi-
cantibus 2, h. tit.* ubi Pont. asserit sententias esse
nullius momenti, quæ vigore hujusmodi purga-
tionum à Judicibus sunt factæ: item in cap. *Ex lit-
ris sup. de excessib. Pralat* ubi Episcopus ab Episco-
pato dejectus fuit, qui per judicium ferri can-
dentis causam dederat homicidio, cui & inter-
esse volebat, tanquam altaris ministerio indi-
gous.

At dices, quid si aliter crimina non possint de-
tegi, quæ ob tranquillitatem Reipubl. non decet
manere impunita? Sed cum ut, ait Jurisf. latius
sit, nocentem dimittere, quam innocentem con-
demnare, l. *Ab sententia D. De panis*, purgatio occulto-
rum

regem delictorum relinquenda est Deo, d. can. *Coniulisti occultis, c. Dilectus filius sup De excessib. Pralat.* ubi superior majorem in modum redarguitur, qui ut illud punire posset, & rem ablataam domino restituere, presbyterum inferiorem cogere volebat, ut occultum furtum, quod in foro conscientiae & sub sigillo exceperat non ut homo, sed ad Deum manifestaret.

Verum quidem est, quod Rex David cum gigante singulari eorum suscepto, can. *Monomachiam* 1. qu. 1. *Glos. ad d. cap. 1. in V. tolerare h. t.* sed hoc instinctu Dei factum est, quod olim etiam ut libellum repudii Judaeis indulgit, propter cordis duritiam, ita aquam, ut vocatur, zelotypiae muli-

eribus eorum eundem tunc eorum, si suspecta fuissent, propinari voluit, cujus haultu, si maritus deceptant, putrefacto femore uterus rumpebatur, uti ad longum refert Gratianus can. *In libro namque Numeror. 11, qu. 1.* Denique & illud verum est, quod eadem quae sit. textus in can. *Nobilis in can. Sapè contingit & trib. sequent.* videatur quasdam species seu vulgaris purgationis formas tolerare; sed antiquae istae constitutiones tamquam palea contrariis & recentioribus correctae sunt ac revocatae, sicut praeter ceteros ad d. can. *Sapè contingit* testatur ac docet Joan. de Turrecremata.

IN TIT. XXXVI. DE INJURIIS ET DAMNO DATO.

Canif. lib. III. tit. 20, §. 2. & seqq.

SUMMARIUM.

1. Ratio continuationis.
2. Injuriam quolibet modo inferens, praeter poenam, tenetur ad restitutionem.
3. Occasionem damni dans damnus dedisse videtur.
4. Restitutio damni ex qualibet lesione seu injuria facienda.
5. Injuria inferitur bonis vel anima, vel corporis, vel fama & honoris, vel fortuna.
6. Injuriam primo ordini sive bonae animae quinam inferre dicantur, & obligentur ad restitutionem.
7. Quinam reliquis ordinis sive bonis corporis, fama, fortune.
8. Restituenda in primis fama & bonor.
9. Ad restitutionem fama quando quis non tenetur.
10. Obligatio restitutionis an transeat ad haeredes.

Titulus iste pertinere videtur ad tractatum de criminibus & delictis, & quidem primo loco ponendus; cum omnis delinquens injuriam vel damnus inferat aut Deo, aut sibi, aut Republicae, aut proximo, aut etiam, si blasphemus sit, sanctis Dei. Cur tamen sub hoc capite ponatur, ratio probabilis dari potest, ut Jure reddatur memor, quod in corrigendis delictis non solum ad poenam publicam respicere debeat, quae nimirum ad exemplum aliorum, & ut Republicae satisfiat, infligitur, sed etiam laborare, ut injuriae ac damnus illis reparetur; qui privatim sunt laesi. Quisquis enim aut per se aut

per alium injuriam intulit, sive verbalis illa sit sive realis, praeterquam quod peccet & poenis sit obnoxius, ad illius reparationem, seu, ut vocant, restitutionem obligatur, juxta illud Pontificis in cap. ult. h. t. *Si culpatus datum est damnus, vel injuria irrogata, seu alius irrogantibus opem sortem tulisti, aut hac imperitia tua sive negligentia evenerunt, iure super his satis facere te oportet* ubi sub finem & illud addit. *quod qui occasionem damni dat damnus videatur dedisse* cujus axiomatis vim & rationem explicat *Glos. in cap. De cetero ad V. dedisse sup. De homicidio: item textus & Glos. ad V. adulterio in cap. Sicut nobis sup. De testib. ubi testes puniuntur, qui falsis testimoniis dederant causam divorcio & adulterio, muneribus nimirum subornati* Ceterum cum praedictus textus in d. cap. ult. tam generatim loquatur & indistincte, manifeste colligitur, quod pro varietate rerum, circa quas delicta versantur, variis etiam modis fiat laesio, & per consequens restitutio, id quod ex professo explicat Navarr. in *Enchiridio cap. 17. num. 6, 7, 8.* & aliquot seqq. idque in tractatu illius praecipi, *Non furtum facies*, eo quod non solum contra illud peccet, qui rapit alienum, sed etiam qui rem alteri restituendam detinet, veluti rectius possessor, qui eam a non domino scienter accepit, can. *Seres xiv. qu. 6, cap. Sapè vers. non multum interest, alienum in vadere, & injustè detinere, sup. De restitut. spoliar.*

Sed ut hic juris articulus magis innotescat, quonia rerum seu bonorum quatuor aut quinque velut sunt ordines; bonum animae, ut scientiae,

res spirituales, & his annexæ: bonum corporis, ut vita & sanitas; bonum honoris ac famæ; denique bona fortunæ, seu res familiaris: † in primis graviter delinquent, qui injuriam inferunt primo ordini, id est, qui præsertim vi vel dolo malo seu fraudulento consilio quempiam à voto, ab ingressu Religionis, aliisque spiritualibus operibus divertunt: qui falsam doctrinam seu scientiam, sive interim supernaturalis illa sit, sive industriâ acquisita, profitentur atque emittunt; aut etiam veram, sed, si ex officio hoc incumbat, segniter & non sedulo profitentur, concionantur, Sacramenta administrant. Proinde & astrologi, dum sub prætextu veræ artis aut religionis superstitionem profitentur vel exercent, veluti dum per chiromantiam seu lineas è manu descriptas, aliasque divinationis species, vitæ successum atque exitum, aliosque occultos effectus prædicant; dum per astrolabium non cæli motus & affectiones, quod est licitum, sed occulta furta & adulteria conantur detegere, idque arte mendacis dæmonis, & frequenter cum infamia proximi innocentis, *cap. Ex taurum sup. De sortileg.* ubi ob illud delictum Presbyter quidam valde malè audit apud Pontificem; denique quod peius est, dum per incantationes & sacra verba barbaris permixta calamitatem hominibus & ipsorum fortunis inferunt. Hi omnes, uti dictum est, & graviter delinquent, & restituere coguntur non solum bonum spirituale, revocando nimirum errorem, sedulo contrarium suadendo, Deam etiam orando, ut emendet eos, quibus impositum, sed etiam damnum temporale reparare debent, imò lucrum, si quod perceperunt, reddere, juxta illud Gratiani in *can. Qui habetis xiv. qu. 5. Ex malo, inquit, requiritur, quod ex turpi causa possidetur: veluti cum Mathematicus ex arte, quam docet, vel ex futuris, quæ præannuntiat, nonnulla lucratur, quæ restituere debet.* Aliud sanè dicendum, si quis medicinam aut aliam laudabilem scientiam exerceat, etiam si effectus non sequatur: nam lucrum erit justum, si modò diligens fuerit, & ut ait textus, de contingentibus nihil omiserit, in *d. cap. ut sub finem hoc tit. & in l. Qui occidit s. in hac d. Ad L. Aquil.* Pari ratione qui pecuniam seu pretium pro rebus spiritualibus vel ipsis annexis accipiunt, & puniuntur, & ad restitutionem tenentur, *1000 tit. sup. de simonia & signantur in cap. Veniens vers. Abbatem ad restituendam pecuniam compellatis.* Deinde ut omittamus eos, qui segnius officium exercent, ac preces horarias omitunt, pri-

vantes per hoc Ecclesiam debitis suffragiis. Prælati valde peccant ac restitutioni se reddunt obnoxios, qui semoto digniori indignis aut minus dignis beneficia Ecclesiastica, maxime illa, quibus animarum cura annectitur, conferunt, *can. Licet ergo viii. qu. 1. can. Metropolitanus 633. dist.* ubi textus disertè asserit, quòd qui doctior est, qui virtute eminet, & optimus est ex Presbyteris, debeat eligi: item in *cap. unico sup. Vt Ecclesiasti. beneficia sine diminut. cons. debuisti,* inquit Pont. Ecclesiasticum beneficium in personam magis idoneam dispensare. Cujus rei datur ratio, quòd qui secus facit, vitio acceptionis personarum laborans, vitiolet justitiam distributivam, quæ saltem ex intentione Ecclesiæ, & eorum, qui bona reliquerunt, requirit, ut hujusmodi beneficia tamquam virtutis præmia dignioribus concedantur, præsertim ut avertatur malum & damnum, quod potest evenire, si indignus vel minus dignus præferatur.

Nunc ut ad reliquos honorum ordines descendamus, Per se satis id notum est, quòd qui seipsum vel alios indebito modo aut occidit aut mutilat, teneatur ad reparationem damni, sive Reipubl. sive proximo illari: ut v.g. si falsum dicens testimonium in causa fuit, cur innocens condemnatur, tenetur etiam cum jactura propriæ vitæ eundem liberare. * Item qui contumeliâ vel detractione alterius læsit famam vel honorem, etiam cum jactura sui honoris alteri satisfacere tenetur, sive veniam ab illo petendo, sive honorem debitum exhibendo, sive dicta sua & facta coram ipsis, apud quos illum læsit, retractando. Nam si omne damnum, quod quis in bonis quarti ordinis sive re familiari, perfurtum, & rapinam, per usuram & incendium, breviter per quodcumque delictum intulit, idque sive per se, *cap. 1. 2. & 6. h. tit.* sive per alium, cui opem tulit, imò per animal malè custoditum, *cap. Si vos cap. Si læserit cap. Si culpa tua vers. quod si animalia h. tit. l. 1. D. Si quadrupes paup. secisse dic.* quanto magis, ut ait & probat Navar. in *Enchirid. cap. 18. num. 42.* restituere tenetur honorem ac famam, quæ, ut ait Sapiens, multis thesauris & divitiis est præstantior; cujus damnum, teste Livio, majus est, quàm ut pretio aestimeretur; cuius jactura serpit ut cancer apud homines ut plurimum pronoiores ad credenda mala. * Quibus tamen si retractando, virtutes læsi prædicando, si asserendo vel etiam jurando se falsum dixisse, sinistram & semel jam conceptam opinionem eripe-

eripere non potest, conqueſcet, nec tenetur vitæ periculum pro fama reſtituenda ſubire Nam, ut rectè aſſerunt ſcriptores noſtri, ſicut res neceſſario reſtitui debet cum jactura rei ejuſdem ordinis, ut ſi quis me auctore injuſtè occidendus eſt, cum detrimento vitæ meæ; ſi meâ cauſâ patitur infamiam cum diſpendio honoris mei; ſi per me læſus in bono familiari cum amiſſione pecuniæ: ita res inferioris ordinis cum jactura rei boni ſuperioris ordinis reſtitui non debet, veluti pecunia cum detrimento famæ, fama cum detrimento vitæ, id quæ propter maximam proportionis diſtantiã, cum vita honorem, honor pecuniam, in æſtimabili modo excedat. Et proinde textus elegans, qui ad horum omnium probationem ſufficere poteſt, in *cap. Officii inf. De pœnitent. & remiſſ.* mulierem, quæ partum alienum ſibi ſupponit, per hoc verum hæredem patrimonii ſpolians; liberat à neceſſitate reſtitutionis, ſi illam facere non poterit ſine jactura famæ, aut mortis periculo, quæ ipſi forte incumbent, ſi erimen marito detegat; tamquam ſi manifeſtè dicat Pontifex, hæreditatem bonorum eſſe vilioſam, quàm ut cum jactura honoris reſtitui debeat. Eadem erit ratio honoris, ſi referatur ad

vitam; & vitæ, ſi ad ſalutem animæ. Quamquam bene ex adverſo res ſuperior reſtitui poſſit per rem inferioris ordinis, ut vita cum jactura honoris, honor cum jactura pecuniarum.

Sed jam illud poſtremò quæſitum ſuit, utrum obligatio reſtitutionis tranſeat ad hæredem? Quia in re diſtinguendum eſt inter obligationem delicti & damni temporalis illari: nam ſi delictum reſpicias, ſeu pœnalem & criminis actionem, pœna, ut ait Imp. tantummodò premit ſuum auctorem, in *l. Sancimus C. De panis*, ſive interim factò læſerit, ſive linguâ. Cæterum quòd hæres ſaltem teneatur damnum in rebus fortunæ illatum reſarcire, textus aſſerit in *cap. Tu nos ſup. De uſuris, item in cap. Ex lueris ſup. De raptorib. & quidem Jure Pontificio, etiam ſi tale delictum ſit velut, incendium vel homicidium, ex quo nihil commodi ad hæredem pervenit, text. eſt in *cap. ſin. ſup. De ſepult.* cum interim jure civili hæres non aliter teneatur, quàm ſi aut aliquid commodi acceperit, aut lis cum defuncto jam fuerit conteſtata, id quod per *l. 1. C. De delictis defunctor.* Gloſ. probat in *d. cap. ſin. ad V. hæredes*, quam & Covarr. latè explicat in *Varis reſolut. lib. 3, cap. 3, n. 7*, diſputans de hæredibus fœneratorum.*

IN TIT. XXXVII. DE POENIS.

Canif. lib. III. tit. 22.

SUMMARI A.

1. Delinquentes ſecundum merita puniendi.
2. Pœna quid.
3. Alia eſt ordinaria, alia arbitraria.
4. Alia ipſo jure inferitur, alia per ſententiam judicis condemnatoriam.
5. Alia item civilis, alia criminalis.
6. Civilis vel judicialis, vel conventionalis, etiam jure Canonico licita.
7. Criminales jure Pontificio vel ſunt ſpirituales, ut conſura &c.
8. Vel corporales, non ſanguinaria.
9. Vel pecuniaria.

Delinquentes non ſolum in foro conſcientiæ tenentur, ſed detecto crimine per Judicem condemnandi ſunt in foro exteriori tam ad damni, quàm expenſarum reparationem, *cap. In noſtra penult. ſup. De injur. ac damno dato.* Quin etiam, quoties delinquant, pœnam ſubire debent, quam vel Canones huic aut illi delicto ſta-

tunt, vel ſi nullam expreſſè ſtatuant, pœnam Judicis arbitrariam, pro qualitate delicti inſtigendam, *cap. Dilectus filius* ut, h. tit. neque enim arbitrio locus eſt, quamdiu lex ipſa fungitur ſuo munere. Quæ interim ut magis nota ſint, dicemus primò, quid ſit pœna, & quomodo dividatur.

Pœnam igitur deſcribere licet, ut ſit afflictio ad vindictam criminis ſeu culpa impoſita. Afflictio, inquam, quæ quis punitur & premitur vel in corpore, vel in ſtatu ſuo, vel etiam in ære & bonis fortunæ, quæ pœna vocatur pecuniaria. Additur, ad culpa vindictam, eo quòd & hæc duæ conjunctim concurrere debeant: nam ſi aut culpa deſit, aut, culpâ concurrente, intentio vindictæ, afflictio non habebit rationem pœnæ. Prius patet in corpore vitiatis, in bigamis, & potiffimum in Judicibus juſſu legis, & ſic juſtè, ſanguinem effundentibus, qui quamvis præmio magis digni, quàm pœnâ, quodammodò tamen affliguntur, dum ab ordinum ſulceptione ſecluduntur.

Xxx;

tut,

cur. *can. Aliquantos & ibi Glos 5, distinct.* Posterior
verò in rei ablatæ restitutione, quæ & ipsa qui-
dem afflictio quædam est, sed tamen pœna dici
non potest, cum non ad vindictam culpæ per di-
ctam rectæ rationis sit introducta, sed ut bo-
num compensetur, quod culpâ restituentis parti
læsæ est ablata, *cap. Si culpa De injur. & damno
dato.* Et ne quis moram de verbis putet contro-
versiam, permagni id refert, ac diversissimus se-
quitur effectus, num quid per modum restituti-
onis, num per modum pœnæ debeat. Priori
enim casu statim & ultro tenemur damnum re-
parare, *d. cap. Si culpa;* posteriori non nisi post Ju-
dicis sententiam & executionem, propterea
quod lex humana, quæ semper æquitate nititur,
neminem faciat executorem sui ipsius, ut nimi-
rum simul agens sit & pœnæ, nullius etiam in
præjudicium quicquam stent, nisi prius audia-
tur, nisi se excusare aut defendere velit, *cap. Sus-
ceptis vers. nos contra partem inauditam nihil possumus
definire, sup. De causa propriæ & possess. cum defensio,*
ut ait textus, ex naturali jure procedat, in *Clem.
Pastoralis De sent. & re judic.* Unde & Pont. in *cap.
Omn. secundum de heret. lib. 6,* quamquam hereti-
corum bona ipso jure sint confiscata, non patitur
tamen, ut si eis illa usurpet, nisi prius per Judi-
cem Ecclesiasticum lata super crimine fuerit sen-
tentia. Plures rationes in hanc rem (casum ex-
communicationis semper excipientes) adducunt
Dominic Soto, *De Iustitia & iure lib. 1, quæst. 6, art.
6,* & Navarr in *Enchiridio cap. 23, n. 66.*

Hæc obiter de pœna, seu ejus definitione:
nunc ut varietatem inspiciamus, præterquam
quod pœna quædam ordinaria sit, partim a jure
scripto, id est, lege vel Canone, partim a non scri-
pto, id est, consuetudine statuta, *cap. Ad aures, cap.
In quibusdam hoc tit.* (ubi & posteritas delinqua-
tium usque ad quartam generationem puniuntur,
nimirum pœnâ temporali. Nam quod legitur *Fi-
lius non portabit iniquitatem patris,* de æterna tan-
tam modò pœna accipiendum est, *cap. Vergentis
sub fin. sup. De heret.*) alia verò pœna arbitraria,
seu pro Judicis arbitrio infligenda, *l. 3. D. & cap.
Dilectus hoc tit.* * Præterquam etiam, quod alia pœ-
na inferatur ipso jure, simul atque delictum est
commissum: quo casu dumtaxat opus est senten-
tiâ declaratoriâ, *d. cap. Cum secundum;* alia verò ad
præscriptum quidem legis vel Canonis, sed mi-
nisterio Judicis infligenda, id est, per sententiam
ipsius, ut vocant, condemnatoriâ, *cap. Ea qua
frequenter & aliis multis hoc s.* * Præcipua pœnarum

divisio est, quod alia sit civilis, alia criminalis,
quæ sic differunt, quod illa sit inducta in gratiam
privati hominis, qui læsus est, & cui ob id appli-
catur, & in *summa Inst. De injur.* criminalis verò
in gratiam Reipubl. quæ & ipsa delictis offendit-
ur, ut nimirum sit exempli loco & ad terrorem:
v. g. si commissio furto dominus læsus præter ex-
pensas (nam regulariter victus victori condem-
natur in expensis *l. Propterandum C. De judic.*) du-
plum aut quadruplum rei ablatæ recipiat, pœna
civilis erit: si verò fur supplicio afficiatur, aut ut
Fisco pecuniariam pœnam solvat, condemnatur,
criminalis.

Verum enim verò utraq; species tamquam ge-
nus quoddam intermedium in suas species divi-
ditur. Nam civilium pœnarum alia dici potest
judicialis, quando nimirum Judex nocentem
condemnat, ut injuriam passò privatim aliquid
etiam ultra debitum præstet, idque vel ex præ-
scripto legis, dum fur cogitur reddere duplum
vel quadruplum, *d. s. in summa Inst.* De injur. Alia
verò conventionalis, quæ, ut nomea indicat,
ex partium conventionibus debetur, inter quas ita
sæpè convenit, ut, si vel a arbitrio adversarius sta-
re non velit, vel factum aliquid dictumve non
præstet, certam pecuniæ summam loco pœnæ
exsolvat, *c. Per tuas 9, sup. De arbitris, cap. Constitutum
7, h. t.* ubi Pont. ait, quod si utraq; pars contra-
ctum violaverit, neuter liquidò possit pœnam
exigere, tamquam si tali casu fiat compensatio,
eo quod in partem delicti, ut habet regula juris,
melior sit conditio possidentis. Ratio tamen du-
bitandi movetur ex *c. Suam 9, h. t.* ubi qui stipu-
latus fuerat pœnam in casum, quo adversarius
ad certum diem promissis non steterit, & per
hoc pœna jam commissa fuisset, prohibetur ta-
men integram pœnam exigere. Verum eo ipso,
quo vel pars ipsi conceditur, textus satis indicat,
etiam jure Pontificio pœnam conventionalem
esse licitam. Ratio autem, cur non totam exigat,
sed tantum modò partem, seu quanti ipsius in-
terest promissum non fuisse adimpletum, ponit-
ur a Pont. quod Ecclesiasticus, & præsertim
Prelatus, modestior esse debeat, quam ut velit
cum aliena jactura ditari, *d. c. Suam in fine & can.
Fraternitas xii q. 2.* Quamquam res illa aliter sele-
habeat jure civili, quippe quod ex actionem ro-
tius pœnæ, etiam si nullum subit interesse, per-
mittit: nam, ut ait Imp. *s. planè si quis Inst. De multi-
lib. stipulat.* in pœna conventionali non inspicitur,
quanti interit alterius, sed quæ sit quantitas in-

conditione stipulationis, seu quâ partem partes convenerint, & proinde vult, ut promissor sibi imputet, quod promissa non impleverit. Quam rationem Canones non recipiunt, sed ut meliori & prædictæ cedant, jubent in d. c. *Suam vers. quia igitur*, qui cæteris paribus prævalere debent, præsertim ubi agitur de conscientia, juxta illud Justiniani, leges non dedignantur imitari sacros Canones. Hæc de conventionali atque adeo civili, cujus in instituto nostro rarior est usus.

7 Sed & criminalis pœna varias habet species: nam ut illas omittamus, quæ lege civili introductæ non solum in libris D. & Cod. sed etiam in rotis & crucibus passim exprimuntur, Jus quoque Pontificum, quamvis à sanguine abstinent, subinde in bonis corporis & fortunæ delinquentes punit. Porro primi generis pœnæ dici possunt spirituales, veluti tres censuræ, excommunicatio, suspensio, interdictum, de quibus posterius, irrogatio infamæ & ab honoribus seclusio, *san. Infames esse dicimus sacrilegos, & capitalibus criminibus intricatos, vi quasi 1*, præsertim præcedente sententiâ, l. 1. c. l. Nullam C. *Quis ex causis irrog. infamia*. Denique & depositio, per quam ab ordine seu gradu Ecclesiastico & altaris ministerio quispiam semovetur, quæque alio nomine dicta degradatio dividitur in verbalem, quæ ad tantum Clero per sententiam seu organum vivæ vocis ipsius Episcopi fit, & in actualem, quæ solemnitate, detractis vestibus & Clericorum insigniis, sicuti videre est in cap. *Degradatio hoc tit. lib. 6, item in Concil. Trident. Sess. 13, c. de ref. m.*

8 Secunda autem generis pœnæ vocantur corporales: nam quamvis Judices Ecclesiastici occidendo vel mutilando humanum sanguinem non effundunt, c. *In Archiepiscopatu sup. De rapinibus cap. Sententiam sup. Ne Clerici vel monachi, &c.* non quasi genuina Ecclesiæ jurisdictio, ut apparet, per se & naturâ suâ sit incapax gladii materialis, præsertim si inspiciamus Acta Apostolorum cap. 5, ubi mendacium & sacrilegium morte videntur punita; sed quod ita visum sit Spiritui sancto & Prælatis Ecclesiæ, ut nempe à pœna mortis & sanguinis perpetuò abstineant illi, qui sacris ministeriis mancipati, sacramenta pacis administrant, memores illius, *Nolo mortem peccatoris, sed magis ut convertatur & vivat*: quamvis, inquam, Jus Pontificum à sanguine abstinere, alijs tamen & variis pœnis non sanguinarijs delinquentes punit, nunc incidento crines & vestes, ut pudore

suffundantur, *san. De Benedicto xxxii. qu. 1*, nunc laqueum, quem circumferre debeat, injiciendo, cap. *Statuimus sup. De maledicis*, ubi blasphemia sic castigatur, licet hujusmodi pœnæ & similes à fore jam recesserint: Nunc vicissim virgarum verberibus illos castigando, aut alicui utili operi, ut ait textus, eos deputando, in can. 1, xxiii. qu. 5, qualia non desunt in irremedijs: Nunc illos mittendo in exilium cap. 1, sup. *De calumnijs*. nunc etiam vel ad tempus vel perpetuò in carcerem illos includendo cap. *Super his h. r.* Quem modum affligendi in pane doloris & aqua angustia, cap. *Novimus & ult. De verb. signif.* colibentius Canones amplectuntur, quod non ad pœnam, sed ad reorum custodiam carcer peculiariter sit destinatus, cap. *Quamquam h. tit. lib. 6*, Denique post verbalem a sacris degradationem Judex Ecclesiasticus in monasterium detrudit delinquentes, cap. *Tua 6, h. tit. aut etiam post actualem & horrendam illam, quamquam rarij & non nisi ob gravissima delicta, Clericos incorrigibiles Curia seculari tradit, cap. Cum non ab homine sup. De iud. quo casu, propter periculum irregularitatis, Ecclesia intercedit seu protestatur, quod tantummodò intendat cautelam & emendationem, non pœnam sanguinis aut mortis periculum, ut ait textus in d. cap. *Novimus 2, De verb. signif.**

Porro tertii generis pœna rem familiarem respicit, nimirum pecuniariam, cujus impositio an penes Ecclesiam sit, vocatur in dubium propter textum, qui id videtur prohibere, in cap. *Licet 3, h. tit.* sed textus ille loquitur in primis de Archidiaconis, qui à laicis, in quos fortè jurisdictionem non habebant, & proinde nec facultatem delicta remittendi, denarios seu multam pecuniariam exigebant. Deinde prohibet ille textus, ne Judex Ecclesiasticus avarè & ad privatos usus id faciat. Nam quod, cæteris paribus, jure etiam Pontificio Prælatus, qui jurisdictionem exerceat, si Canones certam pœnam non expresserunt (quo casu tenebitur illam instigare, cap. *De causis sup. De offic. iud. deleg.*) multatate possit delinquentes pecuniâ partim Ecclesiæ applicandâ, partim pauperibus distribuendâ, parere ad oculum in can. *Si vos contra & ibi Glos. ad V. pecunie xxxii. qu. 1*, item in cap. *Presbyteri 2, hoc tit.* ubi homicidium compositione pecuniariâ remittitur.

IN TIT. XXXVIII. DE POENITENTIIS ET REMISSIONIBVS.

Canif. lib. II. tit. 6.

S U M M A R I A.

1. Poenitentis iure Pontificio quatenus sit locus.
2. Poenitentia quid.
3. Sacramenti poenitentia causa efficiens, formalis, materialis.
4. Confessio sacramentalis quando, quoties, & à quibus facienda.
5. Secretum sigilli sacramentalis non revelandum.
6. Satisfactio poenitentia sacramentalis, ejusque species.
7. Remissiones sive Indulgentia quid, qui eas concedant, & quibus proficit.

Sicut poena est quaedam laesio, quâ vindicatur publicè, quod quispiam in alium vel Rempublicam commisit, ita poenitentia, ut ait textus, est quaedam dolentis vindicta, privatim in se puotens, quod dolet esse commissum, *can. Poenitentia 2, dist. 3, de poenit.* Et quamquam hujusmodi afflictiones, veluti jejunium, peregrinatio, ab esu carniū vel lacticiis abstinētia, quæ peculiariter hic vocantur *poenitentia*, subserviant potissimum iudicio criminali apud forum conscientiae: sacri tamen Canones, ut benignius delinquentes emendent, etiam in foro exteriori non raro illis uruntur, *cap. Statuimus sup. De maledictis, cap. 2, sup. De foris leg.*

Sed ut plenior sit notitia, nomen ipsum *Poenitentia* in hoc instituto non eodem modo accipi sciendum est, sed interdum pro virtute seu actu interiori, quod dolemus de peccatis, ut offensus Deus placeat, *d. can. 3*, Interdum pro opere spirituali, quod per modum poenitentiae seu afflictionis à Sacerdote injungitur, veluti esus piscium sine pane, *cap. Licet & cap. Quaesitum h. t.* Interdum verò & frequentius accipitur pro ipso Sacramento, *cap. Quod quidam 5, & cap. Quod in te 11, h. tit.* quod jam baptizatis, sed naufragium passis, id est, posteaquam in delicta reciderunt, tamquam secunda tabula ad salutem necessaria subservit. Cujus efficiens causa est Deus ipse, seu Dei administer Sacerdos, munitus intentione hoc agendi quod agit, id est, serid cogitans, ut absolvat peccatorem, *cap. Si Episcopus h. tit. lib. 6*, Forma verò, ipsa verba per Ecclesiam praescripta, quibus ille uti-

tur in absolvendo. Denique materia, tres partes integrales, Contritio, Confessio, Satisfactio. Dicitur fore aliquis, quod Ecclesia etiam recipiat confessionem illius, qui necdum est contritus. Textus est in *d. cap. Quod quidam*, sed qui statim subjungit, quod hujusmodi poenitentia reverà non sit poenitentia; quamvis interim ad certos aliquos effectus confitenti prodesse possit, nempe ad mentis illustrationem, & ad poenitentiae diminutionem, sicut explicat Gl. in *d. cap. Quod quidam ad V. hujusmodi poenitentia: quam & ex professo explicat, & pro parte erroneam esse docet Covarr. ad cap. Alma mater De sent. excommunic. lib. 6, l. 7, Relect. §. 5, num. 12.*

Nunc ad confessionem quod attinet, illa quolibet anno ad minus seculum circa festum Paschae proprio Sacerdoti, id est, Pastori parochiae, cui subest, aut saltem ejus vicario, faciendae est à quolibet Christiano, usu rationis praedito seu dolica pace, ac proinde est praecipua, sive interim masculus ille sit, sive femina, qui jam satis intelligit se peccare. Elegans est decisio in *cap. Omnis utriusque sexus 12, h. tit.* ubi duo insuper notata digna subjunguntur: prius, quod qui hoc omittit seu facere negligit, ab Ecclesia ingressu sit arcendus, & si moritur Ecclesiae sepultura privandus. Posterior autem in §. *caveat ejusdem cap.* Nempe quod vicissim Sacerdos ab officio depositus in arctum monasterium, ut poenitentiam agat, detrudi debeat, si violenter secretum sigilli sacramentalis confessionis, id est, si peccata confessione excepta quocumque tandem modo, sive verbo sive signo, revelet. Nam si sigillum secreti, quod extra confessionem ab amico commissum est, sine gravi delicto ac restitutionis obligatione violare non licet, quanto magis deest Sacerdotem Confessarium esse secretum, quocultissimo iudicio, & non ut homo, sed ut Deus, delicta cognoscit, *cap. Dilectus filius 13, sup. De excessibus Praelati.* Ut interim non dicamus, quod homines deterreat à confessione, quibus illam hoc suo facto reddit invisam, quodque Sacramento, cui reverentiam, ac religionem debet, revelando delicta, tamquam sacrilegus inferat injuriam.

Denique post contritionem & confessionem, restat

est tertia pars integralis Satisfactio, quam pro gravitate delicti & afflictione penitentis, Sacerdos tandem indicit, subinde solemniter, subinde publicè dumtaxat, sed frequentius privatim peragendam, *cap. Significavit 3, c. Quasi sum 7, cum cap. seq. h. s.* Unde & tres species resultant, nimirum penitentia solemnis, quam olim sub initio Quadragesimæ delinquentes, sacco induti, pulveribus aspersi, ac horribili modo foras pulsati peragebant, sicut textus refert in *can. incip. in capite quadragesima 50, dist.* Et quamquam hæc quoque, quia publicè fit (non nisi ab Episcopo imponenda, *c. Accedentibus, sup. De excessib. Prælator*) vocetur publica, propriè tamen, simpliciter & sine addito publica est, quæ quidem publicè fit, sed sine solemnitate, cuius mentio fit in *d. can. In capite* Porro huiusmodi penitentias, ut quis peregrinetur, ut ambulet lineis vestibus, ut corpus castiget, etiam inferior Sacerdos imponere potest, saltem pro gravioribus delictis, vel ut ad ulterio, filiorum oppressionem, præsertim si jam illa in publicum venerint, *d. cap. Quasi sum h. tit. can. Presbyter 28, dist. ubi. Glos. distinctionem hanc eleganter explicat.* Cæterum si occulta sint delicta, quamvis gravia, tertiæ speciei, quæ privata vocatur penitentia, locus erit, *d. cap. Quasi sum & cap. Officii 9, sub fin. h. s.* Hæc de prima.

Alteram verò pars Rubr. agit de remissionibus, quæ nihil aliud sunt quam penarum indulgentiarum. Quamvis enim per contritionem & confessionem crimen & culpa delinquentis extinguitur, remanet tamen ipsius culpæ (ut vocant) reatus, quem ob id corporali cruciari seu temporali penâ abstergere debemus, ut ait textus in *can. Si peccatum 82, de penit. dist. 1.* Jam verò circa hu-

jusmodi penam versantur remissiones, seu indulgentia, quæ ob id nihil aliud est quam actus quidam graciosus, per quem afflictio culpæ seu penæ temporalis remittitur, originem habens ex thesauro Ecclesiæ, ut ait textus in *cap. Vnigenitus h. s. in Extravag. communib.* Sicut ergò lex civilis in foro criminali, etiam probato delicto, corporis cruciatum subinde remittit, eamque remissionem vocat indulgentiam, *l. Indulgentia, C. De generali abolit.* ita benigna mater Ecclesia penas vel hinc in terris, vel quas in purgatorio luere oportet, graciosè & ex causa subinde remittit, *d. cap. Vnigenitus*, idque per Prælatos suos, qui (cum Pont. ob plenitudinem potestatis, quidvis possit, id est, plenarias concedere indulgentias) si sint inferiores, sive Archiepiscopi sive Episcopi, non in plenitudinem potestatis, sed in partem sollicitudinis adsumpti, non nisi quadraginta dierum indulgentias concedunt, *cap. Cum ex eo 14, vers. Ad hæc & cap. Nostra h. tit.* Quinimò si Ecclesia à pluribus Episcopis consecratur, quo casu solent indulgentiæ concedi etiam à singulis, concessio tamen simul omnium ultra annum non debet produci, *d. c. Cum ex eo vers. Ad hoc.* Ne nimirum potestas Ecclesiastica, ut ait textus, vilescat, & homines, qui per indulgentiam sæpe sunt peiores, alienentur à satisfactione penitentiali. Postremò & illud addamus, quod Episcoporum indulgentiæ non profunt nisi illis, qui concedentur jurisdictioni subsunt, eo quòd Judex Ecclesiasticus non magis quam sæcularis excedere possit suam jurisdictionem, id est, aut in alieno territorio, aut jus dicere sibi non subiectis, *l. ult. D. De jurif. c. Quod autem vers. cum à non suo iudice nemoligari valeat vel absolvi h. s.*

IN TIT. XXXIX. DE SENTENTIA EXCOMMUNICATIONIS.

Canif. lib. III. tit. 23.

S U M M A R I A.

1. Excommunicatio quid.
2. Soli Ecclesia competit.
3. Excommunicatur solus Christianus.
4. Excommunicatio in quo distinguitur à cæteris censuris.
5. Communio quotuplex.
6. Excommunicatio alia major, alia minor.
7. Minor quid operetur.
8. Quid major.
9. Alii effectus majoris excommunicationis.
10. Excommunicatio alia est juris sive lata sententia, alia iudicis sive sententia ferenda.
11. Excommunicatio quando & qualiter inferenda, remissivè.
12. Quibus casibus cum excommunicato communicare liceat.
13. Quibus casibus absolutio ab excommunicatione pertinet à S. Pontifice.

Yyy

Postea

Postremo loco nunc agit de excommunicatione, quæ una ex tribus censuris, ut vocat Pont. in cap. *Quarenti* 20, inf. *De verb. signif.* inter pœnas spirituales est durissima, animam delinquentis velut occulto quodam gladio penetrans sed quoniam admodum latè sese extendit, brevi quadam circumscriptione naturam ipsius, effectum, & latitudinem complectemur.

1 Est igitur *Excommunicatio Censura* ut plurimum *Ecclesiastica*, quæ quis separatur à communione Christianorum, idq; iuris dispositione, vel ab homine Censura, inquam; nam hoc velut genus definiti ipsi commune est cum duabus aliis, nimirum suspensione & interdicto d. cap. *Quarenti*, nempe in quantum vox ipsa accipitur, non pro munere, seu dignitate censoris, juxta illud,

Dat veniam corvis, vexat censura columbas;

sed pro correctione seu sententia pœnali, quam qui capax est ordinis, mediante jurisdictione, profert. Propterea adiecit ut plurimum, quod subinde minor excommunicatio, quando non profertur in foro exteriori, sed vel sibi ipsi illam quispiam infligit, vel certè Confessarius, non habeat rationem censuræ, c. *Si quem penult.* & ibi *Glos. b. t.*

2 *Ecclesiastica*: hanc enim excommunicationis censuram peculiariter Ecclesia sibi vindicat. Et ideo si fortè censor seu Judex secularis quempiam separet ab hominum cœtu sive consortio, quamvis nominis ratio non relinquatur, talis tamen separatio excommunicationis rationem non habebit.

3 *Quæ quis*, id est, homo, non quilibet, sed Christianus: nam pagani & infideles, qui foris sunt, eo ipso, quòd numquam fuerint admissi, non possunt à communione separari, propterea quòd privatio semper præsupponat habitum, c. *Sicut exliverarum sup. De homicidio l. Borem § ult. D. De adul. edito.*

4 *Separatur*, directè nimirum: hæc enim est propria differentia, per quam excommunicatio distinguitur à cæteris censuris, hoc est, quòd excommunicatio directè quempiam separet à communione; suspensio ab usu potestatis, id est, officii vel etiam beneficii. Denique Interdictum directè quem privat Sacramentis, divinis officiis & sepulturâ Ecclesiasticâ. Verum quidem est, quòd excommunicatio eo ipso, quò quem privat communione, eundem etiam separet à Sacramento, uti etiam suspensio à divinis officiis; sed quoniam indirectè hoc facit, & per consequens, quatenus nimirum Sacramenta subserviunt com-

munioni tamquam species, & divinum officium exercitio potestatis, aut etiam communione, formalis seu per manet censurarum distinctio.

Communione Christianorum: pro parte nimirum, vel in totum. Quod ut palam fiat, sciendum est, quòd duplex vel omnino triplex sit communio: nam ut illam omittamus, quæ interius per charitatem in Christo nos efficiens velut unum corpus, secum trahit communem suffragiorum influxum & à qua nos separat mortale crimen, altera communio est politica seu temporalis, per quam Christiani exterius fruuntur communi colloquio, convictu, & commercio, quæ parte nimirum cives sunt; altera verò ea, quæ potior & spiritualis, per quam quam cives, quæ parte Christiani sunt, fruuntur communibus suffragiis seu precibus, Sacramentis, ac divinis officiis.

Nunc verò quia contingit quempiam subinde separari à communione spirituali, subinde verò à spirituali & à politica; celebris illa resultat divisio, quòd quædam excommunicatio dicatur major, quædam minor, d. cap. *Si quem h. tit.* ubi asseritur, quòd si quis sine speciali expressione excommunicetur, hoc ipsum, ut analogum stet pro famulo significato, accipi debeat de majori excommunicatione, cum tamen regula juris dicat, quòd in pœnis benignior sit facienda interpretatio, c. *In jans De R. l. in 6.*

Excommunicatio minor est, quo quis separatur à communione Christianorum quoad Sacramentorum participationem, in quorum privatione potissimum consistit, d. cap. *Si quem*; eo quòd sic excommunicatus nec ab exteriori conversatione, nec ab aliis officiis, quæ communiter sunt secludatur.

Excommunicatio verò major (quæ ut plurimum etiam, sed tunc peculiariter vocatur Anathema, quando scilicet solemnè ritu & per modum execrationis cujusdam infligitur, uti textus refert in *can. Debent xi. qu. 3.*) multis modis affligit delinquentem. Præterquam enim quòd declarat illum gratiâ Dei excidisse, & à mystico Christianorum corpore separatam, secludit etiam non solum à communione spirituali, seu participatione Sacramentorum tam activè quam passivè, hoc est, ut jam nec ipse accipere, nec aliis illa administrare possit cap. *Si celebrat ult. sup. De Clerico excom. minist. can. Engelvudam xi. qu. 4.* sed etiam à politica communione, ut jam nemmo

cum

eum eo colloqui, preces effundere, nemo salutare, aut cum iplo habitare, nemo etiam operari, aut denique eum eo bibere vel comedere possit; id quod Glof. in c. *Statuimus h. tit. lib. 6.*, tali versiculo expressit,

Os, Orare, Vale, Communio, Mensa nogetur:

saltem extra casus, qui partim in c. *voluntate 54.*, ubi excipitur salus animæ, partim alibi h. t. exprimuntur.

Sed ut omittamus, quod hæc excommunicatio, pro subiecta materia subinde secum trahens infamiam, priver hominem tam facultate conferendi & obtinendi beneficia, si uctus que eorum dem percipiendi, cap. *Postulatis 7.*, De clerico excommunicato, cap. *Pastoralis 5. §. verum sup.* De appellacionib. quam potestate eligendi activâ & passivâ, cap. *Constitutis 40.* De appellat. quod efficiat, ut in causa criminali habeatur pro confesso, qui per annum in ea perseverat, seu, ut ajunt, infordebit, can. *Rursus 37.* & can. *Quicumque seq. xi. qu. 3.*, quod subditos ab onere servandi seu juramento fidelitatis absolvat, can. *Nos sanctorum, can. Iuratos milites xv. qu. 6.* Denique quod multa alia incommoda passim Canonibus expressa secum ferat: illud vel maximum damnum est, quod non solum divinis & privatorum precibus, sed etiam generalibus Ecclesiæ suffragiis delinquentem spoliat hæc excommunicatio, qui ob id peculiari quadam ratione à diabolo dicitur possideri, can. *Audi 21.* & can. *Omnis 32.*, xi. *quasi 3.*, tamquam si diabolus liberius ac veluti ad libitum poterit illum nunc torquere: id quod de cæteris peccatoribus perinde dici non potest, utpote qui saltem per fidem mystico corpori adhaerentes, precibus aliorum membrorum eo sine juvantur, ut in viam redeant, cum interim nemo pro excommunicato, saltem publice, possit orare. Ex quibus jam satis constat, quod quamvis excommunicatio interdum vocer medicina, nimirum ex parte affligentis, qui cupit curare, pœna tamen sit respectu delinquentis, inter pœnas spirituales gravissima cap. *Cum medicinali 1.*, hoc tit. lib. 6.

A iure vel ab homine His verbis altera quædam divisio insinuat, à modo infligendi desumpta, quod nimirum quædam excommunicatio inferatur à Jure seu à Canone, quæ ob id dicitur læ sententiæ: etiam si subinde, dum crimen non est publicum, sit opus sententiæ declaratoriæ, per quam non excommunicatur delinquens, sed declaratur à Jure tam esse excommunicatus, cap. *Cum non ab homine 10.*, sup. De iudicij, cujus insigne

exemplum habemus in can. *Si quis suadente diabolo xvii. qu. 4.*, Alia verò inferitur ab homine, seu à Judice, dum vel specialiter certam personam excommunicat, vel generaliter omnes, qui hoc aut illud fecerint, aut etiam omiserint, cap. *A nobis 21.*, h. tit. cap. *Ut animarum §. siatus sup.* De constitut. lib. 6.

His ita breviter positis, restaret dicendum, quænam excommunicatio sit iusta, quæ iniusta, subinde tamen timenda, quibus de causis & quâ formâ infligatur, can. 1, xi. qu. 3, cap. *Sacro 48.*, h. t. ubi deciditur, quod non nisi post trinam admonitionem in scriptis & ob gravem offensam excommunicatio inferri debeat; magnâ etiam pœnâ propositâ Prælati, qui non amore justitiæ, sed odio personarum censurâ tam horrendâ utuntur. Item Concil. Trid. multa super hoc juris articulo salubriter definiens Sess. 25, cap. 1, de reform. etiam statuit, quod contra eos, qui per annum in excommunicatione infordeant, tamquam suspectos de hæresi, procedendum sit.

Denique præter alia dicendum foret, quod communicans seu commercium habens cum eo, qui majori excommunicatione irretitus est, incurrat minorem, c. *Nuper 29.*, h. t. saltem extra casus, qui insinuantur hoc versiculo,

Vtile, Lex, Humile, Resignata, Necessè,

per Glof. in cap. *Cum desideres 15.*, h. t. *Vtile*, v. g. si utiliter quis querat salutem ipsius, d. cap. *Cum voluntate & cap. Si verò 34.*, h. t. *Lex*, id est, si lege conjugii teneatur, velut uxor, cap. *Intra alia 31.*, h. t. *Humile*, id est, si subjecti fiat, ut filii vel ministri *Resignata*, id est, si quis non affectatâ, quâ quis nescire studet, quæ scire debet, nec crâsâ aut supinâ, quâ quis nescit, quod omnes sui ordinis scire debent, sed ignorantia justâ labore, quam nos vocamus probabilem, Theologi invincibilem, d. cap. 15, in *V. scienter h. t.* & cap. *Sicut dignum 6.*, §. *illis præterea sup.* De homic. Denique *Necessè*, id est, v. g. si pauper sit & aliter stipem, ut vivat, obtinere non possit, can. *Quoniam multos 103.*, xi. qu. 3. Sed quoniam compendium sequitur, consulemp Navarrum in *Enchiridio c. 27.*, id fusius explicantem.

Illud interim non præteribimus, quod interdum excommunicatio major (nam à minori qui liber Sacerdos absolvit) tam malignantis sit naturæ, ut non nisi à summo Pontifice ejus absolutio possit obtineri; sicut in primis videre est in Bulla, quam vocant Cœnæ Domini, multis casibus, & extra illam in can. *Nulli 19.*, dist. ubi Ro-

nam coguntur ambulare, qui transgressores Canonum negant Pontificem jus eos condendi habere: item in c. Ad falsarium 7, De crimine falsi, ubi falsarii, & in cap. Tu nos 19, ubi incendiarii, mittuntur Romam sed ne singulos recenseam, quos dabit lectio, casus reservatos in cap. Dura sup. De crim falsi cap. Significavit h. tit. cap. Felicitas De penis lib. 6, Clem. 1. §. verum De heret. & alibi, unum illum præ reliquis exprimemus, quo quis in d. can. Si quis suadente manus violentas injicit in Clericum, non causâ disciplinæ, nec ex officio aut jussu superioris, sed maligno spiritali: is enim à nemine potest absolvi quàm à summo Pont. c. 1, c. Non dubium h. tit. aut saltem ab ejus Legato à latere, cui ob dignitatis splendorem Pontifex id

videtur commississe, cap. Ad eminentiam 20, c. Quod de his 26, h. tit. nisi forte aut in mortis articulo, Clem. Cupientes de penis, Conc. Trid. Sess. 14, cap. 7, ubi in articulo mortis cuilibet Sacerdoti quovis pœnitentes absolvendi facit potestatem; ad eam, nisi alia causa sub sit, veluti pauperatis, senectutis, infirmitatis Quibus tamen casibus si Episcopus veluti ad cautelam excommunicatum absolvat, ante absolutionem duo debent jurato promitti, & quod in posterum tale facinus non perpetrabit, cap. Ex tenore 10, & quod primâ occasione, ubi justum impedimentum cessabit, absolvendus à Pont. Romam ibit, cap. Mulieres 6, c. De cetero 11, h. s.

IN TIT. XL. DE VERBORVM SIGNIFICATIONE.

Quæ tam hoc quàm sequenti Tit. traduntur, ad totius Juris artificium referuntur. Nam cum ad quamvis Juris partem cum rebus verba concurrant, quid commodius coronidis loco ponere potuit, quàm significationes verborum ac rerum definitiones seu regulas? Ad prius itaque quod attinet, quoniam verba menti subserviunt & intentioni, non intentio verbis, quando de mente legislatoris constat, de verbis non debemus esse solliciti, cap. Intelligentia 6, c. Nihil obsistat. 7, h. tit. Quando verò non satis liquido constat, ne tunc quidem proprietati verborum semper & mordicus inhaerendum est, quippe quæ subinde vel improprie sumuntur, ut vendere pro locare, dare pro tradere, l. Verbum D. h. tit. vel per usum, penes quem norma loquendi, in

alium sensum traducatur, l. Cum lanionis §. affirmam D. De fundo instructo leg. vel denique per interpretationem ad alias res similes transferuntur, ut vocula quis etiam ad feminas, sicut ait Ulpianus in l. 1. D. eod. Sed si non constet, tunc vel legislator pro interpretatione interpellandus est, cap. Olim 16, h. t. vel ex circumstantiis & adjunctis sensus ille arripiendus, qui videtur verisimilior atque intentioni profertentis magis vicinus, d. cap. Olim c. cap. Quarenti 26, h. tit. Breviter verborum sic satis exacta haberi debet ratio, sed non tanta, ut veritatis sensus amittatur, cap. Propterea 8, h. t. Proinde etiam si sint ambigua, in aliam significationem potius accipienda sunt, ut aliquid operentur, quam ut res subiecta pereat, cap. Abbas 15, vers. Hic autem h. t.

IN TIT. XLI. ET VLT. DE REGVLIS JURIS.

Hæc de verbis: nunc ut magis exactè velut uno fasce comprehendat omnia, aut saltem pleraque in corpore Juris prius posita, de rebus, tradit Regulas, quæ nihil aliud sunt, quàm multarum rerum jure definitarum velut in vnam collectæ narrationes, seu brevitariae ac rationes, causarum decisioni, quæ eandem habeant æquitatem, subservientes. Nam cum facta seu casus in civili politia infiniti sint, & indices novi emergant, ideoque difficillimæ comprehensionis, l. Non possunt c. l. seq. D. de legib. operæ

pretium fuit, certas definitiones seu axiomata, & ut Medici vocant, Aphorismos constituere, quibus summam quod de rebus in jure constitutum est explicatur. Exemplo res fiet clarior: communis illa Reg. Qui prior est tempore, potior est jure, quid aliud in se continet quàm causam & rationem, cui ille, qui daobus dominis locavit operam suam, cogatur inservire priori, l. In operis D. Locati? Cur qui aliis vigilantior pro obtinendo beneficio prius impetravit rescriptum, si cetera sint paria, debeat præferri, c. Si duobus, cap.

si pro de rescriptis lib. 6., quod in literis eorum, qui postiores sunt, semper in sit mica salis seu vulgaris clausula, *Nisi pro aliis jam prius rescriptis*. Cur etiam ille, cui in pignore prius jus quaesitum est, praecedere debeat alios? Postremo, ut infinitos articulos omitteremus, qui qui duos equos legavit, alterum Titio, alterum Sempronio, Titius meliorem possit eligere, quippe qui primo loco fuit nominatus, *l. Qui duos D. De legatis 1.* Tantam enim temporis majores nostri voluerunt haberi rationem, ut lites & contentiones e medio tollantur.

Sed tamen quia generi, juris dispositione, derogatur per speciem, *l. In toto D. h. i. sit.* ut huiusmodi axiomata seu definitiones dicantur esse periculosa, quod suis definitis seu sub eo contentis ut plurimum adaequate non respondeant, *l. Omnis D. eod. l. 1. D. De furtis.* Nam facile, si ostendatur ratio, cur in hac vel illa specie regula locum habere non debeat, locum cedit ac veluti exceptione repulsa vim & officium suum amittit, *l. 1. in fine D. eod. v. 2.* non obstant eadem regulam, *Qui prior est tempore, sifcus* (quem tamen Trajanus licenti comparabat, quod dum lien intumesceat, caetera membra extenuentur) quia nervus

belli est & pacis, si tantummodo agatur de damno vitando omnibus creditoribus etiam tempore prioribus praefertur, *l. penult. C. de prempilo: ut & mulier in dote, quod expediat Reip. mulieres non esse indotatas*; quae ratio tamquam magis urgens prioritati temporis derogavit. Pari ratione caeteris praepontitur, qui mortuum sepelivit, dum repetit impensas funeris, eo quod inter sit Reip. corpora defunctorum non manere insepulta, *l. 1. D. de religiof.* Exiguum nunc restat dubium, si tanta vis & utilitas in Regulis juris sit posita, cur in principio huius operis Pont. illas non expressit, praesertim cum a principiis incipiendum sit. Sed cum singularia sensu sint notiora seu confusa, ut loquatur, notitia, & que liberum fuit Pontifici, non ordinem naturae, sed disciplinae sequi, qui crassiora prius contemplatur. Ut interim non dicamus, quod in praecedentibus decisionibus ad ipsam probationem passim haec axiomata citentur: quae tamen non inutiliter hic repetuntur, partim ut memoria refrenentur ac tenacius inhaereant, partim ut discamus, quod Jus non nascatur ex regulis sed ex Jure prius existente regula trahat originem, ut ait Paulus in *l. 1. D. hoc tit.*

HENRICI CANIS I.

NOVIOMAGI J. C.

COMMENTARIUS

IN TIT. DE REGULIS JURIS LIBRI VI.

DECRETALIIUM.



Ujus Tit. auctor est Bonifacius VIII. Summus Pontifex, quem ideo postremo loco subiecit, ut ea, quae prioribus Titulis sparsim per singulas species tradita sunt, in regulas quasdam, veluti brevissimas notas, conjiceret: imitatus nimirum libros Pandectarum, in quibus & post omnium tractationem, Tit. de Regulis juris ultimus annectitur, tamquam priora omnia in brevissima capita conferens. Unde & Regula à Paulo J. C. *l. 1. D. hoc tit.* ita describitur, *quod rem, qua est, breviter enarrat, non ut ex regula jus sumatur,*

sed ut ex jure, quod est, regula fiat. Per Regulam igitur brevem rerum narrationem in unum coactam intelligimus, ut, quod in singulis rebus juris est, per eam breviter demonstretur. Ut, exempli gratia, cum alibi traditum esset, Perjurum ad dicendum, testimonium minime admittendum esse, propter suspicionem perjurii, *cap. Testimonium 54. ibi, praterquam pro reatu perjurii. De testib. juncto can. Parvuli xxii, qu. 5. C. can. Non potest 1, quast. 7.* item marito saevienti non esse facile restituendam uxorem ab eo digressam, propter metam saevitiae, *cap. Litteras 13. in fine De restitut. spoliator.* item semel negligentem non posse rem rursus iterum committi, *cap. Scribam 9. De*